

**TÜRK CEZA MUHAEMESİNDE
ADLİ KONTROL**

(Yüksek Lisans Tezi)

Uğur ARSLAN

Kütahya – 2009

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TÜRK CEZA MUHAKEMESİNDE ADLİ KONTROL

Danışman:
Doç. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ

Hazırlayan:
Uğur ARSLAN

Kütahya – 2009

Kabul ve Onay

Uğur ARSLAN'ın hazırladığı “Türk Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../..... /2009

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Hasan DURAN		
Yrd. Doç. Dr. Fatih DEMİRCİ		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türk Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../..... /2009

Uğur ARSLAN

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Sivas'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta tamamladıktan sonra 1997 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 2001 yılında mezun oldu. Mezuniyetini takiben Sivas'ta başladığı avukatlık stajını 2003'te bitirdi. 2004 Yılında Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın yapmış olduğu sınavları kazanarak, askeri öğrenci olarak, İzmir Hava Teknik Okullar Komutanlığı Subay Yetiştirme Okul Komutanlığı'nda 6 ay eğitim gördü. 30 Ağustos 2004'te teğmen rütbesiyle göreve başladı. İzmir Hava Teknik Okullar Komutanlığı'nda sekiz aylık sınıf eğitimini tamamladıktan sonra 2005 Yılı Haziran ayında, halen görev yaptığı, Kütahya'ya atandı.

ÖZET

TÜRK CEZA MUHALEMESİNDE ADLİ KONTROL

ARSLAN, Uğur

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ

Eylül, 2009, 107 sayfa

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Ceza Muhakemesi Kanunu ile adli kontrol koruma tedbiri ülkemizde ilk kez uygulanmaya başlanmıştır. Adli kontrol, ceza muhakemesinin yapılabilmesi ve hükmün yerine getirilebilmesi amacıyla- tutuklamanın amacını gerçekleştirmek üzere- başvurulabilecek bir koruma tedbiridir.

Adli kontrol koruma tedbiri Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109 ila 115. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre, suç işlediği iddiasıyla hâkim ya da mahkeme önüne getirilen şüpheli ya da sanık hakkında adli kontrol koruma tedbirine hükmedilebilmesi için öncelikle tutuklama nedenlerinin mevcudiyeti sonrasında da istenen cezanın üst sınırının 3 yıl veya daha az hapis cezasını gerektirmesi, cumhuriyet savcısının talebi ve hâkim kararı şarttır. Bu şartların mevcudiyeti ile hâkim, şüpheli veya sanık hakkında, tutuklama yerine adli kontrol kararı verebilecek ve buna bağlı olarak Ceza Muhakemesi Kanunu'nda katalog haline sayılan adli kontrol tedbirlerinden bir veya bir kaçına hükmedebilecektir.

Adli kontrol koruma tedbirine başvurulmasıyla ceza infaz kurumlarının gereksiz yere kalabalıklaşması önlenerek ve devlet harcamalarında tasarruf sağlanacaktır. Adli kontrol, uzun süre hapis cezasını gerektirmeyen suçlar bakımından, sanığın aile, arkadaş, iş, meslek, okul vb. gibi kendi sosyal çevresinden uzaklaşmadan yaşamını sürdürerek mahkemede hükmedilecek yükümlülöklere tabi olarak yargılanmasını sağlayıp yine bir koruma tedbiri olan tutuklama ile elde edilmek istenen amaca daha iyi hizmet edecektir.

Anahtar Kelimeler: Adli Kontrol, Tutuklama, Koruma Tedbiri, Denetimli Serbestlik

ABSTRACT**JUDICIAL CHECK IN TURKISH CRIMINAL JUDGEMENT
PROCEDURE****ARSLAN, Uğur****Master's Thesis, Department of Public Administration****Supervisor : Asst. Prof. İlhan ÜZÜLMEZ****Sep, 2009, 107 pages**

With the Criminal Judgement Procedure which has come into force on the first of June 2005, the judicial check protective precaution has been applied for the first time in our country. The judicial check is protective precaution of which can be applied with the purpose of implementing the judicial decision to reach the aim of arrest.

The judicial check protective precaution has been arranged between the 109 and 115 th articles of the Criminal Judgement Procedure. According to this, in order the judicial check protective about the suspect in the court or in front of the judge to be ruled and the suspect who is claimed to commit a crime, first of all, it is required that there should be availability of arrest causes and then the demanded punishment atmost must be three years or less and finally public prosecutor's demand and judge's decision are necessary. With the help of these conditions the judge can reach a judicial check decision instead of arrest about the suspect or accused and related to this the judge will be able to rule one more judicial check precautions which are considered as list at Criminal Judgement Procedure.

By applying the judicial check protective precaution process prisons will be prevented from being unnecessary crowded and the government expenditures will be saved. The judicial check, interms of crimes which do not require long time imprisonment, provides the suspect to be judged depending upon obligations which will be ruled on the court, living normally without leaving his social environment such as family, friend, job, school, etc. and it will serve efficiently to the aim which is requested with arrest which is a precaution of protective.

Keywords: Judicial Check, Arrest, Precaution of Protective, Controlled Freedom.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KORUMA TEDBİRİ KAVRAMI.....	4
1.1.1. Genel Olarak.....	4
1.1.2. Koruma Tedbirlerinin Özellikleri.....	5
1.1.3. Koruma Tedbirlerinin Ön Şartları.....	6
1.1.3.1. Suç Şüphesinin Bulunması.....	6
1.1.3.2. Haklı Görünüş	6
1.1.3.3. Orantı Bulunması.....	7
1.1.3.4. Gecikmede Tehlike Bulunması.....	10
1.1.4. Koruma Tedbirleri Türleri.....	11
1.2. ADLİ KONTROL TEDBİRİ.....	12
1.2.1. Kavram.....	12
1.2.2. Özellikleri.....	14
1.2.3. Amacı.....	16
1.3. MUKAYESELİ HUKUKTA DURUM.....	17
1.3.1. Fransız Hukukunda Adli Kontrol.....	17
1.3.2. Alman Hukukunda Adli Kontrol	19
1.3.3. Avusturya Hukukunda Adli Kontrol.....	21
1.3.4. İtalyan Hukukunda Adli Kontrol	22

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN ŞARTLARI ve ÇEŞİTLERİ

2.1. ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN UYGULANABİLİRLİK ŞARTLARI.....	25
2.1.1. Genel Olarak.....	25
2.1.2. CMK m.100’de Belirtilen Tutuklama Sebeplerinin Varlığı.....	27
2.1.2.1. Tutuklama.....	27

2.1.2.2. Kuvvetli Suç Şüphesi.....	30
2.1.2.3. Tutuklama Sebepleri.....	32
2.1.2.3.1. Genel Olarak.....	32
2.1.2.3.2. Kaçma Şüphesi.....	33
2.1.2.3.3. Delilleri Karatma Şüphesi.....	34
2.1.2.3.4. Tanık, Mağdur veya Başkaları Üzerinde Baskı Yapılması Girişiminde Bulunma Şüphesi.....	35
2.1.2.3.5. Tutuklama Sebebi Varsayılan Katalog Suçlar.....	36
2.1.3. Cezanın Üst Sınırının 3 Yıl veya Daha Az Bir Hapis Cezasını Gerektirmesi.....	37
2.1.4. Cumhuriyet Savcısının Talebi ve Hâkim Kararı.....	38
2.2. ADLİ KONTROL TEDBİRLERİ.....	42
2.2.1. Yurt Dışına Çıkamama.....	43
2.2.2. Belirlenen Yerlere Belirtilen Süreler İçinde Başvurma.....	44
2.2.3. Çağrılara ve Kontrol Tedbirlerine Uyma.....	46
2.2.4. Taşıtları Kullanmamak ve Sürücü Belgesini Teslim Etmek.....	47
2.2.5. Tedavi ve Muayene Tedbirlerine Uyma.....	50
2.2.6. Adli Kontrol Kurumunda Güvence.....	54
2.2.6.1. Genel Olarak.....	54
2.2.6.2. Önceden Ödetme.....	58
2.2.6.3. Güvencenin Geri Verilmesi.....	59
2.2.6.4. Özel Güvence.....	60
2.2.7. Silah Bulundurmamak ve Taşıyamamak.....	61
2.2.8. Mağdurun Haklarının Güvenceye Alınması.....	63
2.2.9. Aile Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesine ve Nafakanın Ödenmesine Dair Güvence.....	64
2.3. ÇOCUKLAR HAKKINDA ADLİ KONTROL TEDBİRLERİ.....	66
2.3.1. Genel Olarak.....	66
2.3.2. Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkamamak.....	71
2.3.3. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek.....	73
2.3.4. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmama.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN UYGULANMASI

3.1. ADLİ KONTROL KARARINA KARŞI KANUN YOLU.....	78
3.2. ADLİ KONTROL KARARININ KALDIRILMASI.....	80
3.3. ADLİ KONTROL ALTINDA GEÇEN SÜRENİN MAHSUBU.....	81
3.4. ADLİ KONTROLÜN DEVAMININ İNCELENMESİ.....	82

3.5.	TUTUKLULUK SÜRELERİNİN DOLMASI NEDENİYLE SALIVERİLENLER HAKKINDA ADLİ KONTROL.....	83
3.6.	ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN YERİNE GETİRİLMESİ.....	84
3.7.	ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN KAYDI VE TAKİBİ.....	85
3.8.	ADLİ KONTROL KARARININ SONUÇLARI.....	86
3.9.	ADLİ KONTROL KARARINA UYMAMA ve SONUÇLARI.....	87
3.10.	ADLİ KONTROL KARARININ SONA ERMESİ.....	90
3.11.	DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ.....	91
SONUÇ.....		94
KAYNAKÇA.....		102
DİZİN.....		106

KISALTMALAR

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Ay	Anayasa
BM	Birleşmiş Milletler
bkz	Bakınız
C	Cilt
CİK	Ceza İnfaz Kurumu
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
CMUK	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
DSYM	Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi,
İÜHF	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
m	madde
MÜHF	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
s	sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
tr	tarih
vd	ve devamı
vd	ve diğerleri

TEZ METNİ

GİRİŞ

Bir koruma tedbiri olarak adli kontrol, 2005 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, ilk kez ülkemizde uygulanmaya başlanmıştır. Böylece suç işlediği iddiasıyla soruşturma ya da kovuşturmayla uğrayan şüpheli ya da sanığın özgürlüğü kısıtlanmadan, tutuklanmadan veyahut sosyal çevresinden uzaklaşmadan ceza muhakemesinin yürümesi düşünülmüştür.

Koruma tedbirleri esas olarak, ceza muhakemesinin gecikmeden ilerlemesini, sağlıklı bir hükümle sonuçlanmasını, delillerin karartılmasının önlenmesini, hükmün infazının garanti altına alınmasını, şüphelinin/sanığın kaçmasının önlenmesi gibi amaçlar için bir araç olarak düzenlenmiştir. İşte adli kontrol de, bir koruma tedbiri olarak, tutuklama gibi ağır bir tedbirin zararlı sonuçlarından şüpheli veya sanığın uzak kalması hedeflenerek ceza muhakemesinin yürümesi hedeflenmiştir.

Ceza muhakemesinin aksamadan yürümesi kadar bireyin temel hak ve özgürlüklerini de korumak o derecede önemlidir. Keza, gerek ulusal gerekse de uluslararası mevzuatta temel hak ve özgürlükler korunmuş ve sınırlandırılmaları kesin kurallara bağlanmıştır. Çalışmamızın odağını oluşturan adli kontrol koruma tedbiriyle, en önemli temel haklardan olan, kişi özgürlüğünün asgari düzeyde sınırlandırılması hedeflenerek, muhakemenin bu şekilde ilerlemesi amaçlanmıştır. Biz de bu çalışmamızla, adli kontrolün hukuk sistemimizde yeni olması nedeniyle, literatürümüzdeki sınırlı kaynaklara rağmen, adli kontrol koruma tedbirini her yönüyle incelemeye çalışarak, amaç olarak, Türk ceza muhakemesinde yeni bir koruma tedbiri olan adli kontrol kurumunun amacını, şartlarını, sınırlılıklarını ve uygulamada ortaya çıkabilecek eksiklikleri ortaya koymayı hedefledik. Bunun için de Türk ceza muhakemesinin yeni kurumlarından olan adli kontrol koruma tedbirinin amacı, kapsamı, şartları ve sınırlılıkları nelerdir, uygulamada karşılaşılan problemler var mıdır ve bunlar nelerdir, bu sorunların ortadan kaldırılması için ne gibi düzenlemeler yapılmalıdır? Şeklinde problemleri ortaya koyduk.

Araştırmamızın hipotezleri: Yeni bir koruma tedbiri olan adli kontrol Türkiye’de cezaevlerinin kalabalıklaşmasını önleyecek, bireyin özgürlüğünden mahrum edilmeden hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi mümkün olabilecektir.

İkinci hipotezimiz: Ceza muhakemesinde kişinin tutuklanması en son düşünülebilecek ve en ağır şartları taşıyan bir koruma tedbiridir. Hakkında suç isnadı olan bireyler hakkında Ceza Muhakemesi Kanunu’nda belirtilen tedbirlerden bir veya birkaç tanesine hükmedilerek tutuklama gibi ağır bir tedbire başvurulmak zorunda kalınmayacaktır.

Adli kontrol koruma tedbirinin yeni bir kurum olması itibariyle mevzuatta bu konudaki çalışmaların az olduğu göze çarpmaktadır. Kurumun daha etkin ve kusursuz işleyebilmesi bu konudaki çalışmaların ışığında olacaktır. Ayrıca adli kontrol kurumu niteliği itibariyle modern dünyanın şartlarına uygun olan ve çabucak uyum sağlayabilecek bir tedbirdir. Ceza Muhakemesi Kanunu’nda sınırlı olarak sayılan adli kontrol tedbirleri teknolojik gelişmelerle birlikte daha da fazlalaşacak ve uygulama şartları da değişebilecek niteliktedir. İşte bu yüzden bu gibi normatif bir alana yardımcı olabilecek çalışmalar önemlidir.

Bu araştırma, adli kontrolün Türk ceza muhakemesinde yeni bir kurum olduğu, tutuklama yerine getirilen alternatif bir tedbir olduğu, uygulanması ile birlikte bireylerin özgürlüğünden mahrum edilmeden haklarında soruşturma veya kovuşturma yapılabilmesinin hukukumuzda pozitif etkilere sahip olduğu; fakat bu kurumun etkili olarak uygulanabilmesi için bazı eksikliklerin bulunduğu varsayımına dayanmıştır.

Araştırma, Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen adli kontrol kurumu ve bu bağlamda denetimli serbestlik sistemi, tutuklama ve diğer koruma tedbirleri ile sınırlıdır.

Bu tezi hazırlamamda yardımcı olan herkese sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM
ADLI KONTROL

1.1. KORUMA TEDBİRİ KAVRAMI

1.1.1. Genel Olarak

Ceza muhakemesi faaliyetinin yürütülmesi sırasında her biri bir temel hakka müdahale niteliği taşımakla birlikte, muhakemenin yapılabilmesini kolaylaştırmak, delil elde edilmesini ve hükmün infazının garantiye alınmasını sağlamak amacıyla mecburi birtakım tedbirlere başvurulmaktadır¹. Ceza muhakemesinin başlayabilmesi, ortada bir suç işlendiğine dair “*başlangıç şüphesinin*” varlığına bağlıdır. Başlangıç şüphesi, CMK m.160/1’de, “*bir suçun işlendiği izlenimi veren bir hal*” olarak tanımlamıştır². Bu andan itibaren, muhakemenin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için, bazı tedbirlere başvurulması gerekebilir. Bu tedbirler, şüpheli veya sanığın hazır bulunmasını ya da delillerin karartılmamasını sağlamaya yönelik olabileceği gibi, ileride verilecek hükmün yerine getirilmesi amacını da taşıyabilir. İşte bu amaçlarla bir suç işlendikten sonra ve fakat hükümden önce başvurulmuş, anayasalarda teminat altına alınan bazı temel hak ve özgürlüklerini sınırlandıran ve bu nedenle ceza muhakemesi hukukunun alanı dışına da taşan bir nitelik gösteren bu tedbirlere **koruma tedbiri** denilmektedir³.

Koruma tedbirleri, muhakemeyi muhtemel bir gecikmeye tahammülün olmadığı tehlikelerden koruyan vasıtalar⁴. Gerçekten, ortada yakın bir tehlike varsa tehlikeli sonuçtan muhakemeyi ancak tedbir alarak korumak mümkündür. İşte yakın tehlike yüzünden alınacak tedbirler sayesinde hem olayın gerçekleşme anındaki durumu mümkün olduğu kadar korunup geçmişteki olayı hüküm zamanında aynen yaşatabilmek hem de hükmün yerine getirebilmesini sağlayabilmek mümkün olabilecektir⁵.

Ceza muhakemesinde bireyin hak ve özgürlüğünün korunması ile muhakemenin sağlıklı bir şekilde yapılması ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı arasındaki

¹ İlyas Şahin, (2004), *Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma*, Ankara: s. 25.

² Veli Özer Özbek vd., (2008), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin, Ankara: s. 109.

³ Koruma tedbirleri hakkında geniş bilgi için bkz: Nurullah Kunter ve Feridun Yenisey, (2000), *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Hukuku*, İstanbul: 11.Bası, s. 229.; Erdener Yurtcan, (2004), *Ceza Yargılaması Hukuku*, Beta, İstanbul: s. 335 vd.; Hakan Hakeri ve Yener Ünver, (2008), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Adalet, Ankara: 2.Baskı, s.145 vd.; Bahri Öztürk ve Mustafa Ruhan Erdem, (2007), *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin, Ankara: 11.Baskı, s. 527 vd.

⁴ Kunter ve Yenisey, s. 591.

⁵ Kunter ve Yenisey, s. 591.

çatışmanın en belirgin olduğu alan koruma tedbirleridir. Bir yandan tedbir alınmazsa muhakemenin sağlıklı bir şekilde yürümesi zorlaşacak, diğer taraftan da alınan tedbirlerle bireyin temel hak ve özgürlüklerine müdahale edilecektir⁶.

Netice olarak, ceza muhakemesi faaliyetinin yapılabilmesini kolaylaştıran, yargılama yaparken gerçeğe ulaşmayı engelleyecek değişiklikleri önleme olanağı sağlayan, muhakeme sonunda verilecek kararların kâğıt üzerinde kalmamasını ve muhakeme masraflarının karşılanmasını sağlamak amacıyla- kural olarak- ceza muhakemenin karar verme yetkisine haiz olan merciler tarafından, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise kanunla yetkili kılınan mercilerce geçici olarak başvurulmuş, henüz hüküm verilmeden önce kişinin temel hak ve hürriyetlerine müdahaleyi gerektiren yasal çarelere **koruma tedbirleri** denir⁷.

1.1.2. Koruma Tedbirlerinin Özellikleri

Doktrinde koruma tedbirleriyle ilgili genel olarak şu ortak özelliklere işaret edilmektedir⁸:

- Henüz hüküm verilmeden temel bir hakkı sınırlar. Bu, bir nevi zor kullanmadır. Ancak zor kullanmadan da koruma tedbirine başvurulabilir. Örneğin; iletişimin denetlenmesi, teknik takip koruma tedbirleri bu niteliktedir.
- Koruma tedbirleri geçicidir. İstenilen amaca ulaşıldığında resen sona ermesi doğası gereğidir. Mesela, koruma tedbirine başvurulmuş şüpheli veya sanık hakkında hükmün verilmesiyle bu tedbir sona erer.
- Koruma tedbirleri bir araçtır. Amaç, muhakemenin sağlıklı olarak yürümesi

⁶ Ömer Faruk Aydın, (2007), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: s. 13.

⁷ Şahin, s. 25.

⁸ Kunter ve Yenisey, s. 229.; Yurtcan, s. 335.; Özbek vd. s. 109.; Nur Centel ve Hamide Zafer, (2008), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta, İstanbul: s. 302.; Haluk Çolak ve Mustafa Taşkın, (2005), *Açıklamalı – Karşılaştırmalı– Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*, Seçkin, Ankara: s. 288 vd.

ve hükmün verilerek infazının sağlanmasıdır. Koruma tedbirleri bu amaca hizmet eder.

- Koruma tedbirleri kanunla düzenlenir. Anayasamızın 13. maddesinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının ancak kanunla olacağı belirtilmiştir. Koruma tedbirleriyle temel hak ve özgürlükler sınırlandırıldığından bunların kanunla düzenlenmesi gerektiği anayasal bir emirdir. Uluslararası sözleşmeler ve anayasalar tarafından güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının yine bu metinlerde belirlenecek çerçeve içerisinde ve sadece yasa ile yapılabilmesi, modern hukuk devleti anlayışının bir gereğidir⁹.

1.1.3. Koruma Tedbirlerinin Ön Şartları

1.1.3.1. Suç Şüphesinin Olması

Koruma tedbirine başvurulması için öncelikle ortada bir suç şüphesinin olması gerekir. Gerçekten, soruşturma evresi bir şüphe ile başlar. Bu şüphe failin somut olayda işlediği iddia edilen suçu işleyip işlemediği konusundadır¹⁰.

1.1.3.2. Haklı Görünüş

Koruma tedbirine başvurulması için gerekli olan diğer bir şart da, doktrinde ifade edildiği üzere görünüşte haklılığın olmasıdır¹¹. Buna göre, koruma tedbirine başvurma hakkının haklı olup olmadığı aslında muhakeme sonunda anlaşılır. Fakat sanık ya da şüpheli hakkında koruma tedbiri uygulanması için görünüşte haklılık ile yetinme zorunluluğu vardır. Burada şüpheli veya sanığın suçu işleme ihtimali dâhilinde hareket edilmektedir¹².

⁹ Nur Centel, (1992), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, Beta, İstanbul: s. 1.

¹⁰ Centel ve Zafer, s. 76.

¹¹ Özbek vd., s. 152.; Centel ve Zafer, s. 304.

¹² Aydın, s. 18.

Bir koruma tedbirine başvurabilmek için elde bulunan deliller nazara alındığında koruma tedbiri için haklı bulunması şarttır. Görünüşte haklılıkla yetinilmesinin sebebi, henüz karar aşamasına gelinmemiş yani maddi gerçeğe ulaşılmamış olmasıdır¹³.

1.1.3.3. Orantı Bulunması (Ölçülülük İlkesi)

Muhakemenin amacına ulaşılabilmesi için bireyin temel hak ve özgürlüklerini sınırlandıran koruma tedbirlerine başvurmanın kaçınılmazlığı, kovuşturma makamlarının keyfi bir şekilde ve istedikleri her zaman bu tedbirlere başvurabileceği anlamına gelmez. Çağdaş demokrasilerde insan hak ve özgürlükleri ulusal ve uluslararası kurallarla güvence altına alınmış, bu hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının usul ve esasları belirli ilkelere bağlanmıştır. Ceza muhakemesini, gerçekleşmesi muhtemel yakın tehlikeden korumak önemli olduğu kadar, bireyin temel hak ve özgürlüklerini korumak da aynı derecede önemlidir. Nitekim uluslararası metinlerde ve anayasalarda toplumun suç ve suçlulukla mücadelesindeki kamusal yarar nedeniyle bireylerin temel hak ve özgürlüklerinden konut dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği, haberleşme hürriyeti, seyahat özgürlüğü ve kişi özgürlüğü gibi temel hakların hangi koşullarda sınırlandırılabilirliği düzenlenmiş bulunmaktadır¹⁴. Demek ki, toplumun huzur ve güvenliği ve suçlulukla mücadele açısından zorunlu olduğu ölçüde ve belirli şartlara bağlı olarak insan hak ve özgürlüklerini sınırlandıran tedbirlere başvurmak gerekebilecektir¹⁵.

Ölçülülük ilkesi, hem tutuklama kurumu yönünden, hem de adli kontrol kurumu yönünden önemlidir. Türk hukukunda tutuklamada orantılılık ilkesi ilk kez CMUK'ta 1992 yılında 3842 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle ifadesini bulmuştur¹⁶. Buna göre; CMUK'un 104. maddesinin son fıkrasında, "**Soruşturma konusu fiilin önemi veya uygulanabilecek ceza veya emniyet tedbiri dikkate alındığında tutuklama haksızlığa**

¹³ Aydın, s. 18.

¹⁴ Veli Özer Özbek, (1999), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbiri Olarak Arama*, Ankara: s. 12.; Çolak ve Taşkın, s. 325.; Özbek vd., s. 174.; Durmuş Tezcan vd., (2006), *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin, Ankara: s. 327.

¹⁵ Durmuş Tezcan, (1989), *Türk Hukukunda Haksız Yakalama ve Tutuklama*, Ankara: s. 25.

¹⁶ 3842 sayılı Kanun'la değişiklik yapılmadan önce, tutuklama yerine uygulanabilecek tedbirlere aynı kanunda yer verilmemişti. Bu itibarla, her ne kadar, 1412 sayılı CMUK ölçülülük ilkesine yer vermiş ise de bu ilkenin tatbiki mümkün olmamıştı.

sebeup olabilecekse veya tutuklama yerine başka bir yargılama önlemi ile amaca ulaşılabilecekse tutuklamaya karar verilmez.” denilerek tutuklamanın en son çare olduğu ve onun yerine ikame edilebilecek başka bir tedbirin uygulanması kabiliyetinin orantılılık ilkesi için önemli olduğu vurgulanmıştır¹⁷.

5271 sayılı CMK ölçülülük ilkesi bakımından yenilikler içermektedir. Buna göre, adli kontrolün getirilmesi ile tutuklama ve serbest bırakma arasında orta bir yol ihdas edilmiştir. Bir yandan şüpheli veya sanığın özgürlüğünden mahrum bırakmadan doğan zararlar ortadan kaldırılmaktadır. Diğer yandan da adli kontrol kararıyla kaçma riski de büyük ölçüde azalmaktadır¹⁸.

Daha kapsamlı bir tanımlamayla ölçülülük, temel hak ve özgürlüklere müdahale söz konusu olduğunda sınırlamada başvuru aracın sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını, bu aracın sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve amaçla aracın ölçüsüz bir oran içinde bulunmamasını içeren bir ilkedir¹⁹.

Koruma tedbirlerinde ölçülülük (orantılılık) ilkesi, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran koruma tedbirlerinden öncelikle hafiften ağıra doğru giden sıralama içinde uygulama yapılmasını gerektiren bir ilkedir. Ceza muhakemesinin gayesine daha hafif bir tedbirle ulaşılması mümkün ise bu tedbirin öncelikle uygulanması gerekir²⁰.

Ölçülülük ilkesinin devlet karşısında bireyi koruyucu bir araç olduğu da muhakkaktır²¹. Nitekim orantılılık ilkesi insan hak ve özgürlüklerinin uluslararası düzeyde tanınması ve korunmasını öngören Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

¹⁷ 1412 sayılı CMUK incelendiğinde tutuklama yerine uygulanabilecek tek tedbir, teminatla salıvermedir. CMUK m.117 düzenlenmiş olan teminatla salıverme bağımsız bir koruma tedbiri olmayıp tutuklama kararı verilmesinden sonra infazı geri bırakan askıya alan bir tedbirdir. Delilleri karatma şüphesi gerekçesiyle tutuklamaya gidildiği takdirde teminatla salıverme de söz konusu olmayacaktır. Akın Çakın, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Adli Kontrol, http://www.yayin.adalet.gov.tr/30_sayi/htm., (01.08.2009).

¹⁸ Çakın, s.3.

¹⁹ Ergun Özbudun, (1998), *Türk Anayasa Hukuku*, 7. Baskı, Ankara: s. 81.

²⁰ Mehmet Yaşar Koparan, Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama, http://www.ceza_bb.adalet.gov.tr/makale/195.doc/makale_374.html, (11.07.2008).

²¹ Mahmut Koca, Tutuklamada Oranlık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının ‘Adli Kontrol Tedbirinin’ Değerlendirilmesi, <http://www.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/dergim252/ppf/koca4.pdf>, (19.07.2008), s. 114.

ve sözleşmeye taraf devletlerin insan haklarına yönelik ihlallerini denetleyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından sözleşme hükümlerinin uygulanmasında egemen ilkelerden birisi olarak kabul edilmektedir²². Sözleşmenin hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda koyduğu kriterlerden birisi olan orantılılık mahkemeye göre, iki ayrı ve farklı menfaat arasındaki dengeyi, ulaşılmak istenen meşru amaçla, müdahalenin gerekçesi olan bu amaca ulaşmak için kullanılan araç arasındaki orantılılığı ölçülülüğü ve sınırlama ile elde edilecek genel yarar ile sınırlamanın neden olduğu bireysel zarar arasındaki denge veya orantıyı ifade etmektedir²³.

Orantılılık konusunda Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Wemhoff olayı dolayısıyla, divana yedi kıtas göstermiş, divan bu kıtasları göz önüne almıştır. Bu kıtaslar; suçun çeşidine ve cezasına oranla tutuklamanın devam ettiği süre, tutuklamanın sanığa maddi ve manevi etkileri, sanığın soruşturma ve duruşmayı hızlandırma veya yavaşlatması gibi davranışları, soruşturmanın objektif zorlukları, soruşturmanın çeşidi, tutukluluğun kaldırılması dilekçelerinin ve olayın incelenmesinde adli makamların tutumudur²⁴.

Kısaca hak ve özgürlüğe müdahaleyle sınırlama getiren önlemde oranı kaçırmamaktır ölçülülük²⁵. Mahkeme orantı araştırmasında, müdahaleye gerekçe teşkil eden amacın sözleşme düzeyinde meşruluğu yanında; bu amaç için ileri sürülen gerekçenin yeterliliği ve yerindeliliğini bu konuda **“sıkıştıran bir toplumsal ihtiyacın”** mevcut olup olmadığını ve müdahale şeklinin belirtilen ihtiyaçlarla dengeli bulunup bulunmadığını denetlemektedir (Mc Cann ve öte./ İngiltere, 21.9.1995, A 324, &149)²⁶.

AİHM bir kararında, insan haklarının kısıtlanması için, sözleşmenin zorunluluk aradığı durumlarda, mutlak bir sosyal ihtiyaç nedeniyle alınan her tedbir ile haklı amaç arasında uygun orantı olması gerektiğini vurgulamıştır²⁷.

²² Feyyaz Gölcüklü ve Şeref Gözübüyük, (2002), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, 3. Baskı, Ankara: s. 144.

²³ AİHM'nin Soering/İngiltere kararı, 7.7.1989, A161&39, (Gölcüklü ve Gözübüyük, s. 144.).

²⁴ Murat Özen, (2008), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında İç Hukukta Tutuklama ve Adli Kontrol*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: s. 41.

²⁵ Gölcüklü ve Gözübüyük, s. 145-146.

²⁶ Gölcüklü ve Gözübüyük, s. 146.

²⁷ Özen, s. 41.

Ölçülülük ilkesi denildiğinde konuyu iki aşamalı değerlendirmek gerekir. Bu nedenle öncelikle koruma tedbirine başvurulmasıyla elde edilmek istenen yararlı sonuç ile sanık ya da şüphelinin feda etmesi beklenen yararı kıyaslanmalıdır. Bu kıyaslamaya göre, öncelikle koruma tedbirinin gerekli olup olmadığı tespit edilmelidir. Koruma tedbirinin uygulanmasının gerekli olduğu sonucuna varıldığında ikinci değerlendirmenin yapılmasına geçilmelidir. İkinci değerlendirmede hangi koruma tedbirinin en yararlı ve orantılı olacağına bakmak gerekecektir²⁸. Mesela, yasa koyucu özgürlükleri sınırlandıran bir yasayı yaparken yürütme, idare ve yargı da yasaları uygularken bu ilkeyle bağlıdırlar. Bu itibarla yasa koyucu bir suçun karşılığında uygulanacak cezayı belirlerken suçun ağırlığını (ihlal ettiği hukuksal değeri) göz önünde tutacaktır. Kolluk, yasal olmayan bir toplantı ya da gösteriyi zor kullanarak dağıtırken hafiften ağıra giden bir güçle dağıtmak yükümlülüğü altındadır. Kolluğun kullandığı zor, direnmeyi kırmaya elverişli ve direnmeyle orantılı olmalıdır. Yapılacak bir anonsla dağıtılması mümkün olan bir topluluğu copla dağıtmak uygun olmayacaktır. Keza hâkim, yurt dışına çıkış yasağı koymak suretiyle tutuklamadan beklenen amaca ulaşabilecekse tutuklama kararı veremeyecektir. Demek ki orantılılık, hak ve özgürlüklere müdahale söz konusu olduğunda öncelikle yapılacak kısıtlamanın sınırını daha sonra ise yapılacak müdahalenin türünü belirlemede mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir ilkedir. Esasında hukuk devleti özgürlük kısıtlamasının şartları gerçekleşse dahi bireyin bu kısıtlamadan en az zararla kurtulmasını hedef tutan bir anlayışı tercih eden devlettir²⁹.

1.1.3.4. Gecikmede Tehlike Olması

Koruma tedbirine başvurma şartlarından birisi de gecikmede tehlike bulunmasıdır. Koruma tedbirlerine başvurulmadığı takdirde ceza yargılaması bundan zarar göreceyse gecikmede tehlike bulunduğu kabul edilir. Derhal işlem yapılmadığı takdirde suçun iz, eser, emare ve delillerin kaybolması veya şüphelinin kaçması veya kimliğinin saptanamaması ihtimalinin ortaya çıkması gecikmede tehlike olarak kabul edilir (Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği m. 4).

²⁸ Yusuf Şevki Hakyemez, (2001), *Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Ölçülülük İlkesi*, Prof. Dr. Hayri Domaniç'e 80. Doğum Günü Armağanı, C.II, Beta, İstanbul: s. 311.

²⁹ Koca, s. 115.

1.1.4. Koruma Tedbiri Türleri

CMK’da düzenlenen koruma tedbirleri doktrinde birçok başlık altında toplanmıştır³⁰.

- **Klasik Koruma Tedbirleri**

Klasik koruma tedbirleri CMK’da düzenlendiği şekliyle, elkoyma, yakalama, gözaltı, tutuklama, adli kontrol, zorla getirme, arama, bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama kopyalama ve elkoymadır.

- **Gizli Soruşturma Tedbirleri**

CMK’da düzenlenen gizli soruşturma tedbirleri, iletişimin tespiti, denetlenmesi ve kayda alınması, gizli soruşturmacı ve teknik araçlarla izlemedir.

- **Karma Nitelikli Koruma Tedbirleri**

Karma nitelikli koruma tedbirleri, gözlem altına alma, beden muayenesi, moleküler ve genetik incelemeler ve fiziki kimliğin tespitidir.

- **Yöneldikleri Değerlere Göre Koruma Tedbirleri**

- Özgürlüğe yönelik koruma tedbirleri: tutuklama, yakalama, tanığın zorla getirilmesi, gözaltına alma.
- Vücuda yönelik koruma tedbirleri: üst arama, beden muayenesi.
- Konut dokunulmazlığına yönelik koruma tedbirleri: arama.
- Mülkiyet hakkını korumaya yönelik koruma tedbirleri: elkoyma.
- Haberleşme özgürlüğüne yönelik önlemler: elkoyma, iletişimin denetlenmesi.
- Yargılama düzenini sağlamaya yönelik koruma tedbirleri: duruşma düzenini bozanların tutuklanması, kolluğun suç mahallinde düzeni bozanları tutuklaması.

³⁰ Özbek vd., s. 152.; Aydın, s. 15.

- **Amaçları Bakımından Koruma Tedbirleri**
 - Sanığın yargılama süresince hazır bulunmasını sağlamaya yönelik koruma tedbirleri: tutuklama, yakalama, zorla getirme.
 - Delilleri korumaya yönelik koruma tedbirleri: tutuklama, yakalama, zorla getirme.
 - Hükmün yerine getirilmesini sağlamaya yönelik koruma tedbirleri: tutuklama, el koyma.
- **Uygulandıkları Kişiler Açısından Koruma Tedbirleri**
 - Sanığa uygulanan koruma tedbirleri: yakalama, tutuklama, elkoyma, vücudu muayene.
 - Tanığa uygulanan koruma tedbirleri: disiplin hapsi, zorla getirme.
 - Üçüncü şahıslara uygulanan koruma tedbirleri: gözaltına alma, el koyma, arama.
- **Karar Verme ve Uygulama Yetkisine Göre Koruma Tedbirleri**
 - Hâkimlerin yetkisinde olan koruma tedbirleri: tutuklama, zorla getirme, tanıklar için uygulanan zorlama hapsi, duruşma disiplini için uygulanan önlemler.
 - Savcı ve kolluğun gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yetkili oldukları önlemler: el koyma, arama, zorla getirme.
 - Kolluğun başvurmayla yetkili olduğu önlemler: olay yerinde görevi engelleyenlerin gözaltına alınması.

1.2. ADLİ KONTROL TEDBİRİ

1.2.1. Kavram

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Ceza Muhakemesi Kanunu'nun getirdiği önemli yeniliklerden birisi de adli kontroldür (CMK m.109 ila 115). Kanunda belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis

cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, şüphelinin tutuklanması yerine sulh ceza hâkimi kararıyla adli kontrol alınmasına karar verilebilecektir³¹.

Adli kontrol, ölçülülük ilkesinin sonucu olarak, Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki koruma tedbirleri içinde çok önemli bir yeri olan “**tutuklama**” tedbirinin ağır sonuçlarından kişileri korumak için, 5271 sayılı CMK ile getirilmiş olan yeni bir koruma tedbiridir. Adli kontrol, tutuklamanın infazını erteleyen bir tedbir değil, şartları gerçekleştiğinde, tutuklamaya alternatif olarak sunulan bir tedbirdir³².

Adli kontrol, soruşturma veya kovuşturma evrelerinde, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, işlediği iddia olunan bir suçtan dolayı şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde ve hükmün infazında hazır bulunmasını ya da katılanın zarar ve masraflarının veya muhakeme giderlerinin onun tarafından karşılanmasını sağlamak amacıyla, belirli yükümlülükler altına alınarak, adli makam ve mercilerin denetimi ve kontrolü altına alınmasıdır³³.

Adli kontrol doğrudan kişi özgürlüğünü ilgilendiren bir koruma tedbiridir³⁴. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, bireyin hareket serbestliğinden alıkonulmaması, istediği gibi hareket edebilme özgürlüğüne ve bunun güvencesine sahip olması demektir. Kanunlarda ve usulüne göre yürürlüğe konularak iç hukuk haline getirilmiş olan uluslararası sözleşmelerde gösterilen şartlar gerçekleşmedikçe kimse ne yakalanabilir ne de gözaltına alınabilir ve tutuklanabilir³⁵.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Tanık Şentuna, (2007), *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama ve Adli Kontrol*, Adalet, Ankara: s. 123.; Centel ve Zafer, s. 355.; Çolak ve Taşkın, s. 353.; Necati Nursal ve Selcen Ataç, (2007), *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, Yetkin, Ankara: s. 76.; Zekeriya Yılmaz, (2005), *Notlu- Gerekeçeli- Genel Açıklamalı- Karşılaştırmalı ve Tutanaklı Ceza Muhakemesi Kanunu ve İlgili Mevzuat*, Seçkin, Ankara: s. 408 vd.; Hakeri ve Ünver, s. 185.; Öztürk ve Erdem, s. 552.; A. Duygu Özgüven, (2009), Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde “Adli Kontrol”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı.81, Ankara: s. 311 vd.

³² Özbek vd., s. 184. Bir düşünceye göre, CMK yürürlüğe girdiği tarihten bu yana bir çok değişikliğe uğradığı için adli kontrol kurumu da farklı şekillere bürünmüş ve tutuklamaya alternatif olma dışında daha çok tutuklamanın tamamlayıcısı veyahut devamı mahiyetine bürünmüştür (Özgüven, s. 314.).

³³ Caner Hacıoğlu, (2005), 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı.1-2, C. IX, Erzincan: s. 171.

³⁴ Öztürk ve Erdem’ e göre, adli kontrol, tutuklamayı kural olmaktan çıkarmak amacıyla ona seçenek ve öncelik oluşturan bir yardımcı koruma tedbiridir (Öztürk ve Erdem, s. 553.).

³⁵ İbrahim Kaboğlu, (1994), *Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme*, Ankara: s. 171.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili olarak ulusal üstü düzlemdeki normatif düzenlemeleri de ele almak gereklidir. Çünkü bu düzenlemelerde iç hukukumuzun bir parçasıdır. Bu bağlamda, AİHS 5. maddede kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı tanımlanmış ve güvenceler ilkesel olarak benimsenmiştir. Buna göre, tüm bireyler özgürlük ve güvenlik haklarına sahiptir. Maddede sayılan haller dışında kimse, hukuka aykırı olarak ve keyfi olarak, özgürlüğünden mahrum edilemez. Tutuklama ve yakalama için hâkim güvencesi kabul edilerek hangi hallerde tutuklamanın meşru olacağı genel olarak sayılmıştır. Tutuklama ve yakalama tedbiri uygulanan kişilerin hakları düzenlenerek, kişi özgürlüğünün kısıtlanması yerine başka tedbirlerin uygulanabilmesi ifade edilmiştir. AİHS 5. maddesinin 3. fıkrasının son cümlesi salıverilen kişinin duruşmada hazır bulunması için güvenceye bağlanabileceği kabul edilmiştir. Sözleşmenin 6. maddesinde kişinin makul süre içinde adil bir şekilde yargılanması kabul edilerek 5. maddeyi tamamlamakta ve her iki hüküm kişi özgürlüğü ve güvenliği açısından bir bütün oluşturmaktadır. Böylece sözleşme ile kişilerin ancak istisnai hallerde, makul süre için, yetkili makamlarca özgürlüğünün kısıtlanabileceği ve salıverilmesinin güvenceye bağlanabileceğini kabul etmiştir³⁶.

Koruma tedbirleri, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 4. kısmında düzenlenmiştir. 4. kısmın 1. bölümü yakalama ve gözaltı müessesesini düzenlerken, ikinci bölümünde tutuklama müessesesi, 3. bölümde ise adli kontrol müessesesine yer verilmiştir. İncelememize konu adli kontrol koruma tedbiri CMK'nın 109 vd. maddelerinde düzenlenirken, tutuklama ile ilgili hükümlere 100. madde ve devamında yer verilmiştir. 2002 yılı CMUK tasarısında, adli kontrol müessesesi, tutuklama müessesesinden önce düzenlenmişken; görüldüğü üzere 5271 sayılı Kanun'da öncelik tutuklama müessesesine verilmiştir.

1.2.2. Özellikleri

Adli kontrol koruma tedbirinin iki belirgin özelliği vardır. Vasıta olma ve geçici olma. Adli kontrol bir ceza olmayıp koruma tedbiri olduğu için ceza niteliğine sahip yükümlülükler adli kontrol şeklinde öngörülemeyecektir. Yasa koyucu, adli kontrol

³⁶ Mehmet Kahraman, (2007), *Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum: s. 20.

yükümlülüklerini belirlerken, bunların kendi başına bir anlam ifade etmeyip tutuklama yerine muhakeme boyunca eski durumu yaşatmak veya verilecek kararın yerine getirilebilmesini sağlamak için kullanılan vasıta olma özelliğini daima göz önünde tutacaktır³⁷. Her bir adli kontrol tedbiri geçici olma özelliğine sahip olmalıdır. Tedbiri haklı gösteren sebep ortadan kalkınca veya belli bir süre geçince tedbire son verilmelidir. Aksi takdirde bu tedbir niteliği kaybeder ve cezaya dönüşür³⁸.

1.2.2.1. Vasıta Olma

Adli kontrolün vasıta olması, bu tedbirin amaç olmayıp başka bir işlemin gerçekleşmesine yarayacak olmasıdır. Tutuklamada ve yakalamada olduğu gibi adli kontrol de şüphelinin/sanığın muhakemeye katılması, delillerin korunması ve mağdurun zararının karşılanması için bir vasıta³⁹.

Doktrinde, adli kontrolün bireyi eğitme, ıslahı ve topluma kazandırma gibi başka bir kısım özelliklerinin de olduğu ileri sürülmüştür⁴⁰. Uyuşturucu bağımlısı kişilerin tedavi altına alınması ya da şüpheli veya sanığın adli kontrol altındayken eğitimine devam etmesi bunlara örnek olarak gösterilebilir.

1.2.2.2. Geçici Olma

Adli kontrol koruma tedbirinin geçici olması, hem süre olarak hem de tedbirin haklılığını gösteren sebeplerin ortadan kalkmasıyla sona ermesi anlamında kullanılmaktadır⁴¹. Kanunda sarih olarak öngörülmüş olmasa da, muhakemenin bitmesiyle adli kontrol de resen sona erecektir. Ayrıca, kendisinden umulan yarar sona erince ya da adli kontrolün şartlarının ortadan kalktığı durumlarda yükümlülüğün de sona ermesi gerekir⁴².

³⁷ Koca, s.126.; Kunter ve Yenisey, s. 593.

³⁸ Koca, s. 127.; Özbek vd., s. 151.; Çolak ve Taşkın, s. 353.; Ümit Ocak, (2007), *İnsan Hakları Açısından Ceza Muhakemesinde Kişi Özgürlüğü Hakkını Sınırlayan Koruma Tedbirleri*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya: s.72.; Özgüven, s. 341.

³⁹ Özgüven, s. 314.

⁴⁰ Çolak ve Taşkın, s. 354.

⁴¹ Kunter ve Yenisey, s. 734.

⁴² Kahraman, s. 14.

1.2.3. Amacı⁴³

Adli kontrolün koruma tedbirinin amacı 2002 CMUK tasarısında şu şekildedir: Tutuklama, hâkimi, şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir tedbirdir; adı geçenler ya bir yere kapatılacaklar veya tam serbest kalacaklardır. Söz konusu kurum tesis edilirken Alman, İtalyan ve özellikle Fransız hukuku göz önünde bulundurulmuştur. Kurum, ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte, izlemeyi ve denetlemeyi olanaklı kılan tedbirlere tâbi kılmaktadır; böylece kişinin kaçması riski azaltılırken hürriyetten tümü ile yoksun kılmanın zararları da ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu yeni kurumun hem özgürlükçü hem de kamu düzenini koruyucu nitelikte bulunduğu söylenebilir. Bu kurumdan sonra tutukluluk uygulaması istisnâî hâle gelmektedir. Kurum, şüpheliyi hürriyetten yoksun hâle getirmemekle birlikte, aynı sonuçların elde edilebileceği hâllerde adli kontrole hükmetmek gerekecektir⁴⁴.

Adli kontrol koruma tedbirine de diğer koruma tedbirleri gibi sadece ceza muhakemesinin yapılabilmesi ve hükmün yerine getirilebilmesi amacıyla başvurulabilir. Adli kontrol koruma tedbirine tutuklamanın gayesinden başka bir gaye ile başvurulamaz. Çünkü bu tedbire, tutuklamanın amacını gerçekleştirebilecek daha hafif bir tedbir olduğu için ve onun yerine başvurulabilecektir⁴⁵. Yani adli kontrolün amacı, şüpheli veya sanığın kaçmasını, delilleri karatmasını önlemek suretiyle, muhakemenin gecikmeksizin ve tehlikeye düşürülmeden yapılmasını, verilecek kararların uygulanmasını sağlamaktır⁴⁶.

⁴³ CMK'nın TBMM adalet komisyonunda görüşülmesi sırasında adli kontrol koruma tedbiri ile ilgili olarak, bu kurumun düzenlenme amacının tutuklamanın uygulamada yapmış olduğu sakıncaları bertaraf edecek önemli bir müessese olduğu, burada önemli olanın aynı zamanda kişiyi topluma kazandırmak olduğu söylenmiştir. Buna göre -mevcut CMUK sisteminde- kişi ya serbest kalır ya da tutuklanır. Bu durumda şüpheli ya da sanık serbest kaldığı zaman kaçma riski, tutukluluk halinde ise -hürriyetten yoksun kalma sebebiyle- çeşitli zararların ortaya çıkma ihtimali vardır. Şu halde adli kontrole bu iki durum arasında orta bir yol bulunarak bu zararların asgariye indirgenmesi hedeflenmiştir (Yılmaz, s. 410.).

⁴⁴ CMK tasarısı m.112 gerekçesi, <http://www.tbmm.gov.tr>, (01.05.2009).

⁴⁵ Koca, s. 123.; Çolak ve Taşkın, s. 353.; Ocak, s. 72. Mülga CMUK'ta, adli kontrol gibi, tutuklamaya alternatif bir koruma tedbirinin olmadığı görülmektedir. Bunun yerine sadece tutuklamanın infazını erteleyen *kefalet* verilmesine ilişkin hükümler mevcuttur. Ayrıca, kefalet dışında, tutuklamanın infazını erteleyen bir diğer hüküm de Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinde düzenlenen yurt dışına çıkış yasağıdır (Özgüven, s. 316.).

⁴⁶ Özgüven, s. 318.

Adli kontrolün amacı tutuklamanın amacı ile aynıdır⁴⁷. Bu, 100. maddedeki “ölçülü olma” kriteri ve 109. maddedeki “tutuklanması yerine” ifadeleri dikkate alındığında anlaşılmaktadır. Adli kontrol tutuklama kararı verilmesinden sonra tutuklamanın infazını geri bırakan askıya alan bir tedbir olmayıp tutuklamaya seçenek bir tedbirdir⁴⁸.

Hâkim ceza muhakemesinin amacını, buna paralel olarak da adli kontrolün amacını sağlamak için, önüne gelen somut olayda kanunda belirtilen tutuklama nedenlerinden birinin bulunmasına rağmen bunu uygulamanın somut olayda ölçülü olmayacağını, diğer taraftan da, şüpheli veya sanık hakkında koruma tedbirine de hüküm verilmezse ceza muhakemesinin tehlikeye gireceğine kanaat getirdiği takdirde, şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol tedbirine hükmedecektir⁴⁹.

1.3. MUKAYESELİ HUKUKTA DURUM

1.3.1. Fransız Hukukunda Adli Kontrol

Tutuklama yerine geçecek koruma tedbirleri ilk olarak Fransa’da gündeme gelmiştir. 2002 CMUK tasarısının **adli kontrol** başlığı altında yer verdiği düzenlemeler Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer alan tedbirlerin aynısıdır. Bir başka deyişle tasarının adli kontrol adını verdiği bu koruma tedbiri Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 138. maddesinde 16 bent halinde düzenlenen adli denetim kurumundan aynen alınmıştır⁵⁰.

1983’te değişen 1970 tarihli Fransa Ceza Muhakemesi Kanunu’nda tutuklama yerine geçen daha hafif tedbirlerin hepsi “**adli denetim**” adı altında toplanmıştır. Adli denetim, tutuklamanın yerine geçerek, tutuklamanın doğuracağı çeşitli sakıncaları ortadan kaldırmaktadır. Bu kurumla, kişi haklarının korunmasının sağlanması yanında,

⁴⁷ Özgüven, s. 318.

⁴⁸ Çakın, s. 4.

⁴⁹ Adem Yeşilkaya, (2008), *İnsan Hakları Açısından Ceza Muhakemesinde Şahsi Hürriyeti Bağlayıcı Koruma Tedbirleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: s. 56.

⁵⁰ İlker Uçdu, (2007), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: s. 48.

sanığı birtakım yükümlülöklere tabi tutarak, onun denetim altına alınması bakımından sosyal bir koruma fonksiyonuna da sahip olduğu kabul edilmektedir.

Fransa’da adli kontrolün uygulanması için sanığın işlemiş olduğu suçun hapis cezasını gerektirmesi ve hâkim kararı gerekir. Bu karar üzerine, sanığın kanunda öngörölen yükümlölöklölerden bir veya birden fazlasına tabi tutulması mümkündür. Ancak her halde bu kararın, ölçölölöklö ilkesi gereğince, gerekli ve oranlı olması gereklidir. Aynı kanunda adli kontrolün sadece para cezası gerektiren ve kabahatler için uygulanamayacağı belirtilmiştir⁵¹.

Fransız sisteminde adli kontrol uygulamasına sorgu hâkimi tarafından karar verilir. Hakkında soruşturma yapılan kişi tedbirin içerdđđi yükümlölöklölere kendi isteğđi ile uymazsa, hükmedilebilecek hürriyeti bağlayıcı cezanın süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii tutuklama ya da zorla getirme müzekkeresi düzenleyebilir. Burada tutuklama için geçerli olan usul hükümleri tatbik olunur buradaki azami süre altı ay olarak belirlenmiştir. Bundan fazla olan sürelerde hâkim kararı gereklidir⁵².

Adli kontrol yükümlölöklöleri Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 138. maddesinde düzenlenmekte olup bunlar; belli bir bölgeden ayrılmamak, örneğın vatandaşı olduğu ülkeyi terk etmemek, ikametgâhından ya da hâkim tarafından belirlenecek belli bir yerden ayrılmamak, belirli yerlere gidememe, ya da sadece hâkimce belirlenecek yerlere gidebilmek, belirlenen yerlerden her ayrılıştı derhal hâkime haber vermek, düzenli olarak hâkim tarafından belirlenen servis ya da mercilere başvurmak, hâkim tarafından belirlenen merci veya kişilerin çağrılarına veya gerektiğında mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam hususlarındaki kontrol tedbirlerine uymak, tüm kimliklerini yetkili mercilere teslim etmek, belirli taşıt araçlarını kullanmamak, sürücü belgesini geri vermek, bazı kimselerle görüşmemek bu kişileri kabul ya da ziyaret edememek, belirli bir tedavi ya da bakıma zorunlu olarak tabi tutulmak, teminat ya da kefalet yatırmak, belirli mesleki ya da sosyal aktiviteleri gerçekleştirmemek, belirli türden çek keşide edememek, silah bulundurmamak,

⁵¹ Uçdu, s. 48.; Koca, s. 125.

⁵² Uçdu, s. 48., Koca, s. 125.

mağdurun zararını karşılamak üzere garanti vermek, ailevi yükümlülükleri gereği düzenli olarak nafaka ödeyeceğine dair garanti vermektir⁵³.

Adli kontrol tedbirine, ön soruşturmada sorgu hâkimi, son soruşturmada tutuklamaya karar veren makam karar verebilir. Tutuklamadan farklı olarak, gerekçe göstermek gerekmez. Tedbirler kendiliğinden veya istek üzerine her zaman değiştirilebilir, kaldırılabilir, yenisi eklenebilir. Diğer ülke uygulamalarından farklı olarak, değişiklik kararlarına karşı sadece savcı itiraz edebilir. Sanık öngörülen yükümlülükler uymazsa kendisine daha ağır yükümlülükler yüklenebileceği gibi, aslında tutuklama olanağı bulunmasa bile, tutuklama kararı verilebilir⁵⁴.

Fransız sisteminde adli kontrol yükümlülüklerine yenileri eklenebileceği gibi bu tedbirlerin tüzel kişilere de bünyelerine uygun düştüğü ölçüde tatbiki mümkündür. Örneğin, teminat ya da garanti vermek, çek keşide etmekten yasaklılık, mesleki birtakım tedbirler gibi. Sorgu hâkimi her zaman adli kontrol uygulamasının kaldırılmasına da karar verebilir⁵⁵.

1.3.2. Alman Hukukunda Adli Kontrol

Alman hukukunda tutuklama yerine geçen daha hafif tedbirler Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun “**tutuklama ve geçici yakalama**” başlıklı dokuzuncu bölümünde düzenlenmiştir. Alman hukukunda, ilk düzenlenme şekliyle, sadece sanığın ya da şüphelinin kaçması şüphesi nedeniyle verilen tutuklama kararlarının infazının ertelenmesi olanağı vardır ve bunu sağlayacak tek araç ise de teminat yatırmaktır. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 116. maddesi 1964 yılında yapılan değişiklikle bugünkü halini almıştır. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda tutuklama yerine geçen tedbirler sınırlı olmayıp hâkim kendisi tarafından belirleyeceği bir tedbire de karar verebilir⁵⁶.

⁵³ Yılmaz, s. 355.

⁵⁴ Uçdu, s. 52.

⁵⁵ Veli Özer Özbek, (2005), *Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı*, Seçkin Yayınevi, Ankara: s. 376.

⁵⁶ Uçdu, s. 50.; Koca, s. 124.; Kahraman, s. 32.

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 112/1 maddesinde tutuklamada oranlılık ilkesi, 116. maddesinde ise tutuklama yerine geçecek daha hafif tedbirlerin neler olduğu düzenlenmiştir. Kanunun 116. paragrafında, **“tutuklama kararını infazının geri bırakılması başlığı altında”** hâkime hem kaçma şüphesi hem de delilleri karartma tehlikesi bulunduğu gerekçesi ile hükmedilen tutuklama kararının infazını daha az ağır olan ve tutuklamanın amacına ulaşabilecek bir tedbire çevirerek geri bırakabilme yetkisi verilmiştir. Hâkim, kaçma şüphesi gerekçesi ile verdiği tutuklama kararının infazını şu tedbirlere çevirerek erteleyebilir: 1) Belli zamanlarda hâkime, kovuşturma organına veya bunlar tarafından belirlenecek idari makamlara başvurma emri, 2) İkametgâhı veya kaldığı yeri veya belli bir bölgeyi hâkim veya kovuşturma organının izni olmadan terk etmeme emri, 3) İkametgâhtan dışarı sadece belirli bir kişi izni ve gözetimi altında çıkma emri, 4) Sanık veya bir başkasının uygun bir teminat yatırması emridir (m.116/1).

Alman sisteminde hâkim, daha hafif tedbirlerle delilleri karatma tehlikesinin önemli ölçüde azaltılması imkânı yeterince kuvvetli ise, delilleri karatma tehlikesi nedeniyle hükmedilmiş bulunulan tutuklama kararının infazını da geri bırakabilecektir. Bu tedbirler; sanığın birlikte sanık durumda olduğu diğer kimselerle tanıklarla veya bilirkişilerle ilişki kurmama yükümlülüğüdür (m. 116/2). Hâkim, sanığın belirtilen talimatlara uyacağı ve böylece tutuklamanın amacına ulaşabileceği kanaatine varırsa, belirli suçları yeniden işleme tehlikesi üzerine verilen bir tutuklama kararının infazını da geri bırakabilecektir (m. 116/3). Görüldüğü gibi Alman Ceza Muhakemesi Kanunu, tutuklama ile elde edilebilecek gayeye erişme imkânı varsa tutuklama kararının infazını geri bırakabilme ve bunun yerine yukarıda belirtilen daha hafif tedbirlere başvurma yetkisini hâkime vermektedir⁵⁷.

Alman gençlik ceza muhakemesinde de adli kontrol mümkündür. Tutuklamanın amacına geçici eğitim düzenlemesi veya başka tedbirlerle ulaşılabiliriyorsa tutuklama kararı verilmeyip bu kararın yetiştirme yurdunda infazı söz konusu olabilmektedir⁵⁸.

Hakkında yukarıda anlatılan tedbirler hükmedilen sanık başvuru yerlerine şahsen müracaat eder. Bu merciler genelde polis merkezleridir, ancak kanunda bu yerler sınırlı

⁵⁷ Koca, s. 124.; Uçdu, s. 50.

⁵⁸ Koca, s. 124.; Uçdu, s. 50.

olarak sayılmadığı için, hâkim başka bir yer de takdir edebilir. Hakkında sınırlı ikamet kararı verilen sanık, ikametgâhını veya kaldığı yeri hâkim veya kovuşturma organının izni olmadan terk edemez uygulamada en sık başvurulanan tedbir ise, teminat yatırma tedbiridir. Bu tedbir sanığın geliri ile orantılı olarak hükmedilir. Tutuklamanın infazının ertelenmesi bir tarihe bağlanamayacağı gibi bir şarta da bağlanamaz⁵⁹.

1.3.3. Avusturya Hukukunda Adli Kontrol

Avusturya hukukunda da Alman hukukuna benzer düzenlemeler mevcuttur. Avusturya Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 180/7. maddesine göre hakkında en az 10 yıl veya daha fazla özgürlüğü bağlayıcı ceza söz konusu olan sanık hakkında tutuklama kararı verilmesi gerekir bu halde adli kontrol yoluna gidilemez.. Avusturya hukukuna göre 10 yıldan fazla hürriyeti bağlayıcı ceza gerektirmeyen suçlarda, tutuklamanın amacına daha hafif tedbirlerle ulaşılabilecekse, tutuklama kararı verilemez veya devam ettirilemez (m.180/1).

Avusturya sisteminde tutuklamanın işlevini görebilecek diğer kurumlar 1975 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “**Sanığın Celbi, İhzarı, Yakalanması ve Tutuklanması**” başlıklı 14. bölümünde yer almaktadır. Buna göre, kaçmama sözü verme, belli yerden hâkim izni olmaksızın uzaklaşmama sözü verme, belli yerde ikamet etme yükümlülüğü, belli yerden veya belli ilişkilerden kaçınma yükümlülüğü, alkol almama yükümlülüğü, belli mercilere başvurma yükümlülüğü, seyahat belgelerini geçici teslim yükümlülüğü, ehliyeti geçici olarak teslim etme yükümlülüğü, teminat verme, gözetim yardımcısı kabul etme yükümlülüğü tutuklama yerine geçen koruma tedbirleridir (180/5)⁶⁰.

Mahkemeye sorgu için getirilen herkes geciktirilmeden ve en fazla 48 saat içinde sorgu hâkimince sorgulanır. Sorgu hâkimi, derhal sanık hakkında daha hafif tedbirler uygulayarak serbest bırakma veya tutuklamadan birisine karar verir. Hâkim, tutuklama kararı verirse hangi nedenlerle daha hafif tedbirleri uygulamadığını kararında belirtir. Hâkim bunun aksi yönünde de karar verebilir ve tutuklama yerine adli kontrol

⁵⁹ Kahraman, s. 34.

⁶⁰ Uçdu, s. 48.

tedbirlerinden bir veya birkaçına da hükmedebilir. Ayrıca sorgu hâkimi, tedbirlerin değiştirilmesine ve kaldırılmasına, savcıyı dinledikten sonra, karar verir. Bu karara karşı sanık veya savcılık makamı 3 gün içerisinde istinaf mahkemesinde itiraz edebilir⁶¹.

1.3.4. İtalyan Hukukunda Adli Kontrol

İtalyan hukukunda tutuklama ve diğer koruma tedbirleri 1989 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu'nun “**Önleyici Tedbirler**” başlıklı dördüncü kitabında düzenlenmiştir. Buna göre, İtalyan ceza muhakemesinde önleyici tedbirler uygulanabilmesi için, kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunması ve suçun oluşmasını ya da cezalandırılmayı engelleyen bir nedenin bulunmaması gerekir. Uygulanacak tedbirin çeşidi ve ölçüsü, somut olayın uygunluğuna bağlıdır ve fiilin önemi ile orantılı olması gerekir. Tutuklamaya gidilmesi için hâkimin adli kontrol tedbirlerini uygun görmemiş olması gerekir⁶².

İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 280. maddesinde düzenlenen tutuklama yerine uygulanabilecek tedbirler şunlardır: Yurt dışına çıkma yasağı, adli polise başvurma yükümlülüğü, ikamet yasağı, ikamet zorunluluğu, ev hapsi⁶³.

Bu tedbirler, kural olarak, soruşturma konusu suçun yasada öngörülen cezası müebbet hapsi veya üst sınırı üç yılın üzerinde hapis cezası gerektiren suçlarda uygulanamayacaktır. Bu tedbirlerden en ağırlı olan ev hapsine konulmasına karar verilen sanığın tutuklu sanık sayılacağı da yasada belirtilmiştir.

İtalyan uygulamasında mahkeme, yurt dışına çıkma yasağı öngörmesi halinde sanığa davaya bakan mahkemenin izni olmaksızın ülkeyi terk etmemesini emreder. Mahkeme, kararın icrasını güvence altına alacak ve ayrıca pasaport ve yurt dışına çıkış için diğer kimlik belgelerinin kullanılmasını engelleyecek gerekli tedbirleri alır. Mahkeme, adli polise başvurma yükümlülüğü kararıyla sanık hakkında belli bir adli polis merkezine başvurma yükümlülüğü öngörür. Mahkeme, sanığın oturduğu yeri ve

⁶¹ Uçdu, s. 48.

⁶² Centel, *Tutuklama ve Yakalama*, s. 286.

⁶³ Yılmaz, s. 355.

işini göz önünde bulundurarak, başvurma gün ve saatlerini belirler. İkamet yasağını öngören kararda ise, mahkeme, sanığa belirli bir yerde ikamet etmeme ve davaya bakan mahkemenin onayı olmaksızın oraya gitmeme yükümlülüğünü getirir. Mahkeme, bu sınırların belirlenmesinde, sanığın günlük ve kişisel ihtiyaçlarını göz önüne alır. Mahkeme, ev hapsi kararında ise, sanığa kendi konutundan veya diğer özel bir ikamet yerinden veya resmi bir bakım-gözetim kurumundan uzaklaşmama yükümlülüğü getirir. Mahkeme, gerekirse sanığın onunla birlikte oturan veya onu gözetten diğer kişilerle ilişkide bulunma hakkını sınırlandırır veya kaldırabilir. Sanık, başka bir yolla geçimini sağlayamayacaksa, ihtiyaçlarını gidermesi veya işini yapması için gerektiği kadar uzaklaşma izni verebilir. Sözü elden tedbirler savcılığın istemi üzerine mahkemece kararlaştırılır⁶⁴.

⁶⁴ Koca, s. 125; Uçdu, s. 46.

İKİNCİ BÖLÜM
ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN ŞARTLARI ve ÇEŞİTLERİ

2.1. ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN UYGULANABİLİRLİK ŞARTLARI

2.1.1. Genel Olarak

CMK m.109'daki düzenlemeye göre adli kontrolün uygulanabilmesi için dört temel şart vardır:

- Tutuklama nedenlerinin varlığı,
- Şüphelinin işlediği iddia olunan fiilin CMK 100. maddeye göre üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektirebilecek bir suç oluşturması,
- Cumhuriyet savcısının istemde bulunması,
- Sulh ceza hâkiminin kararı.

CMK m.109'da adli kontrol tedbirleri düzenlenmiştir. Anılan maddeye göre tedbirler şu şekildedir⁶⁵:

- Yurt dışına çıkamamak,

⁶⁵ Bu konuya ilişkin, CUMK tasarısındaki düzenleme ile 5271 sayılı Kanun'daki düzenleme bazı farklılıklar içermektedir. Kanun'un 109. maddesine göre; *"100. maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir."* Tasarıya göre ise; *"119. maddeye göre tutuklamayı gerektirebilecek bir suç işlendiğinde, cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verebilir."* Görüldüğü üzere tasarı ve kanun adli kontrol ile ilgili farklı hükümlere yer vermiştir. Tasarıya göre soruşturma aşamasında adli kontrol müessesesinin uygulanabilmesi için gerekli koşullar şunlardır: -Şüphelinin işlediği iddia olunan fiilin tutuklamayı gerektirebilecek bir suç oluşturması, -Cumhuriyet savcısının istemi, -Sulh ceza hâkiminin kararı. Tasarıda, adli kontrol kurumunun uygulanması açısından, herhangi bir sınırlamaya yer verilmemişken (işlenen fiilin tutuklamayı gerektirebilecek bir suç oluşturması yeterli görülmüşken); Kanunda bu konuda farklı bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre; tutuklama sebeplerinden birinin varlığı halinde, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir. Böylece adli kontrol kurumunun uygulanabileceği alana sınırlama getirilmiştir. Bu durumda adli kontrol, üst sınırı üç yılı aşan hapis cezalarında uygulanamayacak; üst sınırı üç yıl ve altında olan suçlarda uygulama alanı bulabilecektir. Bunun yanı sıra tasarıda yer almamasına rağmen Kanun'a aşağıdaki fıkra eklenmiştir: *"Adli kontrol altında geçen süre, şahsî hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez. Bu hüküm, maddenin üçüncü fıkrasının (e) bendinde belirtilen hallerde uygulanmaz."* Bu fıkra, adli kontrol kurumunun tutuklama müessesesinden farklı olduğunu, kişinin hürriyetinden yoksun bırakılması gibi bir netice doğurmadığını, bu sebeple de cezadan mahsup edilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

- Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak,
- Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak,
- Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında, sürücü belgesini teslim etmek,
- Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek,
- Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek, bir güvence miktarını yatırmak,
- Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek,
- Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak,
- Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adlî kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek.

Bu tedbirler çalışmamızın ilerleyen kısmında incelenecektir.

Doktrinde, kanunun ilgili maddesinde geçen şüpheli kelimesinden hareketle, şüpheli kavramının adli kontrol için özellikle kullanılmış olduğu düşüncesi ile adli kontrolün sadece soruşturma evresinde şüpheliler için uygulanabileceği görüşü ileri sürülmüştür⁶⁶. Bazı yazarlar bu görüşe katılmamışlardır. Çünkü CMK m. 110/3 **“109’uncu madde ile bu madde hükümleri kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanır.”** hükmü, aksi düşüncedeki yazarları destekleyen bir nitelik arz etmektedir. Ayrıca devam etmekte olan bir tutuklama durumunda hâkim uygun gördüğü takdirde

⁶⁶ Yahya Akçadırcı, Genel Hükümler Koruma Tedbirleri Soruşturma Evresi, <http://www.cevhan.adalet.gov.tr>, (01.02.2007).

sanık hakkındaki tutuklama kararını kaldırıp yerine adli kontrole hükmedebilir. Bu da göstermektedir ki adli kontrol kararı sadece şüpheliler için verilen bir koruma tedbiri değildir.

2.1.2. CMK m. 100’de Belirtilen Tutuklama Sebeplerinin Varlığı

2.1.2.1. Tutuklama

Adli kontrol yükümlülüklerine karar verilebilmesi için ilk şart, soruşturulan veya kovuşturulan suç açısından, kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve tutuklama nedeninin bulunmasıdır⁶⁷.

Suç işlediği yönünde kuvvetli şüphe bulunan şüpheli veya sanığın kişi hürriyetinin, henüz kesin hüküm olmadan önce hâkim veya mahkeme kararıyla kısıtlanmasına ve kişinin tutukevi denilen yere konulmasına tutuklama denir⁶⁸.

Başka bir ifadeyle tutuklama, suçlu olduğu konusunda henüz kesin hüküm bulunmayan, ancak suç işlediği şüphesi kuvvetli olan kişinin özgürlüğünün hâkim veya mahkeme kararıyla geçici olarak kaldırılmasıdır⁶⁹.

Tutuklama bir koruma tedbiridir. Tutuklama bir ceza muhakemesi kurumudur. Çünkü ceza muhakemesinin yapılabilmesinin veya diğer bir koruma tedbirinin uygulanabilmesin veya muhakeme sonunda verilecek hükmün infazının sağlanabilmesine yöneliktir⁷⁰.

Tutuklama önleyici veya tutucu bir koruma tedbiridir. Şüpheli ya da sanığın

⁶⁷ Özgüven, s. 320. TBMM adalet komisyonu görüşme tutanaklarına göre, adli kontrol ancak tutuklama şartları gerçekleştiği durumlarda uygulanabilir. Gerçekten, somut olayda tutuklama şartları varsa ve tutuklamanın şüpheli ya da sanık için ağır sonuçlar doğuracağı değerlendiriliyorsa o zaman adli kontrol koruma tedbirlerinden bir veya birkaç tanesine karar verilebilir (Yılmaz, s. 411.).

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Öztürk ve Erdem s. 548.; Hakeri ve Ünver s. 169.; Yılmaz, s. 386.; Centel ve Zafer, s. 326.; Özbek vd., s. 170.; Çolak ve Taşkın, s. 317.; Kunter ve Yenisey, s. 611.; Zekiye Özen İnci, (2008), *Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: s. 5.

⁶⁹ İnci, s. 5.

⁷⁰ Özen, s. 4.

ileride verilmesi muhtemel mahkûmiyet hükmünden kaçmasını engellemek amacıyla tutuklanması önleyici; delillerin karatılmasını, sanık ya da şüphelinin muhakemeden kaçmasını veya zarar görmesini önlemek gibi amaçlarla tutuklanması ise tutucu niteliktedir⁷¹.

AIHS'ye göre, tutuklama, bir suç şüphesi altında olan ya da suç işlemesine ya da işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin varlığı halinde, kişi özgürlüğünün yetkili adli makamların önüne çıkarılmak üzere kısıtlanmasıdır⁷².

Tutuklama muhakemenin sağlıklı bir şekilde yürümesini ve sonuç cezanın infaz edilebilmesini sağlamak amacıyla ancak zorunlu hallerde başvurulabilecek bir koruma tedbiridir. Bu tedbire başvurmakla kişi özgürlüğü açısından doğuracağı ciddi sakıncalar düşünülerek istisnai olarak başvurulması gerekir⁷³.

Tutuklamanın ön şartları: Haklı görünüş, gecikmede tehlike bulunması ve ölçülülüktür. Çalışmamızın birinci bölümünde belirttiğimiz gibi, tüm koruma tedbirlerinin ön şartları olan bu başlıklar tutuklama koruma tedbirinin de ön şartlarıdır.

Her ne kadar, CMK'nın 109. maddesinin 1. fıkrasında sadece 100. maddede yer alan tutuklama sebeplerinin varlığından söz edilmekte ise de, tutuklama kararı verilebilmesi, ceza muhakemesinin en önemli kararlarından bir tanesi olduğu için, ancak onun tüm koşullarının bulunduğu hallerde uygulanabilir⁷⁴. Türk hukukunda tutuklama şartları şunlardır:

- Muhakeme şartı gerçekleşmiş olmalıdır.
- Sanığa güvence belgesi verilmemiş olmalıdır (CMK m. 246).
- Şüpheli veya sanığın suçu işlediğine dair kuvvetli suç şüphesinin varlığını

⁷¹ Kunter ve Yenisey, s. 612.

⁷² Aydın, s. 23.

⁷³ Aydın, s. 29.

⁷⁴ Yurtcan, s. 322.; Centel ve Zafer, s. 330.; Metin Feyzioğlu, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler, <http://www.law.ankara.edu.tr>, (21.03.2009).; Kunter ve Yenisey, s. 693.

gösteren olguların bulunması gerekmektedir.

- Kanunda isnat konusu suç için tutuklama yasağı bulunmamalıdır (CMK m.100/4).
- Tutuklama kararı orantılılık ilkesine uygun olmalıdır (CMK m. 100/1).
- Kanunda gösterilen tutuklama sebeplerinden en az biri mevcut olayda sabit olmalıdır.

CMK m. 101'e göre, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verileceği durumlarda şahıs hakkında adli kontrolün yetersiz kalacağı ve bu nedenle tutuklama kararı verilmesinin ve hukuki ve fiili nedenlerin gerekçesinin belirtilmesi gerekir⁷⁵.

Tutuklama kararını hâkim verir. Bu kararı soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise mahkeme vermektedir. Yeni CMK sisteminde hâkimin resen tutuklama kararı vermesi kabul edilmeyerek, savcının bu yönde talebinin olması aranmıştır⁷⁶. Ayrıca CMK'da gıyabi tutuklama kararı kaldırıldığı için, sanığın ya da şüphelinin huzurda bulunması şarttır⁷⁷.

Tutuklama kararlarında ya da tutuklamanın devamı yönündeki kararlarda veyahut tahliye isteminin reddi kararlarında gerekçede hukuki ve fiili nedenlerin muhakkak gösterilmesi gerekir. AİHS'nin 5. maddesi bu zorunluluğa işaret etmektedir. Kararın gerekçeli olarak verilmesi keyfî hareketleri önleyecek ayrıca bu kararların kanun yolu muhakemesinde de denetlenmesine elverişli hale getirecektir⁷⁸.

AİHM'ye göre tutuklama veya kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması durumu her koşulda ve şartlar değiştikçe gözden geçirilmelidir. AİHM'ye göre tutuklama, kaçma tehlikesinin bulunması, kamu düzeninin bozulması veya suçta tekerrür tehlikesinin varlığına bağlıdır⁷⁹.

⁷⁵ Koca, s. 135.

⁷⁶ Öztürk ve Erdem, s. 550.

⁷⁷ Öztürk ve Erdem, s. 552.

⁷⁸ Gülnur Özyurt, (2006), *Kişî Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Açısından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İç Hukukumuzda Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta: s. 122.

⁷⁹ Özyurt, 127.

Ceza muhakemesi hukukunda tutuklamanın bir ceza infaz kurumu olmayıp koruma tedbiri olduğu, bu nedenle zorunlu olmadıkça bu tedbire başvurmamak gerektiği görüşü tartışmasız kabul edilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi birçok kararında tutukluluğun kişi özgürlüğüne istisna getiren ağır bir tedbir olduğu alternatiflerinin bulunması durumlarında bu önlemlere başvurulması gerektiğini belirtmiştir⁸⁰.

2.1.2.2. Kuvvetli Suç Şüphesi

Tutuklama kararı ve dolayısıyla adli kontrol kararı verilebilmesi için zorunlu hususlardan birisi de CMK'nın 100. maddesine göre, kuvvetli suç şüphesinin bulunması durumudur. Eldeki delillere göre, yapılacak olan duruşmada sanığın mahkûm olma ihtimali kuvvetle muhtemelse kuvvetli suç şüphesine ulaşılmış demektir⁸¹.

Anayasamız m. 19/3'e göre, "[...]suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler ancak kaçmalarını önlemek maksadı[...]" ile tutuklanabilir. CMK m. 100/2(a)'ya göre ise, *şüpheli veya sanığın kaçması saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların varlığı*, birinci tutuklama sebebi olarak, gösterilmiştir⁸².

Şüphe, zihnin birden çok düşünce arasında tercih yapamaması ve duraksaması halidir. Kuvvetli şüphe ise kişinin soruşturma sonrasında mahkûm olmasının kuvvetle muhtemel olması halini ifade etmektedir⁸³. Şüpheli ya da sanığın suç işlediği yönündeki bir olguya dayanmayan soyut şüphe, tutuklama kararı için yeterli değildir. Tutuklama için, tutuklama talebi anındaki delillere göre kişinin, fail ya da suç ortağı olarak, suç işlediği yönündeki ihtimaller ve bunu destekleyen emareler olmalıdır. Kanun koyucu kamu davası açılması için yeterli şüpheyi ararken tutuklama gibi çok ağır bir koruma tedbiri için kuvvetli şüpheyi aramıştır (CMK m. 100/1 ve 170/1)⁸⁴.

⁸⁰ Hüsamettin Binici, Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/htm>, (20.08.2009), s. 2.

⁸¹ Öztürk ve Erdem, s. 555.; Centel ve Zafer, s. 79.; Çolak ve Taşkın, s. 354.

⁸² 1412 sayılı eski Ceza Muhakemesi Kanunu'nda isnat edilen suçun cezasının üst sınırının yedi yıl veya daha fazla olması, sanığın ikametgâhının bulunmaması ve sanığın kim olduğunu ispat edememesini tutuklama sebebi olarak kabul etmişken 5271 sayılı yeni CMK'da ise bu tür yasal karenelere yer verilmemiştir.

⁸³ Çolak ve Taşkın, s. 323.; Centel ve Zafer, s.327.; Özbek vd., s. 174.

⁸⁴ Özen, s. 32.; Aydiner, s. 46.

Kuvvetli suç şüphesi, söz konusu kişinin suç işlemiş olduğu konusunda objektif bir gözlemciyi iknaya yeterli olduğu bilgilerin mevcut olması durumudur. Netice olarak, tutuklama, bir suçun işlendiğine dair ciddi emarelerin bulunması şartına bağlıdır ve bunlar olmadan tutuklama yoluna gidilmemelidir. Tutuklama kararı verilmesi için sanığın ya da şüphelinin ilerde mahkûm olması kuvvetle muhtemel olmalıdır ki buradaki nazara alınan şüphenin yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi somut olay ve delillerle desteklenmiş olması gerekmektedir⁸⁵.

Şüphe ile ilgili olarak AIHS'nin 5. maddesi kişi özgürlüklerinin keyfi olarak sınırlandırılmayacağını ve bunun istisnası olarak, bir kimsenin özgürlüğünün, yakalama, gözaltı, tutuklama veya adli kontrol tedbirleri aracılığı ile sınırlandırılabilmesi için, kişinin isnat edilen suçu işlediği hakkında, **makul şüphe** duyulmasını aramaktadır⁸⁶. Bu kavram AIHM'nin çeşitli kararlarında yorumlanmıştır. Mahkemenin bu konuyla ilgili olan içtihatlarına göre, şüphenin makul sayılabilmesi için, kişinin suç işlemiş olabileceği konusunda tarafsız bir gözlemciyi inandırabilecek olayların ve bilginin varlığı fiillere ait kanıt, belge ya da bu tür adli belgelerin olması gerekir⁸⁷. Kişi özgürlüğünü suç işleme iddiasıyla sınırlandıran devlet, şahsın suç işlemiş olduğundan makul kuşku duyulduğuna dair en azından mahkemeyi ikna edebilecek bilgi ve olayları göstermelidir. Bir kişinin suç işlemesinde gösterge olarak, ne kadar güvenilir olursa olsun, duygu, içgüdü, varsayım ya da etnik, dini ya da diğer önyargılara dayandırılan bir gerekçeyle özgürlükten mahrumiyet gerçekleştirilemez⁸⁸.

AIHM yakalama ve tutuklama için 5. maddesinde belirtilen nedenlerin dışında bir amaç için örneğin belirtilen nedenler olmaksızın sadece kendisinden bilgi alma amacıyla bir kişinin tutuklanması sözleşmeye aykırılık teşkil ettiğine karar vermiştir⁸⁹. Mahkemeye göre, kaçma tehlikesi nedeniyle yakalama ve tutuklamada kaçma

⁸⁵ Özen, s. 32.; Aydın, s. 47.

⁸⁶ Tezcan vd., s. 93.

⁸⁷ AIHM Erdagöz/Türkiye kararında, AIHS'nin 5. maddesi anlamında makul şüphenin mevcut olması için, kişinin suç işlemiş olabileceğine dair tarafsız bir şahsı tatmin edecek vaka veya bilgilerin bulunması gerektiğini belirtmektedir. Yine Çelik ve Yıldız/Türkiye davasında, aynı hususu belirterek olaylarla ilgili öngörülecek makul şüphelerin ya da özel bilgilerin tarafsız bir gözlemciye söz konusu kişinin bu suçu işlediği değerlendirmesi yapmasına imkân tanıyacak düzeyde olması gerektiğini belirtmiştir (Çelik ve Yıldız/Türkiye davası, <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr>, (22.06.2009).

⁸⁸ Özen, s. 33.

⁸⁹ Osman Doğru, (2003), *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları*, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayımı, C. I, 2. Bası, Ankara: s. 372.

tehlikesinin varlığı yalnızca hükmedilmesi muhtemel cezanın ağırlığı değil, kaçma tehlikesinin varlığını teyit eden veya bu tehlikenin tutuklamayı haklı gösterecek kadar büyük olup olmadığını gösteren başka unsurlar temelinde incelenmesi gerekir⁹⁰.

AİHM 1990 tarihli Fox, Cambell ve Hartley/İngiltere kararında özgürlükten yoksun bırakmaya yol açan şüphede dürüstlük ve iyi niyet ilkelerinin aranmasının, şüphenin makul olmasında ayrılmaz bir parça olduğunu belirterek, bunu şüphelenilen kişi ile suç arasında objektif bilgilere ve gerekçelere dayalı bir ilişkinin olmasına bağlamış ve söz konusu kişilerle suç arasında doğrudan kurulacak bir illiyet rabıtası olduğunu gösterir kanıt, belge veya bu tür bulguların gerekliliği vurgulandıktan sonra, suç işlendiğine kanıt olarak, ne kadar güvenilir olursa olsun, duygu, içgüdü, varsayım ya da önyargılara dayandırılan bir gerekçeyle özgürlükten mahrumiyetin gerçekleştirilmesini, örneğin kişinin geçmişte benzer suç işlemiş olmasını, şüphe için makul saymayarak hukuka uygun olmadığı kararı vermiştir⁹¹.

2.1.2.3. Tutuklama Sebepleri

2.1.2.3.1. Genel Olarak

Şüpheli ya da sanık hakkında adli kontrol kararı verilebilmesi için tutuklama nedenleri gerçekleşmiş olmalıdır. CMK'nın 100. maddesine göre, kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde tutuklama kararı verilebilir. Dolayısıyla şüpheli veya sanık hakkında yürütülen soruşturma konusu suçu işlediğine dair kuvvetli şüphe nedenlerinin veya kaçma ve delilleri karartma tehlikesinin bulunması halinde adli kontrol tedbiri uygulanabilir.

CMK m.100/2(a)'da şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların varlığı bir tutuklama nedeni olarak düzenlenmiştir. Yine m.100/2(b)'de şüpheli veya sanığın bazı davranışları da bir tutuklama nedeni olarak kabul edilmiştir. Şüpheli veya sanığın tutuklama nedeni sayılabilecek davranışları; delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme ve tanık, mağdur veya

⁹⁰ Karagöz/ Türkiye davası, <http://www.adalet.gov.tr>, (03.04.2009).

⁹¹ Özen, s. 33

başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunmasıdır⁹².

2.1.2.3.2. Kaçma Şüphesi

Sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran olguların bulunması tutuklanma nedenidir. Kaçma, sanığın kasten adli makamların kendisini mahkemeye davetini veya diğer muhakeme işlemleri için gerekli olduğu biçimde hazır bulundurulmasını olanaksız kılması demektir⁹³.

Sanığın veya şüphelinin kaçacağı şüphesinin oluşmuş sayılabilmesi için, basit bir şüphe yeterli olmayıp bu şüphenin bazı maddi olgulara dayanması gerekir. Bu olayların neler olduğunu hâkim kararında göstermeye mecburdur⁹⁴.

Kaçma veya sanığın muhakemede bulunmaması tehlikesinin söz konusu olabilmesi için sanığın adli makamların kendisini mahkemeye davetini ya da muhakeme işlemleri için gerekli olduğu biçimde hazır bulundurulmasını kasten imkânsız hale getirmesinin mevcut olması gerekir. Kaçma şüphesinin tutuklamayı gerektirecek yoğunlukta olup olmadığı somut olayın ve sanığın ya da şüphelinin özellikleri dikkate alınarak takdir edilecektir. Kişinin karakteri ahlakı mesleği ikametgâhı mali durumu aile bağları ile her türlü ilişkileri dikkate alınacaktır⁹⁵.

Şüpheli ya da sanığın sabit ikametgâhının olmaması, şüpheli veya sanığın kaçma hazırlığı içinde olması, şüpheli veya sanığın karakteri, mesleği, ailevi yaşamı ve ilişkileri gibi faktörler, kaçma şüphesinin varlığı değerlendirilirken göz önünde bulundurulmalıdır⁹⁶.

AIHM, kaçma kuşkusu bulunması nedeniyle tutuklanan kişiden güvence alınarak kaçma ihtimalinin ortadan kaldırılabilmesi durumlarında bu kişinin tutuklanmasına gerek olmadığını, aksine uygulamanın AIHS'nin 5. maddesinin, yani kişi

⁹² İnci, s. 91.; Özgüven, s. 322.

⁹³ Özen, s. 34.

⁹⁴ Kunter ve Yenisey, s. 620.

⁹⁵ Özen, s. 34.; Aydın, s. 49.

⁹⁶ İnci, s. 97.

özgürlüğü ve güvenliği hakkının, ihlali anlamına geleceği belirtmiştir. Örneğin, Wemhoff/Almanya davasında mahkeme, salıverilmesini duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlamak mümkün olduğunda tutuklu kişinin serbest bırakılması gerektiğine karar vermiştir⁹⁷.

AIHM'ye göre, tutuklama için sanığın kaçma tehlikesi ve suçun vahameti gibi unsurlar önemli olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Birtakım yan etkenlerle bu tür endişelerin haklılığı ortaya konulmalıdır. Soyut olarak kaçma tehlikesi tutukluluk halinin sürdürülmesinin makul bir gerekçesi olamaz. Mahkemeye göre, kaçma tehlikesinin yalnızca karşı karşıya olunan cezanın ağırlığı temelinde değil, bu tür tehlikenin varlığını teyit eden veya onun tutuklu yargılanmayı haklı göstermeyecek kadar küçük olduğunu gösteren başka unsurlarla birlikte incelenmesi gerekir⁹⁸.

2.1.2.3.3. Delilleri Karatma Şüphesi

CMK'da ikinci bir tutuklama sebebi olarak ise delil karartma şüphesine yer verilmiştir. Ayrıca, Anayasamızın da 19. maddesinin üçüncü fıkrasına göre; *"[...]delillerin yok edilmesi veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla[...]".* sanık tutuklanabilir. CMK'ya göre ise, sanık ya da şüphelinin davranışları delilleri yok etme gizleme veya değiştirme ya da tanık mağdur veya başkaları üzerinde baskı kurma konusunda kuvvetli şüphe oluşturuyorsa delileri karatma şüphesinden söz edilir⁹⁹. Bu kuşkuvarın bazı somut olgulara dayanması gerekir. Örneğin sanığın yurt dışına kaçma yönünde bazı girişimlerde bulunması bu koşulun gerçekleşmesi için yeterlidir¹⁰⁰.

Delillerin karartılması tehlikesinden söz edebilmek için sanığın delilleri karartabileceğine dair kuvvetli bir şüphe olmalı ve bu olasılık da maddi gerçeğin ortaya çıkmasını güçleştirmelidir¹⁰¹. Sanığın suç mahallindeki parmak izlerini silmesi, saç örneklerini toplaması, suç aletlerini saklaması gibi eylemleri delilleri karatma

⁹⁷ Binici, s. 2.

⁹⁸ Özen, s. 32.

⁹⁹ Centel ve Zafer, s. 328.

¹⁰⁰ Şentuna, s. 47.; Centel ve Zafer, s. 328.; Çolak ve Taşkın, s. 324.

¹⁰¹ Aydın, s. 50.

sayılabilir¹⁰².

Buna karşın şüpheli veya sanığın kanun gereği sahip olduğu bazı haklarını kullanması delillerin karartılması olarak yorumlanıp tutuklama kararı verilemez. Örneğin, ifade vermekten kaçınma, susma hakkının kullanılması, atılı suçu inkâr etme, ikrardan imtina etme, beden muayenesi veya vücuttan örnek alınmasını engelleme yönündeki hareketler delillerin karartılması olarak değerlendirilemez¹⁰³.

Soruşturma veya kovuşturma makamlarından kaynaklanan ya da şüpheli veya sanığın kastı neticesinde meydana gelmeyen olaylar sebebiyle de delillerin karartılacağından hareketle tutuklama yoluna gidilemez. Örneğin, suç ortaklarından birinin halen kaçak olması, bazı önemli tanıklara veya mağdurlara ulaşamamış olması tutuklama nedeni olarak sanığa ya da şüpheliye yüklenemez¹⁰⁴.

AIHM 1971 tarihli Ringeisen/Avusturya kararında, kişinin yakalandıktan sonra tutuklanması için kaçma tehlikesinin bulunması veya suç işlemeye devam etme riskinin bulunması ile birlikte delillerin yok edilmesi veya karartılması durumlarının var olması gerektiğini belirtmiştir¹⁰⁵.

2.1.2.3.4. Tanık, Mağdur veya Başkaları Üzerinde Baskı Yapılması Girişiminde Bulunma Şüphesi

CMK'da öngörülen tutuklama nedenlerinden biri de şüphelinin tanık mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapmasının önlenmesidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu tutuklama sebebinde de tutuklama için şüphelinin sadece baskı yapma ihtimalinin olması değil bu yönde kuvvetli şüphenin olması gerekmektedir.

Ceza muhakemesinde bilgisi ve görgüsü ile önem taşıyan tanık, mağdur ve bilirkişi gibi kişilerden elde edilen delillere şüpheli/sanık tarafından yapılan veya

¹⁰² Aydın, s. 50.

¹⁰³ İnci, s. 109.

¹⁰⁴ İnci, s. 110.

¹⁰⁵ Ringeisen/Avusturya davası, <http://www.ihami.anadolu.edu.tr>, (22.06.2009).

yapılabilecek müdahalelerin engellenmesi için kanun koyucu bu tutuklama nedenini öngörmüştür¹⁰⁶.

2.1.2.3.5. Tutuklama Sebebi Varsayılan Katalog Suçlar

CMK m. 100/3'teki düzenleme ile tutuklama nedenlerin varsayıldığı katalog suç listesi öngörülmüştür. Böylece, TCK'da, veya özel ceza kanunlarında, yer verilen bazı suç türlerinde delillerin karartılması veya kaçma, saklanma ihtimalinin varlığı bir karine olarak kabul edilmiştir. Ancak burada da esas olan, şüpheli veya sanığın suçu işlediğine dair güçlü şüphe sebeplerinin varlığıdır¹⁰⁷.

Bu suçlar şunlardır:

- Soykırım ve insanlığa karşı suçlar,
- Kasten öldürme,
- Silahla işlenmiş kasten yaralama ve neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama,
- İşkence,
- Cinsel saldırı,
- Çocukların cinsel istismarı,
- Hırsızlık ve yağma,
- Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti,
- Suç işlemek amacıyla örgüt kurma,
- Devletin güvenliğine karşı suçlar,
- Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar,
- 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'da tanımlanan silah kaçakçılığı,
- Bankalar Kanunu'nun 22. maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında tanımlanan zimmet suçu,
- Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar,

¹⁰⁶ İnci, s. 112.

¹⁰⁷ Koparan, s. 5.

- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 68. ve 74. maddelerinde tanımlanan suçlar,
- Orman Kanunu’nun 110. maddesinin dört ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.

2.1.3. Cezanın  st Sınırının 3 Yıl veya Daha Az Hapis Cezasını Gerektirmesi

Tutuklamaya karar verilmeyip, bunun yerine adli kontrol tedbirlerinden bir veya bir kaçının uygulanması için diğ r bir şart da, sanık ya da şüphelinin işlediğı iddia olunan suçun cezasının üst sınırının 3 yıl veya daha az hapis cezasını gerektirmesidir¹⁰⁸. Tutuklama yasağı öngörülen hallerde de adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir (CMK m.109/2)¹⁰⁹.  ocuk Koruma Kanunu’nda da “*on beş yaşını doldurmayan çocuklar için üst sınırı beş yılı geçmeyen suçlar için tutuklama kararı verilemez*” denilerek ayrı bir tutuklama yasağı ihdas edilmiştir. Bu  ocuklar hakkında, süre sınırı olmaksızın, adli kontrol uygulanabilecektir¹¹⁰. Sonuç olarak, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda, sadece para cezasını gerektiren suçlarda ve on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren suçlarda, genel kural uyarınca, adli kontrol uygulanabilecektir¹¹¹.

Adli kontrole gidilebilmesi için cezanın üst sınırının üç yıl veya daha az hapis cezası gerektirmesi şartının    istisnası bulunmaktadır.

Birincisi, yurt dışına çıkmamak ile güvence yatırmak yükümlülükleridir. Hâkim, şüpheli ya da sanık hakkında, bu tedbirlerden birine ya da her ikisine başvurmak istediğinde sanığın ya da şüphelinin işlediğı iddia olunan suçun cezasının üst sınırının üç yıl veya daha az olmasını aramayacaktır.

¹⁰⁸  zbek vd., s. 185.;  olak ve Taşkın, s. 355.; U du, s. 52.; Ocak, s. 74.; Centel ve Zafer, s. 355. CMK tasarısında olmayan *cezanın üst sınırının 3 yıl veya daha az hapis cezasını gerektirmesi sınırlaması*, TBMM Meclis Alt Komisyonu’ndaki görüşmeler neticesinde, toplumun tutuklama dışında bir tedbire adaptasyonunun zaman alacağı, toplumda infial uyandıran kimi suçlarda adli kontrol tedbirinin uygulanmasının adalete olan inancı zayıflatacağı saikiyle getirilmiştir ( zg ven, s. 325.).

¹⁰⁹ Sadece para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı bir yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama yasağı vardır (CMK m. 100/4).

¹¹⁰ şentuna, s. 128.

¹¹¹  zen, s. 92.

İkinci istisna 5271 sayılı Kanun'un 109. maddesine 5560 sayılı Kanun'la eklenen 7. fıkradır. Buna göre, kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında süre şartı olmaksızın adli kontrol tedbirine hükmedilebilecektir.

Üçüncü istisna tutuklama yasağıdır. Bu durumda hâkim tutuklama yasağına rağmen şüpheli veya sanık hakkında adli kontrole hükmedilebilecektir¹¹².

2.1.4. Cumhuriyet Savcısının Talebi ve Hâkim Kararı

Şüpheli, cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hâkiminin kararı ile soruşturma evresinin her aşamasında adli kontrol altına alınabilir. Soruşturmayı yürüten cumhuriyet savcısı, suç işlendiğine dair kuvvetli şüphelerin varlığını gösteren somut olgular bulduğunda ve kanunda sayılan bir tutuklama nedeninin varlığı halinde şüphelinin tutuklanmasını ya da adli kontrol altına alınmasını sulh ceza hâkiminden talep eder¹¹³. Tutuklama yasağı bulunan hallerde de adli kontrol talep edilebilir¹¹⁴.

CMK'nın 110. maddesinde; *“şüpheli, cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hâkiminin kararı ile soruşturma evresinin her aşamasında adli kontrol altına alınabilir”* denilerek adli kontrol kararının, cumhuriyet savcısının talebi ile verileceği belirtilmiştir. Madde metnine riayet edilecek olursa, müşteki ya da müdahil doğrudan mahkemeden böyle bir talepte bulunamayacak, ancak savcıdan talepte bulunacaktır. Bir görüşe göre, soruşturma aşamasında böyle bir tedbir için savcının talebini zorunlu görmek isabetli değildir. Müşteki ya da müdahil mahkemeden doğrudan sanık hakkında adli kontrol tedbiri uygulanmasını isteyebilmelidir. Bu bakımdan, madde geniş yorumlanmalı, mahkeme, müşteki ya da müdahilin bu tür taleplerini savcının talebi olmadan da değerlendirmelidir¹¹⁵.

Kovuşturma evresinde ise 110. maddenin son fıkrasına göre görevli ve yetkili

¹¹² Özgüven, s. 326.

¹¹³ Cumhuriyet savcısının talebinde adli kontrol talebi lafzi olarak yoksa tutuklama talebinin içeriğinde adli kontrol talebinin de olduğunu kabul etmek gerekir (Özgüven, s. 338.).

¹¹⁴ Binici, s. 7.; Özgüven, s. 326.

¹¹⁵ Koca, s. 126. Aksi yönde görüş için bkz: Özgüven, s. 338.

mahkeme, *talep aranmaksızın*, adli kontrol kararı verebilecektir. Çünkü mahkeme, bu aşamada, daha ağır bir tedbir olan, tutuklamaya resen karar verebiliyorsa daha hafif bir tedbir olan adli kontrole de resen evleviyetle hükmedebilir¹¹⁶.

Cumhuriyet savcıları adli kontrol şartlarının oluştuğunu gösterir delilleri ile birlikte şüphelinin bir veya birden fazla yükümlülük altına alınması gerekçeli olarak sulh ceza hâkiminden isteyebilir. Sulh ceza hâkimi bu talebi yerinde görmeyerek reddederse CMK m. 268 uyarınca üst merciden adli kontrole karar verilmesi istenebilir. Ayrıca cumhuriyet savcısı şüpheli veya sanık hakkındaki tutuklama kararının kaldırılıp yerine adli kontrol uygulanmasını da isteyebilirler (CMK m. 103).

Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi tutuklama talebiyle sevk edilen şüpheli hakkında cumhuriyet savcısının bu yöndeki talebiyle bağlı olmayıp tutuklama yerine adli kontrol kararı verebilir (CMK m. 109/1). Bu karara karşı cumhuriyet savcısı ve ilgililer itiraz edebilir (CMK m. 111/2)¹¹⁷.

CMK m. 110/2'ye göre, hâkim, cumhuriyet savcısının istemiyle, adli kontrol uygulamasında şüpheliyi bir veya birden çok yeni yükümlülük altına koyabilir; kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutabilir.

Hâkim ya da mahkeme sanık ya da şüpheli hakkında adli kontrol yoluna gidebilmesi için yukarıda anlatılan adli kontrole ilişkin şartların somut olayda gerçekleşip gerçekleşmediğini ayrı ayrı incelemesi gerekecektir. Hâkim bu şartların somut olayda gerçekleştiği kanaatine varırsa adli kontrol uygulamasına karar verecek daha sonra da hangi tedbirin sanık ya da şüpheli hakkında uygulanması gerektiğine hükmedecektir. Burada, hâkim hangi tedbirin amaca hizmet edeceğini değerlendirecek ve gerekçeleri ile birlikte olaya özgü bir karar verecektir¹¹⁸.

¹¹⁶ Özgüven, s. 339.

¹¹⁷ Murat Özen, Adli Kontrol, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/32>, (01.08.2009), s. 3.

¹¹⁸ Kahraman, s. 56.

CMK'nın 12. maddesine göre, davaya bakmak yetkisi suçun işlendiği yer mahkemesine ait olduğundan, soruşturma suçun işlendiği yer cumhuriyet savcılığınca yapılacak olup adli kontrol kararı vermeye yetkili hâkim de suçun işlendiği yer sulh ceza hâkimidir. Ayrıca, adli kontrol yargılamanın her evresinde istenebileceğinden, kanun yolu muhakemesinde Yargıtay ve bölge adliye mahkemelerinde de adli kontrole karar verilebilecektir. Bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay da ilk derece mahkemesi olarak baktıkları davalarda adli kontrol kararı verebilecekleri gibi tutukluluğa itiraz olduğunda itiraz mercii olarak adli kontrol tedbirine karar vermelerinde bir engel olmadığı düşünülmektedir¹¹⁹.

Doktrinde adli kontrol kararı verilmesi sırasında sanık ya da şüphelinin hakim ya da mahkeme önünde hazır olup olmaması konusu tartışmalıdır. Kanun'da bu konuda sarıh bir düzenleme yoktur. Bir görüşe göre, hâkim şüpheli hakkında tutuklama yerine adli kontrol kararı da verecek olsa şüphelinin savunmasını mutlaka almalıdır¹²⁰. Ama uygulamada, adli kontrol tedbirine karar verilmeden önce, şüpheli veya sanığa kendini savunma imkânı tanınamaktadır. Bunun nedeni olarak, adli kontrolün sanığın lehine bir müessese olması gösterilmektedir. Her ne kadar adli kontrol, tutuklamaya nazaran daha hafif bir tedbir ise de, yine de ilgili hakkında gözetim ve denetim şeklinde bir sınırlandırma getirmektedir. Sanığın, hakkında böyle bir tedbire yer olmadığını söyleme veya öngörülen tedbirler arasından daha az özgürlüklere müdahale oluşturanı isteme ve bu yönde ağır tedbire karşı kendini savunma hakkı olmalıdır. Çünkü adli kontrole tutuklamayı gerektirebilecek bir suç şüphesi nedeniyle başvurulmaktadır. Yükümlülüğün ihlali de tutuklama kararı ile sonuçlanmaktadır¹²¹. CMK'ya göre, gıyabi tutuklama kurumu artık mevcut olmadığından, nasıl ki tutuklama kararı verilirken sanık ya da şüphelinin hazır bulunması şart ise, tutuklamanın alternatifi olan kendisi de bizatihi nitelik itibarıyla kişi özgürlüklerini sınırlandıran, adli kontrol kararı verilirken

¹¹⁹ Centel ve Zafer, s.495.; Çolak ve Taşkın, s. 495.

¹²⁰ Uçdu, s. 70. Bir görüşe göre, tutuklamadan farklı olarak, adli kontrol tedbir kararı şüpheli veya sanığın yokluğunda savunması alınmadan verilebilir. Aksi düşünce, yani sanığın ya da şüphelinin savunmasının mutlaka alınması gerektiği görüşü, bu koruma tedbirinin uygulanmasını imkânsız hale getirecektir (Çakın, s. 7). Özgüven'e göre ise, tutuklama gibi adli kontrol de kişi özgürlüğünü sınırlandıran bir koruma tedbiri olduğuna göre, bu kararın sanık/şüphelinin yokluğunda verilememesi gerekir. Böyle bir durumda yapılacak olan, hakkında adli kontrole hükmedilmesi düşünülen şahıs hakkında, CMK m. 98'e göre, yakalama emri çıkarmak ve yakalama neticesinde kişinin savunmasının alınması ona göre adli kontrole hükmedilmesidir (Özgüven, s. 340.).

¹²¹ Koca, s. 136

yine sanık veyahut şüphelinin hakim veya mahkeme önünde hazır olması şarttır¹²².

CMK m. 34'e göre, adli kontrol kararı gerekçeli olmak zorundadır. Ayrıca kararda, uygulanacak kanun yolu, süresi, şekli, hangi mercie başvurulacağı yazılmalıdır. Diğer yandan, adli kontrol kararında yükümlülüğün türüne, neden bu yükümlülüğün seçildiğine, tutuklama sebeplerinin varlığını gösteren ilkeler ve kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren hususların açıklanması gerekmektedir¹²³. Adli kontrol kararlarının gerekçeli olması öncelikle verilen kararların tarafların ve mercilerin denetimine elverişli olmasını sağlar ayrıca kanun yolu incelemesinde mercie yol gösterecek olmasını sağlayacaktır¹²⁴.

Adli kontrol tutuklamaya göre daha hafif bir tedbir olduğu için adli kontrolün yersiz kalacağı somut olayda düşünülüyorsa hâkim adli kontrol yerine tutuklamaya karar verilecektir. Uygulamada olduğu gibi, tutuklamaya karar verilip sonra da adli kontrol uygulanması kanuna aykırılık teşkil etmektedir. Bu nedenle hem tutuklama hem de adli kontrol talebi varsa, yapılması gereken şey, tutuklama talebinin reddedilip adli kontrol uygulanmasına karar verilmesidir¹²⁵.

CMK'da adli kontrolün ne süre ile verileceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak uygulamada doğrudan, “**bir ay süreyle, altı ay süreyle**” gibi süreli olarak verildiği gibi “**hazırlık evrakı tamamlanıncaya kadar, soruşturma sonuçlanıncaya kadar**” gibi kararlar verildiği görülmektedir. Doktrinde bu durum eleştirilmektedir. Adli kontrolün amaçlarından birinin de yargılamanın sağlıklı bir şekilde yapılarak verilecek hükmün infazının sağlanması olduğu düşünülürse gayri muayyen süreli olarak verilecek olan adli kontrol kararı bu amaca ulaşılmasını engelleyecektir. *Soruşturma sonuçlanıncaya kadar* ya da *hazırlık evrakının ikmaline kadar* gibi ibareler kesin süreleri belirtmeyip ucu açık olan kavramlardır. Bu kavramlarla adli kontrole karar verilmesi doğru değildir¹²⁶.

¹²² Özgüven, s. 339.

¹²³ Ahu Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, Prof. Dr. Mehmet Ali Göktaş 'a Armağan, <http://www.turkhukuksitesi.com/makale374.htm>, (22.10.2008), s. 5.

¹²⁴ Kahraman, s. 66.

¹²⁵ Kahraman, s. 60.

¹²⁶ Kahraman, s. 67.

CMK’da açık ve ayrıntılı düzenlemelere rağmen uygulamada geçmişten gelen alışkanlıklar devam ettiği görülmektedir. Cumhuriyet savcılarının tutuklama taleplerinde ceza yargılamamızda adeta klişeleşmiş ve sihirli bir kavram olan **“suçun vasfı ve mahiyeti, mevcut delil durumu”** tabirlerinin kullanarak doğrudan tutuklama talep etmektedirler. Oysaki CMK m. 101/1 de **“[...]istemlerde mutlaka gerekçe gösterilir ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiili nedenlere yer verilir.”** hükmü düşünüldüğünde cumhuriyet savcılarının yukarıda anlatılan eski alışkanlıklarından kurtulamayarak doğrudan tutuklama talep etmeleri yasaya aykırılık teşkil etmektedir. Adli kontrol tedbirinin tam benimsenmemiş olmasının da etkisiyle tutuklama taleplerinde gerekçe gösterilmemekte adli kontrol tedbirinin somut olayda neden yetersiz kalacağına dair doyurucu gerekçelere yer vermemektedirler¹²⁷.

2.2. ADLİ KONTROL TEDBİRLERİ¹²⁸

Adli kontrol tedbirleri ve bunların yerine getirilmesine ilişkin usul ve esaslar **Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği’nde** gösterilmiştir (çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde yönetmelik olarak geçecektir).

Gerçekten, adı geçen yönetmeliğin 19. maddesinde yurt dışına çıkamama yükümlülüğü, 20. maddesinde hâkim tarafından belirlenen yerlere kararda belirtilen sürelerde düzenli olarak başvurma yükümlülüğü, 21. maddesinde hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak yükümlülüğü, 22. maddesinde her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanmamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek yükümlülüğü, 23. maddesinde madde

¹²⁷ Kahraman, s. 62.

¹²⁸ 2002 CMUK tasarısında yer almasına rağmen CMK metnine dâhil edilmeyen yükümlülükler ise şunlardır:

1. Cumhuriyet savcılığı kalemine veya kolluğa kimliği belirten bir belgeyi, özellikle nüfus cüzdanı veya pasaportu, kimliğini belirtmeyi sağlayacak nitelikte bir makbuz karşılığında teslim etmek,
2. Cumhuriyet savcısınca belirtilen ve sulh ceza hâkimince onaylanan emre göre bazı kişileri kabul ve onları ziyaret etmekten, onlarla her ne suretle olursa olsun ilişki kurmaktan kaçınmak,
3. Suç, mesleki veya sosyal nitelikte uğraşlar nedeniyle veya bunlar vesilesiyle işlendiğinde veya yeni bir suçun işlenmesinden kuşku duyulduğunda bu uğraşları yapamamak,
4. Karşılığı bloke edilmişler dışında, çek keşide edememek ve gerektiğinde kullanılması yasaklanmış çek defterlerini aldığı bankalara geri vermek.

bağımlılığından arınmak amacıyla tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olma ve bunları kabul etme yükümlülüğü, 24. maddesinde cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırma yükümlülüğü, 25. maddesinde silah bulundurmama veya taşımama gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etme yükümlülüğü, 26. maddesinde cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere ayni veya kişisel güvenceye bağlama yükümlülüğü ve son olarak 27. maddesinde de aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme yükümlülüğü düzenlenmiştir.

2.2.1. Yurt Dışına Çıkamama

Anayasa'nın 23. maddesinde, herkesin yerleşme ve seyahat özgürlüğüne sahip olduğu, seyahat özgürlüğünün suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amaçlarıyla, ancak kanunla sınırlanabileceği, ayrıca vatandaşların yurt dışına çıkma özgürlüğünün vatandaşlık ödevi veya ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlandırılabilmesi, vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği ve yurda girme hakkından yoksun bırakılmayacağı düzenlenmiştir¹²⁹.

Yurt dışına çıkma yasağı tutuklamaya alternatif olarak öteden beri uygulanan gelen bir tedbirdir. CMK'ya 5353 sayılı Kanun'la eklenen fıkradan önce yurt dışına çıkamama yükümlülüğü sadece üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından söz konusu olmaktadır. Bu yeni duruma göre, bu tedbirin uygulanması bakımında süre sınırı artık kaldırılmıştır. Dolayısıyla, artık süresi ne olursa olsun, tutuklamanın söz konusu olabileceği bir suçun işlendiği iddiasının varlığı halinde şüpheli ya da sanık hakkında yurt dışına çıkamama yükümlülüğü getirilebilecektir.

Yurt dışına çıkamama yükümlülüğü sanığın kaçma ihtimalini bertaraf etmeye yönelik bir tedbir türüdür¹³⁰. Hukuk sistemimizde sanığın gıyabında yargılama yapılması ve aleyhinde hüküm tesis edilmesi mümkün olmadığından (CMK m.193) yurt

¹²⁹ Uçdu, s. 56.

¹³⁰ Koca, s. 130.

dışına çıkamama yükümlülüğü sanığın yurt dışına kaçarak hakkındaki yargılamayı neticesiz ve hükümsüz bırakmasını engellemeye yönelik bir tedbir olarak düşünülmüştür¹³¹.

Yurt dışına çıkamama tutuklama koruma tedbirinden çok daha avantajlıdır. Sanık ya da şüphelinin sadece yurtdışına kaçma ihtimali varsa, ölçülülük ilkesi gereği, yurt dışına çıkamama yükümlülüğünü içeren adli kontrol kararı vermek yerinde olur.

Yönetmeliğin 21. maddesine göre, yurt dışına çıkamama kararı cumhuriyet başsavcılığınca, şube müdürlüğü veya büroya, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde aynı zamanda kolluğa gönderilir. Şube müdürlüğü veya büro bu yükümlülüğü içeren kararı cumhuriyet başsavcılığı aracılığı ile kolluğa bildirir ve derhal uygulanmasını ister.

Yurt dışına çıkamama yükümlülüğünün devamı süresince ilgili kollukla işbirliği yapılır. Şüpheli veya sanığın ikametgâh adresini denetimli serbestlik ve yardım merkezine bildirmesi, denetim planında gösterilen aralıklarla denetimli serbestlik ve yardım merkezini ziyaret etmesi ve adres değişikliklerini önceden merkeze bildirmesi zorunludur. Bu durumda, kişi yeni adresine taşınmasından sonra, en kısa süre de yeni adresindeki denetimli serbestlik ve yardım merkezine başvurmak zorundadır¹³².

Denetimli serbestlik ve yardım memuru gerektiğinde ilgili kişiyi ikamet adresinde ziyaret edebilir. Denetimli serbestlik ve yardım merkezi kişinin yükümlülüğe uymakta gösterdiği gelişme ve samimiyeti nazara alarak ziyaret sıklığını değiştirebilir¹³³.

2.2.2. Belirlenen Yerlere Belirtilen Süreler İçinde Başvurma

Kişinin ülke içinde serbestçe dolaşması seyahat özgürlüğü kapsamında

¹³¹ Metin Özdemir, (1998), *Anayasa Hukukunda Seyahat Özgürlüğü*, Yüksek Lisans Tezi, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, s. 92, (02.05.2009).; Şentuna, s. 137.

¹³² Nursal ve Ataç, s. 361.

¹³³ Nursal ve Ataç, s. 361.

değerlendirilmektedir. Yurt içinde veya dışında istenilen yere gitmek ya da gitmemek bir temel hak ve özgürlük olarak görülmektedir¹³⁴.

Seyahat özgürlüğü de diğer haklar gibi, şartları gerçekleştiğinde, kısıtlanabilir. Anayasamıza göre seyahat özgürlüğü, suç soruşturması veya kovuşturması nedeniyle, sınırlanabileceğinden adli kontrol yükümlülüklerinden olan belirlenen yerlere belirtilen sürelerde düzenli olarak başvurma yükümlülüğü ile kişilerin seyahat özgürlüğü sınırlanabilecektir (AY m.13)¹³⁵.

Yönetmeliğe göre, hâkim tarafından belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma yükümlülüğü şüpheli veya sanığın kararda belirlenen yerlere, belirtilen aralıklarla düzenli olarak başvurmasını ifade eder. Bu yerler, emniyet makamları, karakollar, muhtarlıklar veyahut da eğitim müesseseleri olabilir¹³⁶.

Belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde başvurma tedbiri sanığın veya şüphelinin mahkemenin ve diğer adli makamların gözetim ve denetimden çıkmaması veya delilleri karartmaması için öngörülen bir yükümlülüktür. Ancak bu tedbirin önleyici niteliği daha ağır basmaktadır. Mesela stadyumda taşkınlık yapan suç işleyen bir taraftar hakkında hâkim, stadyuma maç izlemeye gitmeme yükümlülüğü getirdiğinde artık bu tedbir bir daha suç işlenmesini önlemek amacıyla öngörülen bir tedbir olma niteliği daha ağır basacaktır¹³⁷. Süreler belirlenirken ölçülülük ilkesi uyarınca sanık veya şüphelinin sosyo-ekonomik durumları göz önünde bulundurulmalı ve kararda başvurulacak yer ve başvuru süresi açıkça belirtilmelidir¹³⁸.

Hâkim tarafından belirlenen yerlere kararda belirtilen sürelerde düzenli olarak başvurma yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın mahkeme kararıyla hakkında hükmedilen adli kontrol tedbirinin devamı süresince ve kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, denetimli serbestlik ve yardım merkezine veya kararda belirtilen bir başka yere düzenli olarak başvurusu ve bu yerde iş meslek çevre ve aile ilişkileri ile gittiği

¹³⁴ AİHS 4 no.lu Protokol m.2/1 ve Anayasa m. 23/1

¹³⁵ Özdemir, s. 92.

¹³⁶ Şentuna, s. 138.; Nursal ve Ataç, s. 361.

¹³⁷ Koca, s. 130.

¹³⁸ Uçdu, s. 57.

yerler, bulunduğu faaliyetler, alışkanlıkları ve gerekli görülecek diğer konularda kendisinden bilgi alınmak suretiyle, gerekli uyarı ve tavsiyelerde bulunularak, yönlendirilmesi ve denetlenmesidir. Haklı ve geçerli mazereti olması nedeniyle gelememesi halinde, şüpheli veya sanık, bunu derhal denetimli serbestlik ve yardım merkezine veya diğer kişi ve mercilere bildirmelidir¹³⁹.

Doktrinde bu yükümlülüğün amacının sanık ya da şüphelinin kaçmasının önlenmesi olduğu ileri sürülmüş ve bu yükümlülüğün amaca yönelik olmadığı iddia edilmiştir. Çünkü haftada bir ya da iki kez bir mercie giderek imza atan şüpheli ya da sanığın bu yükümlülükle kaçması önlenmesi mümkün değildir¹⁴⁰.

2.2.3. Çağrılara ve Kontrol Tedbirine Uyma

Yönetmeliğin 21. maddesine göre, hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın, şube müdürlüğü ya da büro veya bir başka özel veya resmî kişi veya mercie, kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, çağrılmasını ve bu kişiye veya mercie gerektiğinde çalıştığı iş veya meslek uğraşı hakkında ya da devam etmekte olduğu eğitim hakkında bilgi vermesini ve bu konuda denetlenmesini ifade eder.

Çağrılara ve kontrol tedbirine uyma tedbiri ile ulaşılmak istenen amaç, sanığın ya da şüphelinin muhakeme işlemleri sırasında hazır bulunmasının sağlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda; örneğin, şüphelinin beden muayenesi vb. için sağlık kuruluşları, mahkeme, savcılık, kolluk makamlarının çağrılarına uymasına karar verebileceklerdir¹⁴¹.

Çağrılara ve kontrol tedbirine uyma yükümlülüğünün hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına uyma kısmı; sanığın veya şüphelinin kaçmasını engellemek amacıyla verilebilecek tutuklamanın yerine uygulanabilecek bir tedbir, bu merci ve

¹³⁹ Nursal ve Ataç, s. 361.; Şentuna, s. 138.

¹⁴⁰ Kahraman, s. 107.

¹⁴¹ Hacıoğlu, s. 180.

kişilerin şüpheli veya sanığın mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam hususundaki kontrol tedbirlerine uyup uymadığının denetlenmesi ise, suçun yeniden işlenmesini engellemeye yönelik tedbir olarak nitelendirmek mümkündür¹⁴².

Mesleki uğraşlarına ilişkin ya da eğitime devam konularındaki tedbirlere uymak şeklindeki yükümlülüğe hükmedildiğinde sanığın ya da şüphelinin eğitimine ara vermeden ya da işinden ayrılmak zorunda kalmadan yargılanması da sağlanmış olur. Doktrinde bu tedbirin özellikle yetişme çağındaki çocuklar için başvurulmasının çocukların eğitim ve gelişmelerinin sağlanması bakımından yerinde olacağı düşünülmektedir¹⁴³.

Çağrılara ve kontrol tedbirine uyma yükümlülüğünde denetimli serbestlik ve yardım merkezi veya kararda belirtilen kişi veya mercie başvurma yükümlülüğü sanığa ya da şüpheliyle ait ise de denetimli serbestlik ve yardım memurunun sanığın sosyal çevresine, evine, işyerine, okuluna giderek kontrol ve denetimde bulunmasına engel bir durum bulunmamaktadır¹⁴⁴. Bu tedbirle birlikte şüphelinin eğitimine ara vermeden ya da işinden ayrılmak zorunda kalmadan yargılanması sağlanmış olur.

Uygulamada çağrılara ve kontrol tedbirine uyma yükümlülüğünün yanlış anlaşıldığı ve uygulandığı görülmektedir. Belirli yerlere belirli sürelerde başvurma yükümlülüğü ile bu yükümlülük karıştırılarak birbirleri yerine uygulanmaktadırlar. Yine uygulamada bu tedbirin, TCK 50/1-c maddesi kapsamında kısa süreli hapis cezalarının mesleki eğitim tedbirine çevirme kurumu ile karıştırıldığı görülmektedir¹⁴⁵.

2.2.4. Taşıtları Kullanamamak ve Sürücü Belgesini Teslim Etmek

Yönetmeliğin 22. maddesinde taşıtları kullanmamak ve sürücü belgesini teslim etmek yükümlülüğü açıklanmıştır. Buna göre, her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini

¹⁴² Koca, s. 130.

¹⁴³ Kahraman, s. 77.

¹⁴⁴ Nursal ve Ataç, s. 361.

¹⁴⁵ Kahraman, s. 77.

teslim etmek yükümlülüğü şüpheli veya sanığın her türlü taşıtı veya bazılarını, kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, kullanamamasını ve kararda öngörülmüş ise sürücü belgesinin makbuz karşılığında alınmasını ifade eder.

Taşıtları kullanamamak ve sürücü belgesini teslim etmek güvenlik tedbiriyle hedeflenen amaç, suç oluşturan fiili işleyen kişiden toplumun korunmasıdır. Bu tedbirle, sanığın sahip olduğu ehliyetin kullanılması engellenmekte, aynı zamanda kişiyi bunlardan yoksun bırakmak suretiyle, onları meşru yol ve amaçlarla taşıt kullanmaya zorlamaktadır. Bu kontrol tedbirinin amacı, suçun tekrarını önlemedir¹⁴⁶.

Taşıtları kullanamamak ve sürücü belgesini teslim etmek koruma tedbirinin amacının da sanık ya da şüphelinin kaçmasının önlenmesi olduğu doktrinde ileri sürülmüştür ama bazı yazarlar bu görüşü eleştirmişlerdir. Çünkü kovuşturma veya soruşturmaya uğrayan bir kişi herhangi bir taşıt kullanmaksızın da kaçabilir. Aynı görüşe göre, bu yükümlülüğe araç kullanarak suç işleyenlerin aynı suçu tekrarından uzak tutmak amacıyla başvurulabilir¹⁴⁷.

Bu yaptırımın uygulanmasında sanık veya şüpheli tarafından kullanılmakta olan ehliyet, sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak, suç işlenmesine neden olan ehliyettir. Geri alınabilecek ehliyet veya ruhsat suç işlemeye müsait bir zemin teşkil eden cinsten olmalıdır. Böylece ancak suçun ehliyet ile bağlantılı olması halinde ehliyet geri alınması yaptırımına hükmedilebilecektir¹⁴⁸.

Tedbirlerin uygulanabilmesi için bahis konusu ruhsat geçici olarak geri alınır.

¹⁴⁶ Koca, s. 130. Bir görüşe göre, bu yükümlülüğün koruma tedbiri olma niteliği ceza ve önleme tedbir olma niteliğine göre daha azdır (Uçdu, s. 58.).

¹⁴⁷ Şüpheli muhakeme konusu suçu bir taşıt ile işlemiş olması halinde yeniden araç kullanmak suretiyle başka bir suç işlemesini önlemek için sürücü belgesinin makbuz karşılığı kaleme teslimi şeklinde bir karar verilemez. Çünkü adli kontrol tutuklama sebepleri arasında böyle bir tutuklama sebebi yoktur. (Çolak ve Taşkın, s. 359.). Özgüven'e göre, bu yükümlülüğün koruma tedbiri mahiyetinde olabilmesi ancak şüphelinin kaçmasını önlemek amacıyla kullanılması durumunda söz konusu olacaktır. Bunun dışında, şüpheli veya sanığın soruşturulduğu veya kovuşturulduğu suçun bir taşıtla işlenmiş olması ve taşıt kullanmak suretiyle yeni bir suç işlenmesinin önlenmesi maksadıyla, sürücü belgesinin teslim alınması, koruma tedbiri niteliğine aykırı düşecektir (Özgüven, s. 330.).

¹⁴⁸ Hüseyin İnce, (2007), *Türk Ceza Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Yaptırımlar*, Seçkin, Ankara: s. 232.

Örneğin, trafik suçlarında motorlu vasıta kullanma ehliyetinin geri alınması gibi. Geri alınan ehliyet, ehliyeti veren mercilere de bildirilecektir¹⁴⁹.

Şüpheli ya da sanığın mesleki uğraşlarını ya da ailesinin veya kendisinin geçimini sürdürmesi bakımından taşıt kullanması zorunlu ise, yükümlülüğe karar verecek olan merci şüpheli ya da sanığın mesleki uğraşlarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir (CMK m. 109/5). Kararda hangi araçların hangi zaman diliminde kullanılabileceği ayrıntılı olarak açıklanmalıdır. Doktrinde, ehliyetin alınması cezai bir özellik gösterdiğinden, bu yükümlülüğün yerine diğer adli kontrol tedbirlerinin uygun olabileceğinin savunan görüşler vardır¹⁵⁰.

Sürücü belgesinin kaleme teslimine karar verilmesi hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca bu belgenin on gün içinde bu yere teslimi için şüpheli veya sanığa bildirim yapılır. Ayrıca bu durum kolluğa bildirilir. Teslim alınan sürücü belgesi, ilgilinin dosyasında saklanır (Yönetmelik m. 24).

Yönetmeliğe göre, karar, diğer yükümlülüklerden farklı olarak, şube müdürlüğü veya büroca kolluğa, şüpheli veya sanığın kayıtlı olduğu meslek odasına ve kararın şüpheli veya sanığın yokluğunda verilmesi hâlinde kendisine bildirilir.

Hakkında bu yükümlülüğe hükmedilen kişiler hakkında denetimli serbestlik ve yardım merkezi belgesiz araç kullanmaması konusunda tavsiye ve telkinlerde bulunmalı ve sonuçları hakkında kendisini uyarmalıdır¹⁵¹.

Yönetmeliğin 24. maddesine göre, hâkim veya cumhuriyet savcısının şüpheli veya sanığın mesleki uğraşı ile ilgili araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verdiği durumlar saklı kalmak üzere, yükümlülüğe uyulmadığının kolluk veya meslek odası tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, durum Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirilerek, evrak kolluk ve meslek odasından istenir ve kayıt kapatılır ve evrak Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir.

¹⁴⁹ İnce, s. 232.

¹⁵⁰ Hacıoğlu, s. 180.; Çolak ve Taşkın, s. 359.

¹⁵¹ Nursal ve Ataç, s. 361.

Ayrıca, teslim edilen sürücü belgesinin on gün içinde şube müdürlüğü veya bürodan alınması için şüpheli veya sanığa bildirim yapılır. Bu süre sonunda teslim alınmayan sürücü belgeleri kolluğa gönderilir.

2.2.5. Tedavi veya Muayene Tedbirine Uyma

Yönetmeliğin 25. maddesine göre, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olma ve bunları kabul etme yükümlülüğü; şüpheli veya sanık hakkında bu maddelerden arınmak amacıyla hâkim veya mahkeme kararında öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde, hastaneye yatmak da dâhil olmak üzere, koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici tedbirlere tâbi olmayı ve bunları kabul etmeyi ifade eder.

Tedavi veya muayene tedbirine uyma tedbiri kişi özgürlüğüne müdahale anlamı da taşır. Keza, AİHS'nin 5. maddesinde belirtilen özgürlükten yoksun bırakma deyimi sadece gözaltına alma veya tutuklama hallerini kapsamaz. Örneğin, Belçika/ Van Der Leer davasında, şikâyetçi kendisine haber verilmeden ve ifadesi alınmadan bir akıl hastanesine kapatıldığından yakınmış, AİHM, Belçika mevzuatında hastanın bu gibi durumlarda kişinin ifadesine başvurulması gerektiği halde bunun yapılmamış olmasını sözleşmeye aykırı bulmuştur¹⁵². Uygulamada, özgürlükten alıkoyma ile ilgili şikâyetler, akıl hastalığı ile ilgili olarak, mahkemenin önüne gelmektedir. Mahkeme bu durumda özellikle akıl hastalığının güvenilir bir biçimde tıbbi raporla belirlenip belirlenmediğini incelemektedir. Ayrıca akıl hastalığının derece ve çeşidi böyle bir özgürlükten yoksun kılınmayı haklı göstermelidir. Özgürlükten yoksun kılmanın devamı için de aynı koşullar devam etmelidir¹⁵³.

Türk Ceza Kanunu'nda uyuşturucu madde kullanan kişiler hakkında ceza verilmeden önce şahıs hakkında tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine karar

¹⁵² Hüseyin Güler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Mevzuatı, http://www.yayin.adalet.gov.tr/20_sayi, (21.08.2009), s. 2.

¹⁵³ Uçdu, s. 60.

verilebileceği öngörülmüştür (5560 sayılı Kanun ile değişik TCK m.191/2). Bunun gerekçesi olarak, kanun koyucunun uyuşturucu ve uyarıcı maddeleri kullanan kişileri cezalandırmak yerine topluma kazandırmak olduğu söylenebilir. Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanan kişiler için hem TCK'nın yükümlülükler getirmesi hem de CMK'da adli kontrole tabi tutulacağının belirtilmesi, kanun koyucunun amacının bu kişileri topluma kazandırmak olduğunu açık olarak göstermektedir.

Doktrinde, tedavi ve muayene tedbirine uyma yükümlülüğünü iki açıdan değerlendiren yazarlar vardır. Birinci durum; sanık ya da şüphelinin madde bağımlılığının etkisi altında suç işlemesi halidir. Sözünü ettiğimiz bu durumda, sanık ya da şüpheli, bağımlısı olduğu madde yoksunluğu içerisinde suçu işlemiştir ve akıl hastası olarak değerlendirileceğinden cezai sorumluluğu bulunmayacaktır¹⁵⁴. Bu durumda kendisi hakkında ceza muhakemesi değil, emniyet tedbiri muhakemesi yapılacaktır. Bir görüşe göre, bu durumda adli kontrol kararı verilmesi mümkün değildir. Çünkü tutukluluk kararı verilmesi için öngörülen sebeplerinin hiçbirisi oluşmamıştır. Tutuklama sebeplerinden hiçbirisinin oluşmadığı hallerde de adli kontrol kararı verilemez. İkinci durum ise, madde bağımlısı olan kişinin yoksunluk sendromlarının bulunmadığı bir zaman diliminde suç işlemesi ya da suçu işledikten sonra madde bağımlısı halini almasıdır. Kişi suçu işlerken, akıl hastası olarak değerlendirilemeyeceğinden hakkında ceza yargılaması yapılmalıdır¹⁵⁵.

Soruşturma evresinde şüphelinin akıl hastası olması kolluk ya da savcılıkça yapılacak işlemlerin seyrini etkilemez. Ancak bilindiği üzere, akıl hastalığı yargılama engelidir¹⁵⁶. Bu nedenle sanık iyileşene kadar yargılamanın durması yönünde karar verilmesi gerekir. İşte sanığın uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olması şeklindeki adli kontrol yükümlülüğü, durma kararından öncesindeki aşamalarda verilebilir. Bu sayede sanığın ya da şüphelinin iyileşmesi

¹⁵⁴ Sanık ya da şüphelin akıl hastası olduğuna dair kararı adli tıp ihtisas dairesince tespit edildiğinden bu karar verilene kadar kişinin cezai sorumluluğu olduğu kabul edildiğinden adli kontrol altına alınmasında bir sakınca yoktur. Şüpheli ya da sanık hakkında akıl hastası kararı verilirse bu durum yargılama engeli olacağından sanık hakkında, iyileşinceye kadar, durma kararı verilecektir (Kahraman, s. 81.).

¹⁵⁵ Karakurt, s. 9.

¹⁵⁶ Öztürk ve Erdem, s. 107.

sağlanarak yargılamaya devam olunabilir¹⁵⁷.

Bir görüşe göre, adli kontrol kararı kapsamında sanık ya da şüpheli aleyhine verilebilecek olan hastaneye yatma tedbirinin tutuklama kararı verilmesini sağlayan sebepler ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Bir başka ifade ile tutuklama nedenleri arasında yargılamanın yapılabilmesi ya da devamı için tedavi olmak ya da bağımlılıktan kurtulmak gibi bir neden yoktur. Bu nedenle kanun koyucunun bu yükümlülüğü adli kontrol kapsamında düzenlemesi hatalıdır. Ayrıca bu adli kontrol yükümlülüğü masumluk karinesiyle çelişir niteliktedir¹⁵⁸. Konunun başka bir başlık altında farklı ilkeler çerçevesinde yapılacak bir değişiklik ile yeniden düzenlenmesi uygun olur¹⁵⁹.

Yönetmeliğin 25. maddesine göre, tedavi veya muayene tedbirine uyma yükümlülüğünün yerine getirilmesi amacıyla şube müdürlüğü veya büro tarafından şüpheli veya sanığa on gün içinde sağlık kuruluşuna sevk edilmek üzere şube müdürlüğü veya büroya başvurusu için bildirim yapılır. Şüpheli veya sanığın belirlenen süre içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurusu hâlinde sağlık kurumuna sevk yazısı yazılarak beş gün içinde bu kuruma başvurusu istenir. Ayrıca, sağlık kurumuna şüpheli veya sanığın; kuruma başvurduğu tarih, uygulanacak tedavi programı ile tedavinin tamamlandığı tarihin bildirilmesi konusunda yazı yazılır.

Tedaviyi veya hastaneye yatmayı kabul etmeyen şüpheli veya sanık hakkında bu yükümlülüğün uygulanması mümkün değildir. Şüpheli veya sanık, bu yükümlülüğe iradi olarak katılması gerekmektedir. Ancak bu durumda, yükümlülüğü kabul etmeyen şüpheli veya sanıklar için- şartları varsa- genel hükümler çerçevesinde tutuklama kararı verilebilir¹⁶⁰.

Uyuşturucu ve uyarıcı madde bağımlısı şahsın yatarak tedavi edilmesi gerekiyorsa hastane masrafları ilgilinin tabi olduğu sosyal güvenlik kurumu tarafından, tabi olduğu bir sosyal güvenlik kurumu yok ise, kendi imkânları ile karşılanmalı ancak

¹⁵⁷ Kahraman, s. 82

¹⁵⁸ Centel ve Zafer, s. 357.

¹⁵⁹ Karakurt, s. 9.

¹⁶⁰ Kahraman, s. 81.

ödeyecek durumda değilse tedavi giderleri Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanmalıdır. Şüpheli veya sanığın çocuk olması halinde tedavi masrafları 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 5. ve 45. maddelerine göre karşılanır¹⁶¹.

İlgilinin tedavisine ilişkin olarak düzenlenen raporlar ve tedaviye verdiği cevaba ilişkin görüşler denetimli serbestlik ve yardım merkezine bildirilmelidir. Şüpheli veya sanığın tedavisi ve takibinden hastane yönetimi sorumlu olup denetimli serbestlik ve yardım memuru gerektiğinde hastanede kişiyi ziyaret edip onunla görüşmelerde bulunabilir ve onu her zaman denetleyebilir (Yönetmelik m.83/6).

Tedavisi dışarıdan devam eden şüpheli veya sanıkla yapılan görüşmelerde tedaviye düzenli olarak uymaları muayene ve kontrollerini düzenli olarak yapmaları sağlanır. Tedavinin gereklerine uyup uymadıkları kontrol edilir (Yönetmelik m.83/7).

Hastane yönetimi haklı ve geçerli bir mazereti olmaksızın tedavisine düzenli olarak uymayan kontrollerine gelmeyen ilaçlarını kullanmayan ya da tedaviye karşı koyan kişiler hakkında bir rapor düzenleyerek derhal denetimli serbestlik ve yardım merkezine bildirir (Yönetmelik m. 84).

Yönetmeliğin 25. maddesine göre, şüpheli veya sanığın sağlık kurumunca belirlenen tedavi programına uymaması hâlinde durum bu kurum tarafından şube müdürlüğü veya büroya iletilir. Şube müdürlüğü veya büroca şüpheli veya sanığın sevk tarihinden itibaren beş gün içinde sağlık kurumuna başvurmaması veya yükümlülüğe uyulmadığının sağlık kurumu tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde durum Cumhuriyet Başsavcılığı’na bildirilerek evrak sağlık kurumundan istenir ve kayıt kapatılır.

Uygulamada mahkemelerce, sanık ya da şüpheli hakkında **“belli bir süre hastaneye yatırılması”, “yatırılarak tedavisinin yapılması”,** şeklinde kararlar verildiği görülmektedir. Doktrinde bu tutum eleştirilmiştir. Yapılması gereken sadece bu tedbirin uygulanmasına karar verilerek infazının DSYM Şube Müdürlüğü’ne

¹⁶¹ Nursal ve Ataç, s. 364.

bırakılmasıdır. Çünkü tedavinin ne şekilde ve ne kadar süreceğine karar vermek muayene sonrasında ortaya çıkan bir durumdur. Bu nedenle kısıtlayıcı kararlar vermekten çekinmek yerinde olur¹⁶².

2.2.6. Adli Kontrol Kurumunda Güvence

2.2.6.1. Genel Olarak

CMK'nın 113. maddesinde güvence başlığı altında CMK m.109/3'te düzenlenen güvence yükümlülüklerine ilişkin ortak ve genel düzenlemeler yapılmıştır. Aslında düzenlemenin bu şekli uygulamada karışıklıklara yol açmaktadır. Doktrinde bu husus genel güvence özel güvence olarak ayrıma tabi tutularak karışıklık izale edilmeye çalışılmıştır¹⁶³. Biz de bu çalışmamızda doktrindeki bu sınıflandırmaya uyarak CMK m. 113'te belirtilen ve genel hükümleri düzenleyen kısmına, genel güvence; m.109'da yer bulan güvence yükümlülüklerine de özel güvence olarak yer verdik.

Güvence, şüpheli veya sanığın hazır bulunması gerekli bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya halen veya sonradan altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasının teminatını oluşturacak bir nevi koruma tedbiridir¹⁶⁴.

Güvence yükümlülüğünün iki amacı vardır: Birincisi, şüpheli veya sanığın, güvenceyi kaybetmemek için bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere, özgürlüğü kısıtlanmadan, hazır bulunması yapılacak usul işlemlerine katılmasıdır. İkincisi ise, CMK 113/1(b)'de belirtilen sırada olmak koşulu ile ödemelerin yapılması ile mağdurun zararlarının

¹⁶² Kahraman, s. 82.

¹⁶³ Centel ve Zafer, s. 359. Yazarlara göre, **genel güvence**: şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak miktarı bir veya birden çok taksitlerle ödem süreleri cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkimce belirlenecek güvencedir. **Özel güvence**: şüphelinin aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli karlar uyarınca ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli ödeyeceğine dair olan güvencedir.

¹⁶⁴ 5353 sayılı Kanun ile CMK 103. maddesine eklenen 4. fıkrayla güvence getirme tedbirine hükmedilebilmesi için, diğer adli kontrol yükümlülüklerinden farklı olarak, sanık veya şüphelinin işlediği iddia olunan suçun üst sınırının 3 yıldan daha az hapis cezasını gerektirmesi şart değildir.

giderilmesidir¹⁶⁵. Bunlar, katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hâle getirme, şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa, nafaka borçları ve kamusal giderleri ayrıca para cezalarıdır.

Tutuklu bulunan şüpheli veya sanığın belirli bedel karşılığında serbest kalması veya tutuklanmaması, Anayasamızın 19/7 ve AİHS'nin 5/3 maddelerine uygun olarak, CMUK 117 ve CMK 109/3 (f), (h) ve (i) maddelerinde düzenlenmiştir. Mülga CMUK'ta düzenlenen teminatla salıverme hem iç hukukta hem de ulusal üstü hukukta düzenlenmiş en eski tedbirlerden biridir¹⁶⁶. Güvence bedeline hükmetme 1412 sayılı CMUK'taki kefaletle salıvermeden farklıdır. CMUK'taki uygulamada, sanık hakkında öncelikle tutuklama kararı verilip sanığın belli miktar kefaleti ödemesi durumunda tahliyesine karar verilmekte idi. Yani CMUK uygulamasında teminatla salıverilme tutuklama kararına bağımlıdır. Bununla beraber tutuklamadan tam anlamıyla vazgeçilmemekte, sadece infazı tehir edilmektedir¹⁶⁷. 5271 sayılı CMK, kefaletle salıvermeye yer vermemekle beraber Yasa'nın 109. maddesi, güvence bedelini bir adli kontrol uygulaması şeklinde kabul etmiştir. Kişinin belirli sürelerle belirli yerlere başvurması şeklinde kontrole alınmasında olduğu gibi, güvence bedelinde de kişi serbest bırakılacak belirli süre içinde güvence bedeli yatırması gerektiği belirtilecek bu süre içinde güvence bedelini yatırması halinde sorun olmayacaktır. Aksi halde adli kontrol tedbirine uymadığından 112. madde uygulanacaktır¹⁶⁸.

CMK'daki güvence yükümlülüğüyle CMUK'taki kefaletle salıverilme arasındaki bir diğer fark da, CMUK düzenlemesinde güvenceye konu olan şey ifa edilmediğinde güvence bedelinin tümü hazineye gelir olarak kaydedilmesidir. Yeni düzenlemede ise güvence, 113. maddenin (a) bendine göre, birinci olarak şüpheli veya sanığın hazır bulunması gerekli bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya halen ve sonradan altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır

¹⁶⁵ Kunter ve Yenisey, s. 742.; Çolak ve Taşkın, s. 367.; Şentuna, s. 132.; Centel ve Zafer, s. 359.; Uçdu, s. 66.; Ocak, s. 79.

¹⁶⁶ CMUK'ta teminatla salıverilmenin tek istisnası olarak delillerin karartılması tehlikesinin bulunmasıydı. Aynı anlayış, CMK'nın 113. maddesinin 1-a fıkrasında da devam ettirilmektedir (Özgüven, s. 334.).

¹⁶⁷ Özgüven, s. 333.

¹⁶⁸ Şentuna, s. 132.; Centel ve Zafer, s. 360.

bulunmasının güvencesini oluşturacak yani ihlal halinde hazineye gelir olarak kaydedilecektir. İkinci olarak güvence, (b) bendinin gösterdiği sıra dâhilinde olmak üzere bir kısım masrafların zararların; nafaka borçlarının, kamusal giderlerin, para cezalarının karşılığını oluşturacaktır. Öncelikle katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi veya eski hale getirme için gereken bedeller, şüpheli veya sanığın nafaka borcu var ise bu borçları karşılanır. Kalan paradan kamusal giderler karşılanır. Eğer para kalır ise, hükmedilen para cezaları tahmil edilir aynı merci güvencenin karşılayacağı kısımları da (b) bendindeki sıraya göre kararında hükmedecektir¹⁶⁹.

Uygulamada kefaletle salıvermeyi adli kontrol kapsamında güvence ile serbest bırakma yerine kullanıldığına dair kararlara rastlamak mümkündür. Doktrinde bu tutumu eleştiren yazarlar mevcuttur. Buna göre, kefaletle salıverme kurumu yeni CMK ile yürürlükten kalkması nedeniyle bu kavramın kullanılması yanlıştır. Tutukluluğu devam eden bir şüpheli veya sanığın mahkeme tarafından resen veya taraflardan birinin talebi üzerine güvence karşılığında serbest bırakılması halinde bu kefaletle salıverme olarak adlandırılmaz¹⁷⁰.

CMUK'ta nelerin güvence olarak gösterileceği açıkça düzenlenmişken CMK'da güvencenin kapsamı konusunda kanunda herhangi bir sarıh düzenleme bulunmamaktadır¹⁷¹. Öte yandan CMK madde 109/3(h) ve (i)'de *özel güvencenin* para olması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Adli kontrol kararında güvencenin türü, miktarı, taksit olarak ödenip ödenmeyeceğine, taksitler halinde ödenmesine hükmedildiğinde, taksit sayısı ve zamanlarının gösterilmesi gerekir.

CMK güvence miktarını göstermemiştir. Kanun bu miktarın tespitini hâkime bırakmıştır. Hâkim güvenceye hükmederken güvence miktarının sanığın ya da şüphelinin kaçmasını engelleyecek miktarda olması gerektiğini göz önünde tutacaktır.

¹⁶⁹ Şentuna, s. 133.

¹⁷⁰ Kahraman, s. 90.

¹⁷¹ Özgüven, s. 334.

Nitekim AİHM'ye göre, alınacak güvencenin amacı suçtan doğan zararın tamir ve tazminini karşılamak değil, sanığın duruşmada hazır bulunmasını sağlamaktır. Bu nedenle, güvence miktarı saptanırken, sanığın kişisel durumunun her yönden gözden geçirilmesi gerekir. Ancak bu durum uygulama da belirsizlik yaratabilir. Bu konuyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi 1963 tarihli bir kararında yasanın teminatın tür ve miktarını hâkimin tayin edeceğini öngördüğünü, mahkemenin takdirini kullanırken, tespit edeceği teminatın sanığın kaçmasını önleyecek miktarda olması yanında sanığın mali durumuna da uygun olacağını, bu nedenle eşitlik ilkesinin zedelenmediğini belirtmiştir. Gerçekten, tespit edilecek miktar, sanığın ya da şüphelinin duruşmaya katılmasını zorlayacak bir miktar olacağından bu durum göz önüne alınmalıdır¹⁷².

Güvencenin mutlaka sanık tarafından yatırılması zorunlu değildir¹⁷³. Güvenceye karar verildiğinde bunun hangi yükümlülük kapsamında verildiğinin açık olarak belirtilmesi gerekir. Uygulamada pek olmasa da, güvence kararında ayrı ayrı kimler için hangi kısım güvenceye hükmedildiğinin gösterilmesi gerekir¹⁷⁴.

Adli kontrol bağımsız bir koruma tedbiri olması nedeniyle şüpheli veya sanık, hakkında güvence ödeme yükümlülüğüne karar verildikten sonra, serbest bırakılmalıdır. Tahliye, güvence şartına bağlanabilir. Sanık serbest bırakıldıktan sonra hükmedilen güvencenin taksitlerinden bir ya da birkaçını ödememesi halinde şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilecektir¹⁷⁵.

CMK'da güvencenin nereye yatırılacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Uygulamada, makbuz karşılığında, soruşturma veya kovuşturma numarası ile mal müdürlüğüne yatırılmaktadır. Bu olmadığı takdirde en kısa sürede mal müdürlüğüne teslim edilmek üzere mahkeme veznesine veya kalemine geçici olarak tutanak karşılığında teslim edilebilir. CMK 109/3 (h) ve (i) bentlerinde sayılan özel güvencelerin dışındaki diğer güvence tedbirlerinin konusu para dışında başka değerler

¹⁷² Süheyl Donay, (1982), *İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku*, İÜHF Yayını, İstanbul: s. 200.

¹⁷³ Aksi görüş için bkz: Özgüven, s. 334. Yazara göre, 113. maddedeki “şüpheli veya sanık tarafından gösterilecek” lafzından güvencenin üçüncü kişiler tarafından gösterilmesinin mümkün olmadığı anlamı çıkmaktadır.

¹⁷⁴ Kahraman, s. 87.

¹⁷⁵ Öztürk ve Erdem, s. 554.

de olabileceği için noter huzurunda ya da mahkeme nezdinde bu güvencelerin gösterilmesi mümkündür¹⁷⁶.

Güvence tedbirinin miktarı ve taksitlendirilmesi konusunda savcının talebi şarttır. Ama çalışmamızın diğer bölümlerinde de bahsedildiği gibi savcının talebinin aranması adli kontrolün uygulanma olanağını kısıtlamaktadır. Ancak kanunun açık lafzı karşısında soruşturma evresinde bu talep aramak zorunludur. Kovuşturma aşamasında ise hâkim resen karar verebilecektir¹⁷⁷.

2.2.6.2. Önceden Ödetme

Önceden ödetme CMK m. 114'te düzenlenmiştir. Buna göre, hâkim, mahkeme veya cumhuriyet savcısı; şüpheli veya sanığın rızasıyla güvencenin mağdurun haklarını karşılayan veya nafaka borcuna ilişkin bulunan kısımlarının, istedikleri takdirde, mağdura veya nafaka alacaklılarına verilmesini emredebilir. Soruşturma ve kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle, mağdur veya nafaka alacaklısı lehinde bir yargı kararı verilmiş ise, şüpheli veya sanığın rızası olmasa da ödemenin yapılması emredilebilir¹⁷⁸.

Madde, çağdaş ceza hukuku sistemlerinde ifadesini bulan mağdurun korunması ile ilgili yaklaşım ve cereyanlara uyarak, mağdurun kişisel haklarını güvence altına alan bir hükmü Türk hukukuna getirmiş bulunmaktadır¹⁷⁹.

Hâkim veya mahkeme ya da cumhuriyet savcısı, henüz hüküm verilmeden, güvencenin mağdurun kişisel haklarını güvence altına alan veya nafaka borcuna ilişkin olan kısmının mağdura veya nafaka alacaklısına verilmesini emredebilecektir. Ancak bu, iki koşulun gerçekleşmesine bağlı tutulmuştur. Bu hükmün uygulanabilmesi için, şüpheli veya sanık bu hususta rızalarını ifade etmiş olmalıdırlar. Ayıca suçtan mağdur olan veya nafaka alacaklısı bunu talep etmelidir. Ancak soruşturma veya kovuşturmanın

¹⁷⁶ Kahraman, s. 94.

¹⁷⁷ Kahraman, s. 87.

¹⁷⁸ Centel ve Zafer, s. 360.; Çolak ve Taşkın, s. 368.; Özbek vd., s. 190.; Uçdu, s. 67.

¹⁷⁹ Uçdu, s. 67.

konusu ile ilgili olaylar nedeniyle bir yargı mercii mağdur veya nafaka alacaklısı lehine bir karar vermiş ise yukarıdaki birinci koşulun gerçekleşmesine gerek olmayacaktır. Alınan miktar mağdurun haklarını karşılamıyorsa, mağdurun fazlaya ilişkin haklarını saklı tutarak, bu bedeli almasında yarar olacaktır. Böylece mağdurların haklarını almaları ve ayrıca bunun için dava açmaları önlenmek istenmiştir¹⁸⁰.

2.2.6.3. Güvencenin Geri Verilmesi

Güvencenin geri verilmesi CMK m.115'te düzenlenmiştir. Buna göre,

“(1) Hükümlü, 113’üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde yazılı bütün yükümlülükleri yerine getirmiş ise güvencenin 113’ üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendini karşılayan ve aynı maddenin ikinci fıkrasına göre verilecek kararda belirtilen kısmı kendisine geri verilir.

(2) Güvencenin, suç mağduruna veya nafaka alacaklısına verilmemiş olan ikinci kısmı, kovuşturmaya yer olmadığı veya beraat kararları verildiğinde de şüpheli veya sanığa geri verilir. Aksi hâlde, geçerli mazereti dışında, güvence Devlet Hazinesi’ne gelir yazılır.

(3) Hükümlülük hâlinde güvence 113’üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendinde yer alan hükümlere göre kullanılır, fazlası geri verilir.”

Madde, güvencenin ne gibi hallerde hükümlüye geri verileceğini veya hazineye irat olarak kaydedileceğini göstermektedir. Buna göre,

- Hükümlü 113. maddenin birinci fıkrasının (a) numaralı bendinde yazılı bütün yükümlülükleri yerine getirdiğinde güvencenin (a) numaralı bendini karşılayan ve güvenceyi belirleyen kararda gösterilen kısmı kendisine verilecektir¹⁸¹.
- Güvencenin suç mağduruna veya nafaka borçlusuna verilmemiş olan ve 113. maddenin birinci fıkrasının (b) numaralı bendinde belirtilen kısmı, kovuşturmaya yer olmadığı kararı veya beraat hükmü verildiğinde şüpheli veya sanığa geri verilecek hükmün kesinleşmesi beklenmeyecektir¹⁸².

¹⁸⁰ Şentuna, s. 133.

¹⁸¹ Katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hâle getirme, şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa nafaka borçları.

¹⁸² 1. Katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hâle getirme; şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa nafaka borçları.

2. Kamusal giderler.

- Diğer hallerde, geçerli mazereti dışında, örneğin beraat eden kişinin geçerli sayılan nedenlerle bir adli işleminde bulunmamış olması gibi, güvence hazineye gelir yazılacaktır.

Sanığın mahkûm edildiği halde ise, güvence, CMK m.113/(1)'in 2 numaralı bendindeki hükümlere göre kullanılacak ve fazlası kendine verilecektir¹⁸³. Şüpheli ya da sanık hakkında kovuşturmaya yer olmadığı ya da hakkında beraat kararı verildiği durumlarda suç mağduruna ve alacaklısına ödenmemiş olan güvencenin ikinci kısmı sanığın kendisine iade edilecektir¹⁸⁴.

2.2.6.4. Özel Güvence¹⁸⁵

Özel güvence, yönetmeliğin 26. maddesine göre, şüpheli veya sanığın parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve taksitle ödeme süreleri hâkimce belirlenecek bir güvence miktarının yatırılmasını ifade eder¹⁸⁶.

Yönetmeliğin 26. maddesine göre, şüphelinin veya sanığın güvence yükümlülüğü karşılığında adli kontrol altına alınmasına karar verilmesi hâlinde şube müdürlüğü veya büro tarafından şüpheli veya sanığa on gün içinde güvence miktarının tamamını, taksitli ise ilk taksitini maliye vizesine yatırması için bildirim yapılır. Şüpheli veya sanık, belirlenen güvenceyi maliye vizesine yatırdıktan sonra, makbuzu şube müdürlüğü veya büroya ibraz eder ve şube müdürlüğü veya büro, makbuzu Cumhuriyet Başsavcılığı'na iletir. Güvence miktarının veya taksitlerin tamamının ödenmesinden sonra defterdeki kayıt kapatılarak Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir. Şube müdürlüğü veya büro tarafından güvence miktarının tamamının veya taksitlerden birinin süresinde ödenmemesi hâlinde, durum mahkemeye iletilmek üzere, Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirilerek, kayıt kapatılır.

3. Para cezaları.

¹⁸³ Şentuna, s. 148.

¹⁸⁴ Doğan Soyaslan, (2006), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara: s. 321.

¹⁸⁵ 5271 sayılı Kanun'da adli kontrolü düzenleyen hükümlerde iki çeşit güvence yükümlülüğüne yer verilmiştir. Karışıklığı önlemek amacıyla, doktrinde, CMK m.113'te belirtilen ve genel hükümleri düzenleyen kısma, genel güvence; m. 109'da yer bulan güvence yükümlülüklerine de özel güvence denilmiştir.

¹⁸⁶ Uçdu, s. 60.; Şentuna, s. 141.; Nursal ve Ataç, s. 364.; Centel ve Zafer, s. 357.

Güvence yükümlülüğüne dair karar, tutuklu iken verilmiş ve şüpheli veya sanığın serbest bırakılması güvence miktarının veya ilk taksitin yatırılması koşuluna bağlanmış ise, güvence miktarı veya ilk taksit maliye veznesine şüpheli veya sanık adına yatırılıp makbuz Cumhuriyet Başsavcılığı'na ibraz edilir. Bu durumda evrak şube müdürlüğü veya büroya gönderilmez. Ancak güvence miktarının takside bağlandığı hâlde evrak şube müdürlüğü veya büroya gönderilir ve sanık tahliye edilir (Yönetmelik m. 26/4).

Güvencenin geri verilmesinde veya hazineye irat kaydedilmesinde, CMK'nın 115. maddesi hükümlerine göre işlem yapılır.

Şüpheli ya da sanık için, duruşmalara katılması şart koşularak, güvence yatırma yükümlülüğüne karar verilmiş ve güvence tamamen yatırıldığı halde sanık ya da şüpheli mazeretsiz olarak katılmadıysa, adli kontrol yükümlülüklerini ihlali sebebiyle, tutuklama karar verilebilecek midir? Bir görüşe göre CMK m.112'nin, yani yükümlülüklerin ihlali sebebiyle tutuklama kararı vermenin, burada uygulanma alanı yoktur. Çünkü güvence kapsamındaki değerlerin zaten hazineye gelir yazılması şüpheli veya sanık açısından bir yaptırım niteliği taşımaktadır. Ayrıca, CMK'nın 112. maddesi adli kontrol yükümlülüklerinin ihlalinin düzenlemiş olup, güvence yatırdıktan sonraki ihlalleri kapsam dışında tutmuştur. Ancak bu durumda, CMK m. 100' deki tutuklama şartları oluşuyorsa, sanık ya da şüpheli tutuklanabilir¹⁸⁷.

2.2.7. Silah Bulunduramamak ve Taşıyamamak

Silah bulunduramamak ve taşıyamamak tedbiriyle ulaşılmak istenen amacın, gerek silah taşıyarak gerekse de silah bulundurarak, şüphelinin yeniden suç işlenmesinin önüne geçmek olduğu ileri sürülmüştür¹⁸⁸.

Yönetmeliğin 27.maddesine göre, silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın mahkeme veya hâkim kararı ile silah taşımasının

¹⁸⁷ Kahraman, s. 124.

¹⁸⁸ Soyaslan, s. 318.; Uçdu, s. 61.

veya bulundurmasının yasaklanması ile gerektiğinde sahip olduğu diğer silahlarının Cumhuriyet Başsavcılığı'na bağlı adli emanet memurluğuna teslimini ifade eder.

Silah bulunduramamak ve taşıyamamak koruma tedbirine ancak sanık ya da şüphelinin tanık mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapma girişiminde bulunması yönünde kuvvetli şüphe varsa uygulanmalıdır¹⁸⁹. Sanığın sadece silahla başka bir suç işlemesinden korkuluyor ise CMK m. 109'un bu düzenlemeye dayalı olarak silah taşımamasını yasaklanması mümkün değildir. Çünkü kanunumuzda böyle bir tutuklama sebebi gösterilmemiştir¹⁹⁰.

CMK 126-132 maddeleri uyarınca sanık ya da şüpheli kişinin üzerine atılı işlediği suçun konusu olan silaha el koyulması zorunludur. Bu kapsamda adli kontrol tedbiri gereğince şüpheli ya da sanık hakkında silah taşımama yükümlülüğüne karar verilebileceği gibi sahip olunan silahın ruhsatının teslimi istenebilir. Ayrıca kolluktan şüpheli veya sanığın sahip olduğu silahların listesinin bildirilmesi istenir. Silahların adli emanet memurluğuna teslimine karar verilmesi hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca, bu silahların on gün içinde adli emanet memurluğuna teslimi için, şüpheli veya sanığa bildirim yapılır. Ayrıca bu durum adli emanet memurluğuna bildirilerek, silahların sayısı ile teslim alındığı tarihin bildirilmesi istenir.

Yönetmeliğe göre, şube müdürlüğü veya büroca kolluk tarafından, şüpheli veya sanığa ait silah listesi ile adli emanet memurluğundan gönderilen yazının karşılaştırılması sonucu bütün silahların teslim edilmediğinin anlaşılması dâhil, yükümlülüğe uyulmadığının kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, durum Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirilerek, kolluktan evrak istenir ve kayıt kapatılır.

Teslim edilen silahların on gün içinde adli emanet memurluğundan alınması için şüpheli veya sanık ile adli emanet memurluğuna bildirim yapılır.

Güvenlik kuvvetlerine mensup veya mesleği itibarıyla silah taşıma zorunluluğu

¹⁸⁹ Koca, s. 123.; Özgüven, s. 330.

¹⁹⁰ Karakurt. s. 11.; Özgüven, s. 330.

olan kişilerin de adli kontrol yükümlülüklerinden olan silah taşıyamama yükümlülüğünün uygulanıp uygulanmayacağı konusunda kanunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bir görüşe göre, bu kişiler hakkında silah taşıyamama yükümlülüğünün uygulanmasında bir kısıtlama yoktur¹⁹¹.

2.2.8. Mağdurun Haklarının Güvence Altına Alınması

Ceza muhakemesi hukuku sistemlerinde mağdurlar genellikle pasif bir konuma sokulmakta ve çoğu kez hukuki durumlarıyla ilgili gerekli yardımı ve temel bilgileri dahi alamamaktadırlar. Ceza hukuku tarihinde ilk korunan süjenin mağdur olmasına karşılık zamanla sanığın haklarının öne alındığı ve faillerin korunmaya başlandığı görülmüştür. Bu gelişme, mağdurların kendilerini zayıf ve saldırılara karşı korumasız hissetmelerine neden olmuştur. Bazı mağdurlar, bizzat failin kendisine verdiği zarara ek olarak, onlara gereken zamanı ayırmayan ve onları ihmal eden ceza hukuku sistemlerince verilen zararlarla adeta yıkılmaktadırlar. Çoğu davada failler, suç teşkil eden fiillerin insani yönden doğurduğu sonuçları anlamamaktadırlar veya işledikleri suçlar açısından kendilerini, çeşitli bahaneler göstererek, haklı çıkarmaya çalışmaktadırlar. Bu durumda faillerden mağdurların birer cisim değil insan olduklarını görmelerini beklemek de abesle iştigal olacaktır¹⁹².

Devletin asıl amacı failleri cezalandırmak ve mağdurların zararlarını karşılamaktır. Ancak klasik ceza uygulamaları mağduru görmezden geldiği ve mağdurun zararları ile ilgilenmediğinden mağdurun tatmini sağlanmamaktadır. Yargılama sürecinin uzaması da mağdurları daha da mağdur etmektedir. İşte bu ve bunun gibi mağduriyetleri önlemek adına CMK ile, onarıcı adalet anlayışı çerçevesinde, sanık veya şüpheli için güvence yükümlülüğü getirilerek bu sıkıntıların giderilmesine çalışılmıştır¹⁹³.

Hâkim tarafından miktarı belirlenecek paranın mağdurun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak yükümlülüğü, mahkemece

¹⁹¹ Kahraman, s. 84.

¹⁹² Mustafa Özbek, (2005), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma*, Arıkan, İstanbul: s. 105.

¹⁹³ Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, (1999), *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, C. II, İstanbul: s. 432.

miktarı ve ödeme süresi belirlenecek paranın, mağdurun haklarını güvence altına almak üzere, aynî veya kişisel güvenceye bağlanmasını ifade eder. Kanunda güvence konusunda açık bir düzenleme yoktur. Güvence olarak gösterilecek şey ve miktarın tayininin takdiri tamamen mahkemeye aittir¹⁹⁴.

Yönetmeliğin 28. maddesine göre, güvence kararı üzerine şube müdürlüğü veya büro tarafından şüpheli veya sanığa, on gün içinde taşınmaz malların tapu bilgileri, taşınır mallara ait kayıtlar ile bankada bulunan nakdî varlıklarına ilişkin bilgileri vermesi istenir. Mağdurun haklarının kişisel güvenceye bağlanması hâlinde, güvence veren kişinin de bu işlemleri yapması için bildirim yapılır.

Güvence aynî, nakdi veya kişisel olarak ifa edilir. Güvencenin; nakdî olması hâlinde paranın yatırılması, aynî olması hâlinde bunun satılması veya devredilmesiyle; güvencenin kişisel olması hâlinde, güvence veren kişinin şube müdürlüğü veya büroya gelerek, aynî veya nakdî güvence göstererek, mağdurun haklarını teminat altına alması şeklinde yerine getirilir¹⁹⁵.

Yönetmelik m. 28/7'ye göre, yükümlülüğe uyulmadığının ilgili kurum tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde durum Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirilerek ilgili kurumdan evrak istenir ve kayıt kapatılır.

2.2.9. Aile Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesine ve Nafakanın Ödenmesine Dair Güvence

Kişi, eş ve çocuklarına karşı aile hukukundan kaynaklanan birtakım yükümlülükler altındadır. Bunlardan birisi de doyurma ve besleme yükümlülüğüdür. Bunun ihlali, Türk Ceza Kanunu'nun 233. maddesinde suç olarak düzenlenmiştir.

Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli

¹⁹⁴ Hacıoğlu, s. 183.; Şentuna, s. 143.; Uçdu, s. 62.; Nursal ve Ataç, s. 366.; Centel ve Zafer, s. 357.

¹⁹⁵ Şentuna, s. 144.

olarak ödeyeceğine dair güvence vermek yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermesini ifade eder¹⁹⁶.

Bir görüşe göre, aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ve nafakanın ödenmesine dair güvence yükümlülüğünün adli kontrol kurumu ile alakası yoktur. Çünkü tutuklama nedenleri arasında böyle bir sebep, kanunlarımızda gösterilmemiştir. Yapılacak olan bir değişiklik ile ayrı bir başlık altında bu tedbirin ve niteliğinin düzenlenmesi uygun olur¹⁹⁷.

Yükümlülüğün amacı şüphelinin nafaka yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlamak ve güvence altına almaktır. Burada Medeni Kanun'dan kaynaklanan yükümlülükler söz konusu olabileceği gibi, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'dan kaynaklanan yükümlülükler de söz konusu olabilecektir¹⁹⁸.

Yönetmeliğin 29. maddesine göre, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair karar, kolluk ile ilgiliye bildirilir.

Yönetmelik m.29/2'ye göre, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine karar verilmesi hâlinde, şube müdürlüğü veya büro tarafından, şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelerek, bu konuda yazılı taahhütte bulunması istenir. Aile yükümlülüklerine ilişkin yazılı taahhüt, mahkeme kararı göz önünde bulundurularak hazırlanır.

¹⁹⁶ Uçdu, s. 62.; Nursal ve Ataç, s. 366.

¹⁹⁷ Karakurt, s. 11.

¹⁹⁸ Soyaslan, s. 388.

2.3. ÇOCUKLAR HAKKINDA ADLİ KONTROL TEDBİRLERİ

2.3.1. Genel Olarak

Çocuk¹⁹⁹, başka çare kalmayan haller dışında, hapsedilmemelidir. Hapsedilme en son çare olarak kullanılmalıdır²⁰⁰. Hapsetme uygulamasının dereceli olarak terk edilmesi ve alternatif tedbirlerin sayısının artırılması amacıyla, boş zaman ve diğer etkinliklerin kullanımının yanı sıra, eğitim ve mesleki eğitim yoluyla toplumla bütünleşme için daha geniş fırsatlar sağlayan tedbirler arasında tercih imkânı sağlanmalıdır²⁰¹. Bu tedbirler için denetimli serbestlik uygulamaları örnek olarak gösterilebilir.

Uluslararası belgelerde çocukların, mümkün oldukça, suç ve ceza ilişkisi dışında tutulması gerektiği, kapalı kurumların çok da faydalı sonuçlar doğurmadığı belirtilmektedir. Suç işleyen çocuklara kendilerinin toplum faydasının gerektirdiği iyileştirici terbiye edici koruyucu cezalar verilmelidir. Çocuk adalet sistemi çocuk haklarını ve güvenliğini üstün tutmalı ve çocukların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını artırmalıdır²⁰².

Çocuk adalet sistemi çocuğun refahına önem vermeli yani adaletin küçüklere uygulanmasında daima küçüğün iyileştirilmesi ön plana alınmalıdır. Küçük suçlulara gösterilecek tepkinin daima hem suçun hem de suçlunun içinde bulunduğu koşullarla orantılı olması gerekmektedir²⁰³.

Haklar, polis soruşturması da dâhil olmak üzere, muhakeme sürecinde küçüklerin hukuki durumlarının güçlendirilmesi için tanınmalıdır. Yargılama öncesi tutuklamadan kaçınılmalı, tutukluluk istisnai hallerle sınırlı kalmalı, alternatif

¹⁹⁹ Çocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişidir (ÇKK m. 3).

²⁰⁰ Pekin Kuralları, Kural 19; “Çocuğun bir kuruma yerleştirilmesi daima en son karar ve en az süre içinde olmalıdır”, (Nursal ve Ataç, s. 112.).

²⁰¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin, çocuk suçluluğuna karşı toplumsal tepkiler hakkında üye devletlere R(87) 20 sayılı tavsiye kararı, (Nursal ve Ataç, s. 112.).

²⁰² Şentuna, s. 131.

²⁰³ Nursal ve Ataç, s. 113.

²⁰⁴ Pekin Kuralları, m. 5. (Nursal ve Ataç, s. 110).

tedbirlerin uygulanması için her türlü çaba gösterilmelidir ²⁰⁴ . Tutuklu olarak yargılamaya en son tedbir olarak başvurulmalı ve süresi mümkün olduğunca kısa olmalıdır. Mümkün oldukça her zaman tutukluluk yerine yakın gözetim yoğun bakım bir aile yanına ya da eğitim evine veya kurumuna yerleştirme gibi alternatif tedbirler kullanılmalıdır ²⁰⁵ .

Ülkemiz ceza hukuku sisteminde çocuklar hakkında uygulanabilecek adli kontrol tedbirleri, amacı korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek olan, Çocuk Koruma Kanunu'nun **“Adli Kontrol”** başlıklı 20. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, CMK'nın 109. maddesinde belirtilen tedbirlerle birlikte ve bunlardan ayrı olarak, şüpheli hakkında soruşturma veya kovuşturma evresinde belirlenen çevre sınırları dışına çıkmama, belirlenen bazı yerlere gidememe veya ancak bazı yerlere gidebilmek, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki gibi, koruma tedbirlerine karar verilebilecektir. Gerçekten, ilgili kanunun **“Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler”** başlığı taşıyan ikinci bölümünde çocuk hakkında, danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, sağlık tedbiri, barınma tedbiri, alınabileceği belirtilmiştir. **“Kuruma Başvuru”** başlığı taşıyan 6. maddesinde ise:

“Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bildirmekle yükümlüdür. Çocuk ile çocuğun bakımından sorumlu kimseler çocuğun korunma altına alınması amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na başvurabilir.”

denilerek, korunmaya muhtaç çocuk hakkında ilgili başvuru yerleri belirtilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nun 7. maddesinde ise çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici karar açıklanmıştır. Buna göre:

“Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen çocuk hâkimi tarafından alınabilir.”

²⁰⁴ Havana Kuralları, Ek III, Kural:17, (Nursal ve Ataç, s. 111.).

²⁰⁵ Pekin Kuralları, Kural: 13- 1 ve 13-2, (Nursal ve Ataç, s. 112.).

Çocuk Koruma Kanunu çocukları 12-15 ve 15-18 yaş grubu olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Bu çocuklar için adli kontrol hükümlerinin uygulanabileceğini belirtmiş ve fakat bunun nasıl yapılacağı hakkında bir düzenleme getirmemiştir. Bu nedenle, daha önce de belirttiğimiz gibi, hakkında tutuklama yasağı²⁰⁶ bulunan yani 12-15 yaş grubunda bulunup da üst sınırı beş yıldan fazla olmayan bir suç hakkında yargılanan çocuk hakkında adli kontrol uygulanacağı konusunda tereddüt yokken²⁰⁷ bu durum 15-18 yaş grubundaki çocuklar için tartışmalıdır. Bir görüşe göre, adli kontrolün amacı bakımından bu kurum uygulanmalıdır²⁰⁸. Bir diğer görüşe göre de, özel kanun genel kanun hükümlerinden hareketle, zaten adli kontrole ilişkin genel şartlar CMK'da belirlendiği için, üst sınırı 3 yıldan fazla olmayan suçlarda 15-18 yaş grubu çocuklar için adli kontrolün uygulanması gerekmektedir²⁰⁹.

On iki yaşından küçük olan çocuklar için adli kontrol uygulanmasına gelince, TCK bu çocuklar için ceza ehliyetinin olmadığını ve bunlar hakkında kovuşturma yapılamayacağını kabul etmiştir. Tabii ki bu çocuklar hakkında kovuşturma yapılmasının bir sakıncası yoktur. Bu çocuklar için adli kontrol uygulanıp uygulanamayacağı konusunda bu çocuklar hakkında sadece çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanacağı görüşü ileri sürülmüştür²¹⁰.

Çocuk Koruma Kanunu m. 7'ye göre, adli kontrol kararı verilmeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılabilir. Tedbirin türü kararda gösterilir. Bir veya birden fazla tedbire karar verilir. Hâkim, hakkında koruyucu ve destekleyici tedbire karar verdiği çocuğu denetim altına alabilir. Hâkim, çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak, koruyucu ve destekleyici tedbirin kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verebilir. Bu karar acele hâllerde, çocuğun bulunduğu yer hâkimi tarafından da verilebilir. Ancak bu durumda karar, önceki kararı alan hâkim veya mahkemeye bildirilir.

²⁰⁶ Tutuklama yasağı ÇKK'ya göre suç işlendiği tarih itibariyle değil tutuklama isteminin incelendiği tarih itibariyle nazara alınacaktır. Bu nedenle hakkında adli kontrol uygulanan on beş yaşını doldurmamış çocuk tedbir uygulanması sırasında on beş yaşını doldurur ise ÇKK m.20/2'ye göre, tutuklama yasağının kalktığını değerlendirmek gerekir (Çakın, s. 11.).

²⁰⁷ Bu çocuklar hakkında hiçbir şekilde tutuklama kararı verilemeyeceğine dair: Kahraman, s. 123.

²⁰⁸ Uygulamada Kanun'un aradığı üst sınır şartına riayet edilmeden adli kontrolün uygulandığı görülmektedir (Kahraman, s. 42.).

²⁰⁹ Kahraman, s. 42.

²¹⁰ Kahraman, s. 52.

ÇKK m. 7'ye göre, adli kontrol uygulaması, on sekiz yaşın doldurulmasıyla kendiliğinden sona erer. Ancak hâkim, çocuğun eğitim ve öğrenimine devam edebilmesi için, çocuğun rızası alınmak suretiyle, tedbirin uygulanmasına veya belli bir süre daha devam edilmesine karar verebilir.

Mahkeme korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında, Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye yetkilidir. Bu tedbirleri almaya yetkili mahkeme, çocuğun menfaatleri bakımından, kendisinin, ana, baba, vasisi veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yerdeki çocuk hâkimidir (ÇKK m. 7).

Çocuk hakkındaki tedbir kararına karşı itiraz yolu açıktır. CMK'nın itiraza ilişkin hükümleri burada da geçerli olacaktır. Çocuk hakkındaki tedbire hâkim duruşma yapmaksızın karar verebilir ve fakat zaruret görülen durumlarda hâkim duruşma yapılmasına karar verebilir²¹¹.

ÇKK'nın 13/2 maddesine göre, tedbir kararının verilmesinden önce yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun görüşü alınır, ilgililer dinlenebilir ve çocuk hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenmesi istenebilir.

Yetki başlığı taşıyan ÇKK'nın 8. maddesinin 3 fıkrası ise CMK m. 110'a benzer bir özellik göstermektedir. Buna göre, hâkim veya mahkeme; denetim memurları, çocuğun velisi, vasisi, bakım ve gözetimini üstlenen kimselerin, tedbir kararını yerine getiren kişi ve kuruluşun temsilcisi ile cumhuriyet savcısının talebi üzerine veya resen çocuğa uygulanan tedbirin sonuçlarını inceleyerek kaldırabilir, süresini uzatabilir veya değiştirebilir. Bakım ve barınma kararlarının yerine getirilmesi sorumluluğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na aittir.

Çocuk Koruma Kanunu'nun 20. maddesiyle Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109. maddesinde düzenlenen adli kontrol tedbirlerine ilave olarak çocuklara özgü adli

²¹¹ Centel ve Zafer, s. 700.

kontrol üç tane ilave adli kontrol tedbirleri düzenlenmiş bulunmaktadır. Ancak çocuklar hakkındaki adli kontrol tedbirlerine CMK madde 109'daki 3 yıllık süre koşulu uygulanmaz.

ÇKK'nın 37. maddesine göre, denetim altına alınan çocukla ilgili olarak denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü tarafından bir denetim görevlisi görevlendirilir. Ancak korunma ihtiyacı olan çocuklar veya suç tarihinde on iki yaşını bitirmemiş suça sürüklenen çocuklar ile çocuğun aileye teslimi yönünde karar verilmesi hâlinde, bu çocuklar hakkında denetim görevi, gözetim esaslarına göre, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yerine getirilir. Görevlendirme sırasında çocuğun kişisel özellik ve ihtiyaçları dikkate alınır ve çocuğa kolay ulaşabilecek olanlar tercih edilir.

Aynı kanunun 38. maddesinde denetim görevlisinin görevleri düzenlenmiştir. Buna göre denetim görevlisinin görevleri şunlardır:

- Kararla ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, ona yardımcı olmak ve gerektiğinde önerilerde bulunmak.
- Çocuğa eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar, hakları ve haklarını kullanma konularında rehberlik etmek.
- İhtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olmak,
- Kaldığı yerleri ve ilişki kurduğu kişileri ziyaret ederek çocuğun içinde yaşadığı şartları, ailesi ve çevresiyle ilişkilerini, eğitim ve iş durumunu, boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini yerinde incelemek.
- Alınan kararın uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izlemek, tâbi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek.
- Çocuğun gelişimi hakkında, üçer aylık sürelerle cumhuriyet savcısı veya mahkemeye rapor vermek.

ÇKK'nın 39. maddesine göre, çocuğa uygulanacak denetimin yöntemi bir planla

belirlenir. Bu planda, tedbirin amacı, niteliği, süresi, çocuğun ihtiyaçları, çocuğun içinde bulunduğu tehlikenin ciddiyeti, çocuğun ebeveynlerince ya da velisi veya vasisi tarafından destek veriliyorsa verilen desteğin derecesi, çocuğun suça sürüklenmesi nedeniyle tedbir kararı verilmiş ise, suç teşkil eden fiilin mahiyeti, çocuğun görüşü dikkate alınır.

Denetim planının uygulanması için çocuk hâkiminin veya mahkemenin onayı şarttır. Denetim görevlisi, kararın uygulama biçimi, çocuk üzerindeki etkileri ile çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimselerin veya kurumların çocuğa karşı sorumluluklarını gereğince yerine getirip getirmediği, kararın değiştirilmesini gerektirir bir durum olup olmadığı ve istenen diğer hususlarda her ay ayrıca talep hâlinde mahkeme veya çocuk hâkimine rapor verir (ÇKK m. 39).

Denetim görevlisi, görevini yerine getirirken, gerektiğinde çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse ve öğretmenleriyle işbirliği yapar. Çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, çocuğun devam ettiği okul, işyeri veya çocukla ilgili bilgiye sahip kurumların yetkilileri, denetim görevlisine yardımcı olmak, görevi gereğince istediği bilgileri vermek zorundadırlar. Çocuğun yakınları denetim görevlisinin yetkilerine müdahale edemezler²¹².

Denetim planının sona ermesi ÇKK'nın 40. maddesinde düzenlemiştir. Denetim planı, ya denetim süresinin dolmasıyla ya da çocuk hakkındaki denetimin kaldırılması nedeniyle, sona erer. Bir diğer son bulma nedeni de, çocuğun başka bir suç nedeniyle tutuklanmasıdır.

2.3.2. Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkmamak

Çocuk Koruma Kanunu'nun 20. maddesinde belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak adli kontrol tedbiri düzenlenmiştir. Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak yükümlülüğü, mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, şüpheli veya sanık çocuğun belirlenen çevre dışına çıkmasının yasaklanmasını ifade

²¹² Şentuna, s. 147.

eder. Bu tedbir özellikle kaçma şüphesi olan çocuklar hakkında uygulanmalıdır. Bu tedbir sadece çocuklar için uygulanabilecek bir tedbirdir²¹³.

ÇKK'da yer kavramı açık olarak belirtilmemiştir. Doktrinde bu yerlerin çocuğun kaldığı eğitim kurumu, barındığı yurt veya bir kamu kurumuna ait olan sosyal tesisler olabileceği gibi, ikamet ettiği yerleşim yerini terk etmeme de olabileceği ifade edilmiştir²¹⁴.

Çocuk hakkında verilen adli kontrol kararlarının uygulanmasında çocuğun ebeveynine, veli veya vasisine yapılacak bir bildirim ile başlanır. Denetimli serbestlik ve yardım memuru çocuğun ikamet ettiği adrese giderek denetim işlemine başlayabileceği gibi gerektiğinde veli/vasiyi çocukla birlikte belirli bir süre içerisinde denetimli serbestlik ve yardım merkezine başvurmaları için davet edilebilir (Yönetmelik m.121).

Yönetmeliğin 30. maddesine göre, şüpheli veya sanık çocuğun mahkeme kararında belirtilen, çevre dışına çıkıp çıkmadığının denetimi, öncelikle şube müdürlüğü veya büro tarafından ancak ulaşım güçlüğü veya güvenlik gibi nedenlerin bulunması hâlinde ilgili kurum veya kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılması suretiyle yerine getirilir.

Yönetmeliğin 121.maddesine göre, denetimli serbestlik ve yardım memuru çocuk ve ailesi ya da veli veya vasisi ile yapacağı görüşmelerde mahkemece hükmedilen tedbirin, onların görüşlerini de alarak, ne şekilde uygulanacağını tespit eder. Bundan amaç, hem ailenin bilgilendirilmesi hem de çocuğun yararına olabilecek hususların öğrenilmesidir. Denetim planında özellikle çocuğun eğitim ihtiyaçlarına çevre ve aile ilişkilerinin düzeninin devamına özen gösterilir. Çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile işbirliği yapmasının gerekli olduğu durumlarda her aşamada özel hayatın gizliliğine tam saygı gösterilir.

Yükümlülüğe uyulmadığının kolluk veya ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından

²¹³ Nursal ve Ataç, s. 367.; Şentuna, s. 146.; Uçdu s. 63. 2002 CMUK tasarısında büyükler için de bu tedbire yer verilmiş iken CMK'da buna yer verilmemiştir.

²¹⁴ Kahraman, s. 98.

bildirilmesi ya da denetimli serbestlik ve yardım merkezince tespiti halinde durum, Cumhuriyet Savcılığı'na bildirilmelidir (Yönetmelik m. 30/7).

Uygulamada bu tedbirin yanlış olarak tatbik edildiğine ilişkin kararlara rastlanılmaktadır. Kararlarda şüphelinin hangi sınırlarda bulunması gerektiği ya da hangi sınırlardan dışına çıkmayacağı açık olarak belirtilmelidir. Kanun hâkime sınır belirleme yetkisi vermişse de bu yükümlülüğün, yoruma açık olamayacak bir şekilde, kesin olarak kararda belirtilmesi uygun olur²¹⁵.

2.3.3. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek

ÇKK'nın 20. maddesinde çocuklar hakkında düzenlenen bir diğer adli kontrol tedbiri de belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmektir. Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek yükümlülüğü, mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, şüpheli veya sanık çocuğun belirlenen bazı yerlere gidememesi veya ancak bazı yerlere gidebilmesini ifade eder. Bu tedbirden amaç, suç oluşturan fiili işleyen kişiden toplumun korunmasıdır²¹⁶.

Çocuk hakkında, belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek tedbirine gidilmesinin amacı çocuğun suç işleyebilmesine yol açan sosyal çevreden uzaklaştırmak ya da sanık ya da şüpheli çocuğu belli yerlere gitmeye zorlayarak kontrol altında tutmak olabilir. Keza bu tedbirle, sanığı ya da şüpheliyi suça yöneltten etkinlik ve çevrelerden uzaklaşması sağlanarak topluma kazandırmak amaçlanmaktadır²¹⁷. Bu yükümlülük diğerlerine göre daha kısıtlayıcı bir mahiyet arz etmektedir. Buna göre, suç işlediği iddia olunan çocuk sadece belirlenecek sınırlı bir çevrede bulunabilir²¹⁸.

Şüpheli veya sanık için gidilmesi veya yapılması zararlı olabilecek etkinlikler

²¹⁵ Kahraman, s. 99.

²¹⁶ İzzet Özgenç, (2005), *Türk Ceza Hukuku Gazi Şerhi*, Ankara: s. 628.; Şentuna, s. 146.; Nursal ve Ataç, s. 368.

²¹⁷ İsmail Malkoç ve Mert Yüksektepe, (2005), *Açıklamalar ve Yorumlarla 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu*, Malkoç Kitabevi, Ankara: s. 161.

²¹⁸ Nursal ve Ataç, s. 368.

hâkim tarafından yasaklanacaktır. Mesela, kumar oynanan veya içki satılan yerler, suçlulara barınak teşkil eden çevreler gibi²¹⁹.

Yönetmeliğin 38. maddesinin son fıkrasında belirli yerler ve etkinlikler sayılmıştır. Buna göre, belirli yerler ve etkinlikler sanık veya hükümlünün suç işlemesinde, suça yönelmesinde ya da zararlı alışkanlıklar edinmesinde veya bağımlılık yapan maddeler kullanmasında çevresel psikolojik sosyal veya ekonomik etkisi bulunan ya da sanık veya hükümlünün yeniden suç işlemesine yol açan etkenleri tetikleyecek yerler veya etkinliklerdir.

Çocuk hakkındaki adli kontrol kararı, şube müdürlüğü veya büroca, çocuğun yasal temsilcisine, şüpheli veya sanık çocuğun yokluğunda verilmesi hâlinde kendisine, ayrıca belirlenen yerlere de bildirilir (Yönetmelik m. 31/2).

Şube müdürlüğü veya büro tarafından yetişkinler için verilen kararlar denetimli serbestlik defterine çocuklar için verilen kararlar çocukların denetimine ilişkin deftere kaydedileceği yönetmeliğin 39. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Şüphelinin on gün içinde şube müdürlüğüne veya büroya başvurmaması halinde ilgili şube müdürlüğü veya büroca defterdeki kayıt kapatılarak durum Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla mahkemeye bildirilir.

Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak yükümlülüğünde denetimli serbestlik ve yardım memuru çocuğun ailesi, velisi veya vasisi ile bir görüşme yaparak çocuk hakkındaki kararı bildirir. Çocuğun kararda belirtilen yerlere gitmemesi ya da sadece kararda belirtilen yerlere gitmesi konusunda işbirliği yapmasını ister. Bu konudaki kararın bir örneğini ilgili kolluğa bildirerek takibi için işbirliği yapılmasını isteyebilir. Gerektiğinde çocuğun gitmesinin yasaklandığı yer veya görüşmesinin yasaklandığı kişilere de gerekli bildirim veya uyarılarda bulunulabilir. Bu tedbirde süre olarak bir yıldan fazla olmak üzere mahkemenin belirleyeceği süre ile belirli yerlere devam etmek suretiyle ifa edilir²²⁰.

²¹⁹ İnce, s. 228.

²²⁰ İnce, s. 229.

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği m. 30/5'e göre, şüpheli veya sanık çocuğun mahkeme kararında belirtilen, belirlenen bazı yerlere gidememesinin veya ancak bazı yerlere gidebilmesinin denetimi, öncelikle şube müdürlüğü veya büro tarafından; ancak ulaşım güçlüğü veya güvenlik gibi nedenlerin bulunması hâlinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılması suretiyle yerine getirilir. Şube müdürlüğü veya büronun, çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapmasının gerekli olduğu durumlarda her aşamada özel hayatın gizliliğine tam saygı gösterilir.

Yükümlülüğe ve denetim planına uyulmadığının ilgili kurum veya kuruluşlar, belirlenen yerler veya kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde durum Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirilerek evrak ilgili kurum ve kuruluşlar, belirlenen yerler ile kolluktan istenir ve kayıt kapatılır. Yönetmeliğin 41. maddesine göre, denetim süresi içinde suç işlenmesi halinde şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir. Ayrıca durum kolluk ile ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilir.

2.3.4. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmama

Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmama yükümlülüğü ÇKK'nın 20. maddesinde düzenlenen çocuklar hakkında uygulanabilecek bir diğer adli kontrol tedbiridir. Yönetmeliğe göre, bu tedbir, mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, şüpheli veya sanık çocuğun belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamasını ifade eder.

Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmama tedbirinin amacı, çocuğu suçtan ve suçludan korumak ve uzak tutmaktır. Gerçekten, şüpheli çocuk hakkında böyle bir tedbire hükmedilmesiyle çocuğun suç işlemekle yüz göz olmuş ya da çocuğu suça zorlayan kişilerden uzak tutulması amaçlanmaktadır.

Yönetmeliğin 30. maddesine göre, çocuk hakkında belirlenen kişi ve

kuruluşlarla ilişki kurmama kararı verilmesi durumunda denetimli serbestlik ve yardım memuru öncelikle çocuğun ailesi, velisi veya vasisi ile bir görüşme yaparak çocuk hakkındaki kararı bildirmeli ve çocuğun kararda belirtilen kişi veya kuruluşlarla ilişki kurmaması konusunda işbirliği yapmasını istemelidir.

Tedbire hükmedildiğinde çocuğun kanuni temsilcisine on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır. Denetleme görevlisi veya denetleme memuru bir denetleme planı hazırlayıp mahkeme kararında belirtilen kişi ve kuruluşlara bildirir. Eğer çocuğun kanuni temsilcisi on gün içinde geçerli mazereti olmadan bu başvuruyu yapmazsa defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iade edilmek üzere Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir (Yönetmelik m.32/3).

Yönetmeliğin 32/5 maddesine göre şüpheli veya sanık çocuğun mahkeme kararında belirtilen, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamasının denetimi, öncelikle şube müdürlüğü veya büro tarafından ancak, ulaşım güçlüğü veya güvenlik gibi nedenlerin bulunması hâlinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılması suretiyle yerine getirilir. Şube müdürlüğü veya büronun, çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapmasının gerekli olduğu durumlarda her aşamada özel hayatın gizliliğine tam saygı gösterilir.

Şüpheli veya sanık olan çocuğun belirlenen kişi veya kuruluşlarla ilişki kurması denetimli serbestlik ve yardım merkezince her zaman denetlenebilir. Yükümlülüğe uyulmadığın tespiti halinde çocuğun denetleme planına uyması yönünde uyarı yapılır. Uyarılara rağmen durumun değişmemesi halinde kayıt kapatılır ve evrak Cumhuriyet Savcılığı'na gönderilir (Yönetmelik m. 32/7).

ÜÇÜNCÜBÖLÜM
ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN UYGULANMASI

3.1. ADLİ KONTROL KARARINA KARŞI KANUN YOLU

Kanun yolu, yargılama makamı tarafından verilen ve hukuka veya kanuna aykırı veya yanlış olduğu iddia edilen kararların başka bir makam tarafından tekrar incelenmesidir²²¹. Buna göre, şüpheli ya da sanık hakkında hâkim veya mahkeme tarafından verilen adli kontrol kararları da kanun yolu incelenmesinden geçirilebilirler.

CMK'nın 111. maddesine göre, soruşturma ve kovuşturma evresinde mahkeme ya da sulh ceza hâkimince verilen adli kontrol kararlarına, bu kararın değiştirilmesi ya da kaldırılmasına yönelik kararlara itiraz edilebilir. İtiraz etme yetkisi, CMK'da adli kontrole ilgili hükümlerde açık olarak belirtilmediği için, kıyasen bu konudaki genel hükümleri düzenleyen CMK'nın 260 ve devamı maddelerine göre cumhuriyet savcısına, şüpheliye, sanığa, onların yasal temsilcilerine, eşlerine ve katılana aittir. CMK m. 260'ta ayrıca suçtan zarar görenlerin de hâkim veya mahkeme kararlarına karşı kanun yoluna başvurabileceğini de belirtmiştir. Doktrinde bu görüşe katılmayan yazarlar, adli kontrol talep etme yetkisi olmayan mağdurların kanun yoluna da başvurmasının yerinde olmayacağını belirtmişlerdir. Bu durumda, müştekiler ve mağdurlar ancak cumhuriyet savcısına başvurarak bu taleplerini iletebilirler²²².

Adli kontrol soruşturma evresinde cumhuriyet savcısının talebi ile verileceğinden bu aşamada savcının kanun yoluna başvurması söz konusu değildir. Ayrıca cumhuriyet savcıları şüpheli veya sanık lehine olmak üzere kanun yolu olarak itiraz hakkına da sahiptirler (CMK m. 263).

İtirazın yapılacağı merci, kararı veren mahkeme ya da sulh hâkimidir. Kararına itiraz edilen hâkim ya da mahkeme itirazı yerinde görür ise değiştirir, yerinde görmez ise üç gün içerisinde yetkili mercie gönderir²²³.

²²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Çolak ve Taşkın, s. 738.; Centel ve Zafer, s. 687.; Özbek vd. s. 434.; Öztürk ve Erdem, s. 833.; Hakeri ve Ünver, s. 331.; Yılmaz, s. 770.

²²² Kahraman, s. 117.

²²³ Bu durumda merciin adli kontrol tedbirine karar verip veremeyeceği tartışmalıdır. Bir görüşe göre burada CMK m. 268'in itiraz ve kanun yolu hükümleri uygulanmalıdır. İtiraz mercii (Asliye Ceza Mahkemesi, Ağır Ceza Mahkemesi) adli kontrole karar verebileceği gibi, itiraz edilen adli kontrol kararından öngörülen tedbiri değiştirip başka bir tedbire de hükmedebilir (Kahraman, s.135.).

CMK'nın 268. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince adli kontrol kararına karşı itiraz merci; kararı soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi vermiş ise, yargı çevresinin bulunduğu asliye ceza mahkemesi hâkimi; sulh ceza işleri asliye ceza mahkemesi tarafından yürütülüyor ise itiraz yeri ağır ceza işlerini gören mahkeme başkanıdır. Asliye ceza mahkemesi hâkimi tarafından verilen adli kontrole ilişkin kararlar için ise yargı çevresinde bulunduğu ağır ceza mahkemesidir²²⁴.

CMK'nın 269. maddesine göre, itiraz, kararın yerine getirilmesinin geri bırakılması sonucunu doğurmaz. Ancak kararına itiraz edilen makam veya kararı inceleyecek merci, yerine getirmenin geri bırakılmasına karar verebilir.

CMK'nın 270. maddesine göre, itirazı inceleyecek merci, cevap verebilmesi için itirazı, cumhuriyet savcısı ve karşı tarafa bildirebilir. Mercii, inceleme ve araştırma yapabileceği gibi gerekli gördüğünde bunların yapılmasını da emredebilir. CMK'nın 271. maddesine göre ise itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verilir. Ancak, gerekli görüldüğünde cumhuriyet savcısı ve müdafii veya vekil dinlenir.

Adli kontrol kararına itiraz, itiraz mercii tarafından yerinde görülürse, mercii, aynı zamanda itiraz konusu hakkında da karar verir. Karar mümkün olan en kısa sürede verilir. Yakalama, gözaltı ve tutukluluk gibi özgürlüğü kısıtlayan durumlarda hâkim kararları derhal uygulanacak olup itiraz salıvermeye engel teşkil etmeyeceğinden adli kontrol uygulanması talebinin reddedilmesi halinde cumhuriyet savcısı itiraz etse bile bu kişi salıverilecektir²²⁵.

Adli kontrol uygulanması talebiyle itiraz kanun yoluna başvurulması sonucu mercii, adli kontrol uygulanmasına karar verebilir. Bu karara karşı kanun yoluna başvurma imkânı yoktur. Yani mercii itiraz üzerine verdiği karar kesindir (CMK m.271/4)²²⁶.

²²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Centel ve Zafer, s. 701.; Çolak ve Taşkın, s. 750.; Özbek vd., s. 462.

²²⁵ Centel ve Zafer, s. 702.

²²⁶ Ancak doktrinde, adli kontrol yükümlülüklerinin özgürlüklerin sınırlandırılması sonucunu doğuracağından, kesin olarak verildiğini ve itirazın kabil olmadığını kabul etmenin mümkün olmadığı ileri sürülmüştür. CMK 271/4'e göre merci kararlarından tutuklamaya ilişkin olanlar hariç diğer kararların

CMK m. 268/3'e göre, itiraz hakkının kullanılması süreye bağlıdır. Süre, kararın öğrenildiği tarihten itibaren yedi gündür. İtiraz yazılı olarak yapılabileceği gibi istemin tutanağa geçirilmesi sağlanarak da yapılabilir.

AİHS 5/4 maddesine göre, özgürlüğünden yoksun kılınan herkes özgürlük kısıtlamasının kanuna uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesini ve kanuna uygun görülmemesi halinde serbest bırakılmasının sağlanması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. **Habeas Corpus İlkesi**²²⁷ olarak adlandırılan bu güvence, sadece yakalama gözaltına alma ve tutuklama hallerinde değil, kamu makamlarınca kişi özgürlüğünü sınırlayan tüm hallerde hukukilik denetimi yapılmasını imkânını içeren bir güvencedir. Buna göre hukukilik denetiminin bir mahkeme tarafından yapılması, makul aralıklarla yapılması, denetimin hukukilik konusunda yapılması ve denetimin kısa bir süre içerisinde yapılması AİHS'nin aradığı kıstaslardır. İç hukuktaki düzenlemelerin sanık için yukarıdaki kriterleri taşıyan, ulaşılabilir ve etkili olması gerekmektedir²²⁸.

3.2. ADLİ KONTROL KARARININ KALDIRILMASI

Kanunda yazılı olan sebeplerin varlığı halinde adli kontrol kararı verilebileceği gibi, bu sebeplerin ortadan kalkması durumunda da adli kontrol kararı kaldırılabilir. Ayrıca, kanunda açık olarak belirtilmiş olmasa da, mahkemece sanık hakkında hüküm kurulurken, hüküm anına kadar devam eden adli kontrol tedbiri mevcut ise, bu tedbire son verildiğinin açıkça hükümde yer alması gerekir. Ancak mahkeme böyle bir karar vermemiş olsa dahi, dava hükmüyle sona erdiğinden, artık adli kontrol tedbiri kendiliğinden hükümsüz sayılmalıdır. Hükmün kesinleşmesi aşamasında adli kontrol tedbirlerinin devamında kurumun niteliği gereği artık bir fayda yoktur²²⁹. Adli kontrol

kesin olmadığı belirtilmiştir. Bu hükmün adli kontrolle ilişkin merci kararına da kıyasen uygulanması gerekir (Kahraman, s. 119.).

²²⁷ Habeas Corpus, İngiltere'de hiç kimsenin kral ve mahkeme kararı olmaksızın tutulamayacağını, özgürlüğü kısıtlanan kişinin durumunun mahkemece inceleneceğinin- tutuklu olması gerekli değilse- hemen salıverileceğinin ve özgürlüğü kısıtlandıktan sonra bir gün içinde hâkim önüne çıkartılacağını güvencelendiği en önemli belgedir. Bu belgede düzenlenen ilkelere de Habeas Corpus İlkesi denilmektedir (Centel ve Zafer, s. 326.).

²²⁸ Ocak, s. 107.; Uçdu, s. 7.; Centel ve Zafer, s. 326.

²²⁹ Şentuna, s. 132.

tedbirinin mahkemece değiştirilmesi ve kaldırılması halinde durum Cumhuriyet Savcılığı aracılığıyla denetimli serbestlik ve yardım merkezlerine bildirilir²³⁰.

Cumhuriyet savcısına verilen yetki ile orantılı olarak şüpheli ve sanığa da her zaman adli kontrolün kaldırılmasını istemek olanağı tanınmıştır. Böyle bir istek ileri sürüldüğünde hâkim önce cumhuriyet savcısının görüşünü alacak ve sonra 110. maddenin ikinci fıkrasında yer alan yetkilerini kullanacaktır. Bu husus, maddede ayrıca tekrarlanmıştır. Hâkim talep üzerine yukarıda belirtilen içerikteki kararlarını beş gün içinde verecektir²³¹.

3.3. ADLİ KONTROL ALTINDA GEÇEN SÜRENİN MAHSUBU

Adli kontrol altında geçen sürenin hükmedilecek olan hapis cezasından mahsubu sorunu, CMK'nın 109. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, kural olarak, adli kontrol altında geçen süre, şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez. Ancak bu kuralın bir istisnası bulunmaktadır. CMK'nın 109. maddesinin altıncı fıkrasının son cümlesinde yer alan bu istisnaya göre, uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülüğü altında geçen süre şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilir²³².

Doktrinde, tutuklamada olduğu gibi, adli kontrol tedbirlerinin de sanığa verilecek cezadan düşürülmesini savunan görüş vardır²³³. Tutuklama yerine geçen bu önlemler de özgürlüğü zedeleyici, kısıtlayıcı ve ortadan kaldırıcı niteliktedir. Ayrıca tutuklamaya alternatif olduğu için, tutuklama için öngörülen mahsup sistemi, bu önlem için de geçerli olmalıdır. Bir diğer görüşe göre ise, her ne kadar adli kontrol tutuklamanın alternatifi ise de tutuklamanın doğurduğu etkiler, adli kontrolde yoktur. Adli kontrolde şüphelinin özgürlüğü ortadan kalkmamaktadır. Hâlbuki tutuklamada

²³⁰ Centel ve Zafer, s. 358.; Çolak ve Taşkın, s. 373.; Uçdu, s. 74.; Ocak, s. 77.

²³¹ Şentuna, s. 131.

²³² Centel ve Zafer, s. 359.; Çolak ve Taşkın, s. 359.; Uçdu, s. 75.; Ocak, s. 81.

²³³ Koca, s. 137.

sanığın özgürlüğü fiilen ortadan kalkmaktadır. Adli kontrolde ise sanık üzerinde sadece bir denetim vardır. Her ne kadar bu denetim, sanık üzerinde her türlü hareket serbestisine izin vermiyorsa da hareket özgürlüğünü de fiilen ortadan kaldırmamaktadır²³⁴.

3.4. ADLİ KONTROLÜN DEVAMININ İNCELENMESİ

Tüm koruma tedbirleri geçici mahiyettedir. Koruma tedbirlerinin geçici oluşu; bu tedbirin ceza yargılamasının ve tedbire başvurulmasının amacına uygun düştüğü sürece uygulanabilmesini ifade eder. Adli kontrol kararı da bir tür koruma tedbiri olduğundan kuşkusuz geçici niteliktedir²³⁵. Yani bu tedbirle muhakemede ulaşılmak istenilen amaca ulaşıldığında, suçun kovuşturulması imkânının bulunmadığının tespit edilmesi durumunda ya da en geç hükümle sona erecektir²³⁶.

Adli kontrol koruma tedbirinin geçici olması sebebiyle tedbirle ulaşılmak istenen gayeye ulaşıldığında ya da suçun kovuşturma olanağı kalmadığında ya da muhakeme bir hükümle sona erdiğinde şüpheli hakkında hükmedilen koruma tedbiri de sona erecektir. Bununla beraber, tutuklama nedenlerine ilişkin kuvvetli şüphe varsa adli kontrol tedbirine son verilip tutuklamaya gidilecektir. Yani adli kontrolün devamının incelenmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. CMK m. 110/2 cumhuriyet savcısının istemiyle hâkime adli kontrolün içerdiği yükümlülükleri kısmen veya tamamen değiştirme veya kaldırma yetkisinin verilmesi suretiyle adli kontrolün devamının incelenmesi ve denetlenmesi olanağı olduğu ileri sürülse de bu hüküm hâkime kendiliğinden araştırma yetkisi vermemesi nedeniyle eksiktir.²³⁷ Bu boşluk,

“Soruşturma evresinde şüphelinin tutukevinde bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda, cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından CMK'nın 100. maddesi hükmü göz önünde bulundurularak karar verilir. Tutukluluk durumunun incelenmesi, aynı süre içinde şüpheli tarafından da istenebilir. Hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her

²³⁴ Koca, s. 137.

²³⁵ Koca, s. 127.; Özbek vd. 151.

²³⁶ Hacıoğlu, s. 189.

²³⁷ Uçdu, s. 73.

oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da birinci fıkrada öngörülen süre içinde de resen karar verir²³⁸. ”

şeklinde düzenlenen CMK m. 108’e göre doldurulabilir.

CMK’da adli kontrol için tutuklama kararında olduğu gibi uygulanabilecek azami bir süre ve denetleme bakımından uyulması gereken kanuni kontrol süresi öngörülmemiştir (CMK m.108/1). 5560 sayılı Kanun ile CMK’nın 109. maddesine eklenen 7. fıkraya göre, tutuklulukta geçen sürelerin dolmasından sonra süre koşulu aranmaksızın adli kontrol uygulanabilecek olması, adli kontrolde bir üst sürenin olmadığını göstermektedir²³⁹. Bir görüşe göre, adli kontrolün uygulanmasında tutuklama şartları aranması nedeniyle CMK 108/1 maddesinin kıyasen uygulanarak 30 günlük ara ile cumhuriyet savcısının incelemesi yerinde olacaktır²⁴⁰.

3.5. TUTUKLULUK SÜRELERİNİN DOLMASI NEDENİYLE SALIVERİLENLER HAKKINDA ADLİ KONTROL

6.12.2006 tarih ve 5560 sayılı Kanun’la CMK’da yapılan değişikle kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin üst sınırının dolması nedeniyle salıverilenler hakkında da adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanması imkânı getirilmiştir. CMK’nın 102. maddesinde yer alan tutuklulukta geçecek süreler bakımından düzenlemeye göre, hâkim tutuklulukta geçen sürenin sonunda, kanuni zorunluluk gereği, tahliye ettiği sanık hakkında adli kontrol tedbirinin uygulanmasına karar verecektir. Bu durumda adli kontrolün uygulanmasında öngörülen üç yıllık sınır burada uygulanmayacaktır. Böylelikle eleştirilen, adli kontrolün üst sınırının üç yıl hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından sınırlandırılması, hususuna istisna getirilmiş bulunmaktadır.

Hakkında tutuklulukta geçen sürenin dolması nedeniyle CMK m.102 uyarınca salıverilen adli kontrole tabi tutulan kişi hükmedilen tedbirlere uymadığı zaman tekrar tutuklanabilecek midir? Bir görüşe göre, hakkında hükmedilen tedbirlere kasten uymayan kişinin tekrar tutuklanabilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda CMK m.

²³⁸ Hacıoğlu, s. 188.; Uçdu, s. 73.

²³⁹ Hacıoğlu, s. 189.

²⁴⁰ Kahraman, s. 121.; Karakurt, s. 15.

102'nin çok açık olduğu, bu maddenin şüpheli ve sanıkları koruma amacı taşıdığı düşünülrse artık bu kişinin tutuklanamayacağı söylenebilir²⁴¹.

3.6. ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN YERİNE GETİRİLMESİ

Adli kontrol kararlarında belirlenen yükümlülüklerin yerine getirilmesinde yetkili mercii, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri Kanunu'nun 12. maddesinde hükme bağlanmıştır. Ayrıca adli kontrol yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin usul ve esasları Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği'nin 19 ila 33 maddeleri arasında düzenlemiş olup bu hükümlerin adli kontrol kararlarının infazında dikkate alınması gerekmektedir²⁴².

Adli kontrol kararı verilirken şüphelinin veya sanığın yaşı, mesleki uğraşı, ikametgâhı, eğitimi, sosyal çevresi gibi hususlar tespit edilerek yükümlülüğün türü ve kapsamı belirlenecektir. Yükümlülükler karar verilerken uygulanabilir ve amacı gerçekleştirmeye elverişli olmasına özen gösterilmesi gerekir. Uygulamada kimi zaman şüphelilerin bireysel farklılıkları göz ardı edilerek her bir şüpheli için aynı şartlarla aynı yükümlülükler belirlenmektedir. Adli kontrol kurumundan beklenen yararın elde edilmesi için şüpheli ya da sanıkların bireysel farklılıklarını nazara almak gerekir²⁴³.

Adli kontrol altına girmesine dair hâkim kararı ile şahıs hakkındaki denetimli serbestlik sistemi işlemeye başlayacaktır. Adli kontrol altına alınma kararı Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirildiğinde bu karar, infaz işlemleri için, denetimli serbestlik ve yardım merkezine iletilecek ve kaydı yapılarak infazına başlanacaktır.

Kural olarak, tedbirlerin infazına, sanığa ve suça sürüklenen çocuklar için kanuni temsilcilerine tebliği ile başlanmaktadır²⁴⁴. Adli kontrol kararı, şube müdürlüğü veya büroca, hâkim tarafından belirlenen yerlere, kararın şüpheli veya sanığın yokluğunda verilmesi hâlinde kendisine bildirilir.

²⁴¹ Kahraman, s. 42.

²⁴² Özgüven, s. 346.

²⁴³ Uçdu, s. 71.; Ocak, s. 78.

²⁴⁴ Nursal ve Ataç, s. 359.

Adli kontrol hükmünün infazına bir “**denetim planı**” hazırlanarak başlanacaktır. Bu planda, şüphelinin uymak zorunda olduğu mükellefiyetlerin neler olduğu, bu tedbirlere hangi biçim ve müddetlerde uyulması icap ettiği, haftanın ya da ayın hangi günlerinde denetimli serbestlik ve yardım merkezini ziyaret edeceği, yaşamasını hangi koşullar altında idame ettireceği gibi hususlar yer alacaktır²⁴⁵.

Hâkim veya mahkeme, kararında şüphelinin bir ya da birden fazla yükümlülüğe uymasını emredebilir. Bu yükümlülükler: yurt dışına çıkmamak, düzenli olarak kararda belirtilen yerlere başvurmak (bu yerler öncelikle denetimli serbestlik ve yardım merkezleridir), kararda belirtilen kontrol tedbirlerine uymak, alkol ve uyuşturucu tedavisini kabul etmek, mahkemece öngörülecek bir güvence bedeli yatırmak, silah taşımamak, varsa ruhsatlı silahını adli emanete teslim etmek, suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere ayni veya kişisel güvence göstermek, aile yükümlülüklerini ifa edeceğine dair ve ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermekten ibarettir²⁴⁶.

3.7. ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN KAYDI ve TAKİBİ

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği’nin 33. maddesine göre, şüpheli veya sanık hakkındaki adli kontrol kararı mahkemece Cumhuriyet Başsavcılığı’na gönderilir ve Cumhuriyet Başsavcılığı’nca adli kontrol kararlarının kaydına mahsus deftere kaydedildikten sonra şube müdürlüğü veya büroya iletilir. Şube müdürlüğü veya büroca bu karar adli kontrol defterine kaydedilir. Yine aynı şekilde, suça sürüklenen çocuklar hakkındaki adli kontrol kararları da buna mahsus deftere kaydedilir. Yetki alanında şube müdürlüğü veya büro bulunmayan Cumhuriyet Başsavcılığı, kararı adli kontrol kararlarının kaydına mahsus deftere kaydettikten sonra, şube müdürlüğünün bağlı bulunduğu Cumhuriyet Başsavcılığı’na gönderir. Karar, Cumhuriyet Başsavcılığı’nca adli kontrol kararlarının kaydına mahsus deftere kaydedildikten sonra şube müdürlüğüne gönderilir. Şube müdürlüğü veya büro adli kontrol kararlarının, infaz ve takibini her zaman denetler.

²⁴⁵ Nursal ve Ataç, s. 360.; Mehmet Ali Kara, Toplum İçin, Toplumla El Ele, Yeni Ceza Adaleti Anlayışı İçinde Çağdaş İnfaz Anlayışı “Denetimli Serbestlik”, <http://www.adalet.gov.tr>, (11.11.2008), s.48.

²⁴⁶ Nursal ve Ataç, s. 360.

3.8. ADLÎ KONTROL KARARININ SONUÇLARI

5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü Kanunu'nun 12. maddesine göre adli kontrol karında belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütme görevi Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü'ne aittir.

Adli kontrol altına alınan kişi, düzenli olarak denetimli serbestlik ve yardım merkezine başvurabileceği gibi denetimli serbestlik ve yardım memuru tarafından da konutunda, işyerinde, okulunda ziyaret edilebilir. Denetimli serbestlik ve yardım merkezi kişinin gösterdiği gelişime ve uyuma göre ziyaret sıklığını değiştirebilir. Bu tür kişilerin kolluk memurlarına bildirilmesinde de fayda vardır; çünkü kolluk makamları kendi bölgesinde adli kontrol altına alınan bir şahsın varlığından haberdar olmalıdır²⁴⁷.

Kanunda bir açıklık bulunmamasına rağmen, eğer kaldırılmamış ise, hükümle birlikte adlî kontrol tedbirine ilişkin kararın hükümsüz kalacağı ve tedbir uygulamasına son verileceği işin tabiatı gereğidir²⁴⁸.

Bir görüşe göre²⁴⁹, CMK 109/3 (c) maddesi hem hukuka hem de Avrupa Biyo-Hukuk Sözleşmesi'ne aykırıdır. Burada şüphe altındaki kimse tutuklama yerine daha lehe olan adli kontrolün uygulanması için hâkim veya mahkeme aracılığı ile zorlanmakta ve suçlu olup olmadığı henüz belli olmayan kişi zorla tedavi tedbirine tabi tutulmaktadır. Bu şekilde kişiye alkol veya uyuşturucu madde tedavisi uygulanmakta gerekirse kapalı bir kuruma yatırılmaktadır. Oysa bu hükümle şüpheden sanık veya şüpheli yararlanır ilkesi ihlal edilmektedir. Bu, adli kontrol kurumunun düzenleniş amacına terstir. Bazen işlenen suç nedeniyle cezanın belli bir süreyi geçtiği hallerde adli kontrolün uygulanmaması nedeniyle şüpheliler arasında eşitliğe aykırı muamelelere yol açmaktadır. Ayrıca tıp adamlarını, hastanın aksi yöndeki iradesine rağmen, tedaviye zorlayarak temel tıp ilkelerini çiğnediği, bu hükmün uygulanmasını kabul etmeyen

²⁴⁷ Nursal ve Ataç, s. 133.

²⁴⁸ Şentuna, s. 131.

²⁴⁹ Yener Ünver, Avrupa Biyo-Hukuk Sözleşmesi'nin Türk Hukukuna Etkileri, <http://www.turkhukuksitesi.com>, (22.05.2008).

şüpheliyi tutuklamayla tehdit ettiği gibi sebeplerle de hukuka aykırıdır.

Batı ülkelerinde uygulanan adli kontrol sistemine bakıldığında adli kontrol altına alınmasına karar verilen kişinin bazen kendi evinden dışarı çıkamama ya da ancak izinle çıkabilme yükümlülüğünün de bulunduğu görülmektedir. Maalesef CMK'nın 109. maddesinde adli kontrolün evde infaz edilebileceğine dair bir açıklık bulunmamakta ve kanun gerekçesinde de buna imkân veren bir düzenleme yer almamaktadır²⁵⁰.

3.9. ADLİ KONTROL KARARINA UYMAMA ve SONUÇLARI

Adli kontrol tedbirlerine uymama ve sonuçları CMK m. 112'de düzenlenmiştir. Buna göre, adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir²⁵¹. ÇKK'ya göre ise, adli kontrol kararı ile öngörülen yükümlülüklerin sonuç alınamaması veya sonuç alınamayacağının anlaşılması veya yükümlülüklerle uyulmaması halinde tutuklama kararı verilebilir (ÇKK m. 20/2)²⁵².

CMK m. 112, adli kontrol gereği hükmedilmiş yükümlülüklerle uymayan şüpheli veya sanık hakkında uygulanacak yaptırımı göstermektedir. Kanun koyucu, şüpheli

²⁵⁰ Nursal ve Ataç, s. 359.

²⁵¹ Centel ve Zafer, s. 359.; Çolak ve Taşkın, s. 365.; Uçdu, s. 75.; Ocak, s. 78.; Özgüven, s. 344.

²⁵² Bir görüşe göre, sırf adli kontrol tedbirlerine bilerek aykırı davranıldı diye tutuklama yasağı bulunan hallerde (CMK m. 100/4, ÇKK m. 21) tutuklama kararı vermek doğru değildir. Hapis cezasının üst sınırı bir yıldan fazla olmayan suçlarda TCK m. 50/1-a'ya göre kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımların uygulanabilmesi, bu cezanın TCK m. 51/1'e göre ertelenebilmesi, CMK m. 231 uyarınca bu ceza hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanabilmesi; on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiiller nedeniyle yapılan yargılama sonucunda etkin pişmanlık, yaş, haksız tahrik gibi gerekli indirimlerin yapılması halinde sonuç hapis cezasının bir yıldan az olması halinde TCK m. 50/3 e göre TCK m. 50/1' de belirlenen seçenek yaptırımlara çevrilmesi zorunluluğu, sonuç hapis cezasının iki yıldan az olması halinde TCK m. 51/1'e göre ertelenebilmesi ve ayrıca CMK m. 231 uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanabilmesi ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 106/4. maddesi gereğince çocuklar hakkında hükmedilen adli para cezasının ödenmemesi halinde bu cezanın hapse çevrilememesi durumu nazara alındığında telafisi giderilemez zararlara neden olmamak için CMK ve ÇKK'da tutuklama yasağı öngörülen hallerde adli kontrol tedbirlerine isteyerek aykırı davrananlar hakkında tutuklama kararı verilmemesi gerekir. Çünkü bu durumlarda sonuç, zaten hürriyeti bağlayıcı ceza olmayacaktır. Bu sebeple tutuklama yasağı bulunan hallerde adli kontrol kararına isteyerek aykırı davranma halinde sanık veya şüpheli hakkında adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülüklerin tamamen veya kısmen kaldırılmasına değiştirilmesine veya bunlardan bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutulmasına karar verebilir. Binnetice yapılacak yeni bir düzenleme ile adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında tutuklama yasağı olan haller dışında yetkili yargı merciiince tutuklama kararı verilebileceği belirtilebilir (Özen, Adli Kontrol, s. 9).

veya sanığın, kendisine sağlanan olanağı kötüye kullanmış olmasını göz önünde bulundurarak böyle bir yaptırımı uygun saymıştır²⁵³. Bu gibi hâllerde tutuklanmaya itiraza ilişkin hükümler geçerlidir²⁵⁴.

Adli kontrol kararı ile kişinin hürriyeti kısmi olarak kısıtlanmış olacak ve kişi buna uymak zorunda kalacaktır. Tedbire muhalefet edilmesi halinde ise kişi tutuklanacaktır²⁵⁵.

Adli kontrol kararında belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmalar yürütmek üzere Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi ve Şube Müdürlüğü Kanunu'na göre denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğüne ait olduğundan²⁵⁶ denetimli serbestlik ve yardım memuru adli kontrol yükümlülüğüne uymayan şüpheliyi Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirecek ve bu konudaki yetkisini adli kontrol altındaki şüpheliye hatırlatarak yükümlülükler uyması konusunda dikkatli davranması yönünde devamlı olarak öğütte bulunacak ve uyaracaktır²⁵⁷.

Yönetmeliğe göre, yükümlülükler uyulmadığının ilgili yer tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde durum Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirilerek evrak ilgili yerden istenir ve kayıt kapatılır. Cumhuriyet savcısı şüphelinin durumunu resen inceleyip tutuklanmasını gerekli görürse sulh ceza hâkiminden talepte bulunacaktır. Şüphelinin soruşturma dosyası ile birlikte şüphelinin adli kontrol yükümlülüklerini mazeretsiz olarak yerine getirmediğini gösteren belgelerin hâkime sunulması zorunludur. Hâkim hem şüphelinin

²⁵³ Aksi görüş için bkz: Özgüven, s. 345.

²⁵⁴ Centel ve Zafer, s. 359.; Şentuna, s. 131.

²⁵⁵ Bir görüşe göre, adli kontrol yükümlülüğünü ihlal eden sanık hakkında tutuklamanın koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediği yeniden değerlendirilmeli ve sanığın savunması mutlaka alınmalıdır. Bir başka deyişle, adli kontrol yükümlülüğünün ihlali, otomatik olarak tutuklama sonucunu doğurmamalıdır (Koca, s. 136.). Bir diğer görüşe göre de, adli kontrol tedbirlerine uymama halinde direkt olarak tutuklama kararı verilemeyerken bunun yerine geçişli bir düzenleme yapılması daha uygun olurdu. Tutuklama kararı yerine sanık hakkında disiplin cezasına karar verilmesi ve sanık ya da şüphelinin hakkında verilen disiplin cezasına uymama halinde tutuklama yoluna gidilmesi daha isabetli bir düzenleme olurdu (Uçdu, s. 76.).

²⁵⁶ Genel olarak, yükümlülüğün yerine getirilip getirilmediğinin denetimi denetim planında gösterilen şekilde denetimli serbestlik ve yardım merkezince yapılır. Ancak denetimli serbestlik ve yardım merkezi dışında başka bir kurum veya mercie başvurulması öngörülmüş ise denetim ilgili kurum tarafından yapılır. Esasen asıl merci, denetimli serbestlik ve yardım merkezidir fakat, durumun icabına göre, çocuk mahkemesi uzmanları veya polis merkezleri de başvuru yeri olabilir (Nursal ve Ataç, s. 360.).

²⁵⁷ Nursal ve Ataç, s. 359.

yükümlülüklerini ihlal edip etmediğini tartışacak hem de soruşturma kapsamında şüphelinin tutuklanıp tutuklanmamasının gerekip gerekmediğini değerlendirecektir. Kovuşturma aşamasında ise DSYM Şube Müdürlüğü'nün ihlal tespitine ilişkin yazısı üzerine, mahkeme yükümlülüğün ihlalini tespit ettikten sonra, resen tutuklama kararı verecektir. Bu tutuklama zorunlu olmayıp hâkimin takdirindedir. Mahkeme sanığın ya da şüphelinin haklı nedenlerinin olduğunu görürse yükümlülüğün devamına karar verebileceği gibi başka bir yükümlülük de belirleyebilir. Ayrıca adli kontrol uygulamasını da tamamen kaldırabilir (Yönetmelik m.6, 21, 23, 24 vd.)

CMK'nın 112. maddesine göre, bütün uyarılara rağmen, adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen sanık hakkında, hükmedilebilecek hürriyeti bağlayıcı cezanın süresi ne olursa olsun, yetkili merci hemen tutuklama kararı verecektir. Sanık tutuklanma tehdidi altında tutularak, adli kontrol yükümlülüklerine uymaya zorlanmaktadır. Ayrıca yükümlülüğünü ihlal eden şüpheli veya sanık hakkında verilecek bir tutuklamada orantılılık ilkesinin gözetilmeyeceği de 115. madde tarafından açıkça belirtilmektedir. Zira artık sanığa hükmedilebilecek hürriyeti bağlayıcı cezanın süresine bakılmayacaktır²⁵⁸.

Gıyabi tutuklama kurumu yeni ceza adalet sisteminde yer almadığından yetkili yargı merciince önce yakalama emri verilmesi ve yakalanan şüpheli veya sanık hakkında aynı merciin yüze karşı tutuklama kararı vermesi gerekir²⁵⁹.

Çocuk Koruma Kanunu'na göre adli kontrol kararı ile getirilen yükümlülüklerden sonuç alınamaması veya sonuç alınamayacağının anlaşılması veya yükümlülükler uymaması halinde tutuklama kararı verilebilir. Çocuk Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 10. maddesi uyarınca da adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda, suça sürüklenen çocuk hakkında, yetkili merci tarafından tutuklama kararı verilebilir ya da adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükler bütünüyle veya kısmen kaldırılabilir, değiştirilebilir veya bunlardan bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutulabilir.

²⁵⁸ Koca, s. 135.; Özgüven, s. 344.

²⁵⁹ Şentuna, s. 133.; Özgüven, s. 340.

Burada şöyle bir soru akla gelmektedir: CMK m. 112'ye göre adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir. Bu durumda tutuklama yasağı nedeniyle adli kontrol altına alınan 15 yaşından küçük şüpheli veya sanığın isteyerek tedbire uymaması halinde tutuklanabilecek midir? ÇKK'nın 21. maddesi, yani 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkındaki hükmü, mutlak olduğu için bu durumdaki çocuklar, yani adli kontrol hükümlerini bilerek ve isteyerek ihlal eden çocuklar, tutuklanamayacaktır²⁶⁰.

3.10. ADLİ KONTROL KARARININ SONA ERMESİ

Adli kontrol de her koruma tedbiri gibi geçici nitelikte olduğundan mutlaka sona erecektir. CMK'da adli kontrolün sona ermesi bakımından çeşitli hükümler bulunmaktadır. CMK m. 103'te belirtildiği üzere hâkim kovuşturma evresinde adli kontrol yükümlülüklerini kaldırabilir veya değiştirebilir. CMK m. 103/3'teki düzenlemeden anlaşılacağı üzere soruşturma evresinde cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa şüpheliyi resen serbest bırakır. **“Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalır”** şeklindeki düzenlemeyle cumhuriyet savcısı adli kontrolün artık gereksiz olduğu düşüncesindeyse adli kontrol kararı sona erdirilecektir²⁶¹.

Şüpheli veya sanık da yükümlülüklerin değiştirilmesini veya kaldırılmasını veya bu tedbirlerin bazılarının muaf tutulmasını hâkimden veyahut kovuşturma evresinde mahkemeden talep edebilir. Bu durumda hâkim veya mahkeme, cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra, beş gün içerisinde karar verir (CMK m. 33, m. 111/1)²⁶².

Soruşturma evresinde verilen adli kontrol kararı iddianamenin düzenlenmesi veya kabulü ile birlikte ortadan kalkmaz. Burada yetkili ve görevli mahkemenin duruşma hazırlığı aşamasında adli kontrolün devam edip etmeyeceği konusunda bir

²⁶⁰ Binici, s. 7.

²⁶¹ Hacıoğlu, s. 190.; Özen, Adli Kontrol, s. 8.

²⁶² Centel ve Zafer, s. 358.

karar vermesi gerekir²⁶³.

Kovuşturma evresinde adli kontrolün sona ermesi işin niteliği gereği veya kendiliğinden de olabilir. Bunlar arasında muhakemenin hükümle sona ermesi, sanığın beraat etmesi, ya da sanık hakkında tutuklama kararı verilmesi gsterilebilir²⁶⁴.

Doktrinde CMK’da adli kontrolün sona ermesiyle ilgili açık bir düzenlemenin olmaması eleştirilmiş, bu durumun şüpheli veya sanık hakkında yeterli hukuki güvenlik sağlamadığı iddia edilmiştir. Tutuklamada olduğu gibi burada da bir üst sınır belirlenmesi daha uygun olacaktır²⁶⁵.

3.11. DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ

Ceza adalet sisteminde, reform niteliği taşıyan değişikliklerden biri, denetimli serbestlik sisteminin kurulmuş olmasıdır. Bu sistem; ceza yargılaması, infaz hukuku ve çocuk ceza hukukunun en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Yani şüpheli, sanık veya hükümlüler için hapis cezasının alternatifi olan bu sistemde, suçlu veya şüpheli kişiler şarta bağlı olarak serbest bırakılmakta ve kendilerine birtakım yükümlülükler getirilmektedir. Denetimli serbestliğin Türk hukuk sisteminde yer alması Avrupa uyum yasalarının bir sonucu olmakla beraber Türk toplumunun ihtiyaçlarından doğmuş daha ağdaş, ekonomik ve sosyal fayda, sosyal anlamda denetimli serbestlikte, kişinin ıslah ve topluma kazandırılması esastır, sağlayan toplum temelli alternatif bir ceza infaz yntemidir²⁶⁶.

Türk hukuk sisteminde denetimli serbestlik; kişinin işlediği bir suç nedeniyle tutuklanması ya da mahkemece hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi sonucunda cezaevine girmesi yerine cezasını toplum içerisinde gözetim ve denetim altında

²⁶³ zen, Adli Kontrol, s. 8.

²⁶⁴ Bir görüşe göre, hüküm kurulurken hüküm anına kadar devam eden adli kontrol tedbiri var ise, bu tedbire son verildiğinin açıkça hükümde belirtilmesi gerekir. Ancak böyle bir karar verilmemiş olsa dahi dava hükümle sonuçlandığından artık adli kontrol de hükümsüz kalmış sayılmalıdır (zen, Adli Kontrol, s. 14.).

²⁶⁵ Udu, s. 75.

²⁶⁶ Nursal ve Ataç, s. 45.; şentuna, s. 135.; İnce, s. 123.; Sezai ztrk, Adli Kontrol, http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr/duyuru/baskanlik/rize_cisenti.pdf, (11.11.2008), s. 48.

çekmesini ifade eder²⁶⁷. Ülkemizde denetimli serbestlik hizmetleri suç şüphesinin öğrenilmesinden infazın tamamlanmasına kadar altı ayrı alanda verilmektedir. Bunlar: İnfaz hizmetleri, madde bağımlılarının rehabilitasyonu, rapor hazırlama, cezasının yerine getirilmesi, rehberlik, koruma ve yardımdır²⁶⁸.

Denetimli serbestlik sistemiyle; suç için öngörülen cezalara alternatif olarak verilen tedbir kararlarının toplum içinde yerine getirilmesi sağlanarak, hükümlüler topluma kazandırılacak ve sonuçta ceza infaz kurumlarının yoğunluğu azaltılmış olacaktır. Özellikle ilk kez suç işlemiş kişilerin cezaevlerine girerek farklı suç ve suçlu tipleriyle temasa geçerek suç konusunda daha donanımlı olması engellenecektir²⁶⁹.

Denetimli serbestlik ve yardım hizmetleri Avrupa'da 19. yüzyılın başlarında vermeye başlanmıştır. Denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerinin vermeye başlanıldığı ilk yıllarda temel amaç, salıverilen hükümlüyü izlemek ve denetlemektir. 20. yüzyılda ise temel amacın hükümlüyü izlemek ve denetlemekten ziyade hükümlüye yardım etmek olduğunu görmekteyiz²⁷⁰.

Ülkemizde ise denetimli serbestlik sistemi, 03.07.2005 tarihli ve 5402 sayılı **Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu'nun** Resmi Gazete'de yayımlanması ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Bu kanun gereğince Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde, denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerinden sorumlu daire başkanlığı ile daire başkanlığına bağlı 133 ağır ceza merkezinde denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlükleri ile koruma kurulları kurularak çalışmalarına başlamıştır²⁷¹.

DSYM Şube Müdürlükleri'nde bir şube müdürü, bürolarda birer şef, yeterli sayıda psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen ve benzeri alanlarda eğitim alan

²⁶⁷ Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği'nin 4.maddesine göre, denetimli serbestlik, *"mahkemece belirtilen süre ve koşullar içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü program ve kaynakların sağlandığı toplum temeli bir uygulamadır"* olarak tanımlanmıştır.

²⁶⁸ Kara, s. 48.

²⁶⁹ İnce, s. 123.

²⁷⁰ İnce, s. 124.

²⁷¹ Ömer Çakmanus, Denetimli Serbestlik ve Dayanışma, http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr/duyuru/baskanlik/rize_cisenti.pdf., (11.11.2008), s. 50.

personel ile bu alanda özel hizmet içi eğitim almış diğer unvanlardaki personel ve yönetim hizmetlerini yürütecek görevliler bulunacaktır²⁷².

CMK'nın 109. maddesi ile ÇKK'nın 20. maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde sayılan adli kontrol tedbirlerinin adli kontrol kararında belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesinin usul ve esaslarının denetimli serbestlik ve yardım merkezlerince yürütüleceği Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu'nun 12. maddesinde düzenlenmiştir. Kanun'un 10/1 maddesine göre, adalet komisyonlarının bulunduğu yerlerdeki Cumhuriyet Başsavcılıkları'na bağlı olarak bir DSYM Şube Müdürlüğü kurulması şube müdürlüğü bulunmayan ilçelerde ise denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerini yürütmek üzere şube müdürlüğüne bağlı büro kurulması kabul edilmiştir²⁷³.

Hakkında denetimli serbestliğe hükmedilmiş olan kişi mahkeme kararıyla kendisine yüklenilen ve denetimli serbestlik merkezince bu hükmün uygulanmasına ilişkin olarak hazırlanmış olan denetim planına uymak zorundadır. Bu planda yer alan yükümlülüklerle uymamak ya da bunları savsaklamak, randevulara gelmemek, tedavi sürecindeki test tetkik ve ilaç programına uymamak, eğitim gördüğü kurumu terk etmek veya derslere devam etmemek, mesleki eğitim aldığı veya kamu hizmetinde çalıştığı işyerine gitmemek veya savsaklamak veya mahkeme kararıyla gitmesinin yasaklandığı yere gitmek, görüşmesinin yasaklandığı kişilerle görüşmek, yapması yasak olan şeyleri yapmak veya bunlara katılmak birer ihlal sebebidir. Bu durumda yükümlülüğün ihlaline ilişkin yaptırımlar uygulanabilir ve şüpheli ya da sanığın tutuklanmasına karar verilebilir²⁷⁴.

²⁷² Öztürk, s. 48.

²⁷³ Nursal ve Ataç, s. 359.

²⁷⁴ Nursal ve Ataç, s. 135.

SONUÇ

Genel olarak, 19. yüzyıl ceza hukukunun temel yaptırımı olan hürriyeti bağlayıcı koruma tedbirlerinin infazının, hükümlüyü ya da şüpheliyi yeniden topluma kazandırmaktan çok toplumdan uzaklaştırdığının anlaşılması üzerine, tutuklamaya başvurmaktan tamamen vazgeçilmemekle birlikte, bu cezalara ve koruma tedbirlerine en son çare olarak başvurulması gerektiği sonucuna varılmakla; basit suçlara uygulanabilecek yaptırım ve tedbirlerin neler olması konusunda araştırmalar ve toplantılar yapılarak bunların tespiti ve geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu düşünceyle yapılan araştırmalar, yetişkinlere uygulanan ceza hukukunda olduğu kadar, çocuk hukukunda da sert tedbirlerin toplumu korumaya yetmediği, uygulanan kişilere yararının zararından az olduğu hatta cezaevine giren hükümlülerin veya şüphelilerin tutumlarının daha da olumsuzlaşmasına neden olduğunu göstermiştir. Birleşmiş Milletler'in geliştirdiği ilkeler de kişinin cezaevine gönderilmesinden ziyade topluma kazandırılmasına ağırlık verilmesi yönündedir²⁷⁵.

Hürriyeti bağlayıcı cezalara ve tedbirlere karşı geliştirilen alternatifler son yüzyılın cezalandırma sistemindeki en önemli öneri ve hareketlerdendir. Bu nedenle uluslararası hukuka egemen olan eğilim cezalara değil alternatif yöntemlere ağırlık vermekten yana gelişmektedir²⁷⁶.

Çağımızın en önemli özelliklerinden birisi de insan hakları çağı olmasıdır. Bu dönem, insanın insan olma onuruna yalnızca insan olması nedeniyle, başkaca hiçbir şart aranmaksızın vazgeçilmez, devredilmez, zaman aşımına uğramaz hak ve özgürlüklere sahip olma mücadelesi sonucunda gerçekleştirdiği kazanımların kurumsallaştırıldığı bir dönemdir²⁷⁷.

İnsan hakları manzumesi ulusaldan başlayıp evrensele uzanan kanunlar bütününden oluşmaktadır. Bu bireysel haklar, siyasal haklar ve giderek sosyal haklara uzanan bir gelişim ve değişimdir. İnsan haklarının korunması ve güvence altına alınma

²⁷⁵ İnce, s. 328.

²⁷⁶ İnce, s. 328.

²⁷⁷ Şentuna, s. 151.

uğraşısı bir zamanlar yalnızca devletlerin iç işi olarak görülürken bunun yeterli bir güvence oluşturmayacağı sayısız deneyimlerle ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda insan haklarının korunması için uluslararası yaptırım öngören kurumsal mekanizmalar oluşturulmuştur²⁷⁸.

Gelişmiş ülkelerdeki bu eğilim Türkiye’de de etkisini göstermiş ve özellikle son birkaç yıl içerisinde, gerek insan haklarının geliştirilmesi ve gerekse insan haklarına uygun cezalandırma sistemlerinin sisteme sokulması ve uygulanması adına büyük adımlar atılmıştır. Bu bağlamda, alternatif ceza ve tedbirler birer ceza yaptırımı olduklarından bunların TCK ve CMK’da düzenlenmeleri İnfaz Kanunu’nda ise infaza yönelik bazı ayrıntıların yer alması çok isabetli olmuştur²⁷⁹.

İnsan hakların en önemlilerinden olan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bir kimsenin gereksiz yere özgürlüğünden yoksun bırakılmaması anlamında, bireyi keyfiliklere karşı koruyarak, bireyin huzur ve güven içinde yaşamasını sağlar. Tüm özgürlüklerin temelinde bulunan kişi özgürlüğünün sağlanması ve korunması ile ilgili hükümler tüm insan hakları bildirilerinin ve anayasaların temel hükümlerindendir²⁸⁰. Her hak ve özgürlük gibi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı da birtakım kayıt ve sınırlamalara tabidir. Yine her sınırlama gibi, bu hak ve özgürlüğe getirilen sınırlamaların da bir sınırı vardır.

Tutuklama koruma tedbiri ceza yargılaması hukukunun koruma önlemlerinden biri olan ve kişi özgürlüğü ve güvenliğine getirilen bir sınırlama olması nedeniyle titizlikle uygulanması gereken bir kurumdur. Bu nedenle, tutuklama şart ve usulleri yasa koyucunun takdirine bırakılmamış, yasa koyucunun da aşamayacağı ilkeler şeklinde anayasal düzenleme konusu yapılmıştır²⁸¹.

Tutuklama, suçluluğu hakkında kuvvetli belirtiler bulunan kişinin kaçmasını, delilleri karatmasını engellemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan

²⁷⁸ Şentuna, s. 151.; Tezcan vd., s. 26.

²⁷⁹ Tezcan vd., s. 46.

²⁸⁰ Güler, s. 1.

²⁸¹ İnci, s. 7.; Özen s. 20.

diğer hallerde yargıç kararı ile özgürlüğünün kısıtlanmasıdır. Maddi olay üzerine harekete geçen ceza yargılaması faaliyetinde, tutuklama kararı verebilmek için, ciddi somut olgulara dayanmak gereklidir. Başlı başına bir suçun yaptırımını olarak öngörülen cezanın ağırlığı tutuklama için yeterli sebep oluşturmaz. AİHM, tutuklamanın somut olay ve olgulara dayanmasını aramakta mücerret birtakım ifadelerle bu önleme başvurulmasını yeterli kabul etmemektedir²⁸².

İşte bu bağlamda, kişilerin gereksiz yere özgürlüklerinden yoksun bırakılmamaları ve kamu görevlilerinin keyfiliklerini engellemeye matuf olarak adli kontrol kurumu düşünülmüştür. Böylelikle, şüphelilerin dört duvar arasına alınıp dış dünyadan izole edilerek tecrit edilen asosyal bireyler yerine, şüphelilerin yeniden toplumla bütünleşmesi ve topluma kazandırılması seçenek ceza ve tedbirlerin önemli bir hedefidir.

İşte bu gerekçeler ışığında Türk ceza sistemine de artık alternatif tedbirlerden olan adli kontrol koruma tedbiri de girmiş bulunmaktadır. Adli kontrol koruma tedbiri, tutuklamanın ağır sonuçlarını ve sakıncalarını ortadan kaldırmak amacıyla, ceza hukukumuzda getirilen önemli, olumlu ve yeni bir koruma tedbiridir. Bu sistem, çağdaş ceza muhakemesinin yukarıda kısaca bahsedilen ilkelerine göre düzenlenmiş bir kurumdur²⁸³.

Adli kontrol, her ne kadar tutuklamaya alternatif bir tedbir olarak kabul edilmiş ise de, öngördüğü yükümlülükler itibariyle, koruma tedbiri kavramının sınırlarını aşan bir niteliğe de sahiptir. Öngörülen yükümlülüklerden bazıları, muhakeme hukuku amacı dışında, suç işlenmesini önleme amacına hizmet etmesi nedeniyle de, koruma tedbirinden ziyade bir önleme tedbiri niteliği arz etmektedir. Adli kontrol tedbiri ile kişi özgürlüğünün en az biçimde kısıtlanması amaçlandığından bu kurum hem özgürlükçü ve hem de kamu düzenini koruyucu niteliktedir²⁸⁴.

Adli kontrolün Türk ceza muhakemesine girmiş olması hiç şüphesiz olumlu bir

²⁸² Özen, s. 42.

²⁸³ Kahraman, s. 38.

²⁸⁴ Ocak, s. 72.

gelişme olarak değerlendirilmekle birlikte, gerek normatif düzlemde gerekse de uygulamada birtakım problemlerin çıktığı ya da problem oluşturması muhtemel bir kısım aksaklıklar göze çarpmaktadır. Bunları ve bu tezin yazılmasının amaçlarından biri olan, adli kontrol sisteminin daha iyi uygulanması için yapılması gerekli değişiklikleri aşağıdaki başlıklarda toplamak mümkündür:

1. Adli kontrol kararı için şüpheli ve sanık hakkında işlediği iddia olunan suçtan dolayı istenen cezanın üst sınırının azami 3 yıl olması bu kurumun uygulamasını sebepsiz yere daraltmaktadır ve TCK'daki suçlara ilişkin cezaların nicelikleri düşünüldüğünde adli kontrol tedbirlerinin uygulanması imkânı azalmış olmaktadır²⁸⁵.
2. Şüpheli veya sanığın hakkında hükmedilen adli kontrol kararına uymaması halinde şahsa tutuklama kararı verilmesi tutuklama imkânı olmayan hallerde tutuklama yasağını dolanmanın bir yolu olarak kullanılabilir.
3. Diğer bir sorun, uygulamada, soruşturma evresinde savcının talebi olmasa bile hâkimin resen adli kontrol kararı verip veremeyeceğidir. Çünkü yasanın lâfzî yorumunda savcının talebi zorunlu gözükmemektedir²⁸⁶. Aslında bu durum kanunun ruhuna uygun değildir. Bu durumda, savcının tutuklamaya yönelik talebinin aynı zamanda adli kontrolü de içerdiği kabul edilmektedir. Uygulamada, açıkça talep olmadığı halde, sulh ceza hâkimleri yasanın açık hükmüne rağmen adli kontrol kararı vermektedirler. Doktrinde bu konuda yasal bir düzenleme yapılmasını zorunlu gören düşünceler vardır. Buna göre, cumhuriyet savcısı tutuklama talebinde tutuklamanın reddedilmesi halinde adli kontrol isteme gibi terditli bir talepte bulunması daha uygundur²⁸⁷.
4. Bir başka eleştiri de, yasada öngörülen adli kontrol yükümlülüklerinin sınırlı

²⁸⁵ Binici'ye göre, 5560 sayılı Kanun'la CMK'nın 109. maddesine eklenen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında üç yıl şartı dikkate alınmaksızın adli kontrol hükümlerinin uygulanabilmesi imkânı üst sınırı üç yıldan fazla olan hapis cezasını gerektiren suçlarda da adli kontrol verilebilmesinin önünü açmıştır (Binici, s. 7.); Özgüven, s. 325.

²⁸⁶ Özgüven, s. 338.

²⁸⁷ Kahraman, s. 137.

sayıda olması hem de yetersiz olmasıdır. Örneğin ÇKK'da düzenlenen belirli çevre sınırları dışına çıkmama, belirlenen bazı yerlere gidememek ancak bazı yerlere gidebilmek ve belirli kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak yükümlülükleri CMK'da öngörülmemiştir. Aslında bu tedbirlerin CMK'da yetişkinler için olması uygun olurdu. Bu tedbirler 2002 CMUK tasarısında olmasına rağmen kanuna alınmamıştır. Kanun koyucunun bu tutumu bazı yazarlarca eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin temel noktası, bir tedbirler kataloğu şeklinde adli kontrol yükümlülüklerini düzenlemenin teknolojik gelişmelerin yarattığı yeni tedbir ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalacağı, yasada sayılan tedbirlerin başka tedbirlerin alımı konusunda hâkime takdir yetkisi tanınmasının daha uygun olacağı yönündedir²⁸⁸. Koca'ya göre, bu eleştirinin, tutuklama yerine uygulanabilecek tedbirlerin ayrıntılı, karmaşık ve düzensiz olarak öngörülmüş olduğu yönüne katılmak mümkün olmakla birlikte, sınırlı olarak yasada gösterilmiş olması ve bu konuda hâkime takdir hakkı verilmesine ilişkin düşüncelere katılmak güçtür. Çünkü bu konuda getirilecek her tedbir, özgürlüğü az ya da çok kısıtlayacaktır. Özgürlüğü sınırlandırmaya yönelik tedbirlerin ise, ancak yasa ile getirilebileceği anayasal bir emirdir (1982 AY m. 13). Hâkime bu konuda takdir hakkının verilmesi bu nedenle kabul edilemez²⁸⁹.

5. Bir diğer eleştiri de, uyuşturucu ve uyarıcı maddelerle alkol bağımlılığından kurtulmak amacıyla hastaneye yatmak da dâhil olmak üzere tedavi muayene tedbirlerine tabi olma ve bunları kabul etme tedbirinin masumiyet karinesiyle çeliştiği görüşüdür²⁹⁰. Bu ilke suçluluğu kesin hüküm ile sabit oluncaya kadar hiç kimsenin suçlu sayılmamasını ifade eder. Bazı yazarlara göre, adli kontrol şartları arasında suç işlediğine dair kuvvetli şüpheyi gösteren olgular arandığı için böyle bir şüphe altında olan kişinin tedavi altına alınması masumluk karinesi ile çelişmeyecektir.

6. Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince

²⁸⁸ Koca, s. 133.

²⁸⁹ Koca, s. 133.

²⁹⁰ Özgüven, s. 330.

ödenmeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme tedbirinin özel hukuk ilişkilerini ceza hukuku alanına taşınmasına neden olacağı da doktrinde eleştiri konusu olmuştur. Ayrıca şahsi davanın kaldırılmış olduğu Kanunumuzda, güvence gösterme yükümlülüğüne mağdurun haklarını koruma işlevi verilmesi çelişki oluşturmaktadır²⁹¹.

7. Bir görüşe göre de, CMK 109. maddesinde belirtilen yükümlülüklerin ülkenin sosyo-ekonomik koşulları dikkate alındığında uygulama da birtakım sorunlar çıkarmaya aday olduğu, bunun karşısında hâkimlerin adli kontrol tedbirleri yerine tutuklama yolunu seçeceği bunun da adli kontrol gibi çağdaş bir kurumun ölü doğmuş sonucunu yaratacağı belirtilmiştir²⁹².
8. Güvence yükümlülüğünün ise, mülga CMUK'taki teminatla salıverme kurumundan farklı olduğu, önceden ödemeyi düzenlediği, böylece muhakeme hukukunun amacı olan işlemlerin sanık kaçmadan yapılabilmesini sağlama amacının arka plana itildiği iddia edilmiştir²⁹³. Güvence gösterme yükümlülüğü ile ulaşılmak istenen tek amacın şüpheli veya sanığın muhakeme işlemleri esnasında hazır bulunmasını sağlamak, kaçmasına engel olmak olması gerekmektedir. Bu amaç dışında uygulanan güvence yükümlülüğü (mağdurun haklarını güvence altına almak gibi) hâkimin ihsas-ı rey sahibi olduğunu ve önyargılı olduğunu gösterebilir²⁹⁴.
9. Güvence yükümlülüğü ile ilgili bir başka eleştiri de güvence yükümlülüğü her ne kadar pratik yarar sağlama ve mağdurun haklarını koruma açısından olumlu görülmekteyse de, tutuklama ile sağlanmak istenen amaca hizmet etmemesidir. Şüpheli veya sanık, yargılamayı takip etmek suretiyle, maddi gerçeği ortaya çıkarılmasına, verilmiş olan hükümlerin infazına engel olmadığı müddetçe, teminatın kendisine geri verilmesi gerekmektedir.

²⁹¹ Özgüven, s. 331.

²⁹² Erdener Yurtcan, (2005), *Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yorumu*, Vedat Kitabevi, İstanbul: s. 74.; Karakurt, s.16.

²⁹³ Uçdu, s. 65.

²⁹⁴ Özgüven, s.331.

Herhangi bir masrafın, tazminatın veya cezanın mahsubu için teminat/güvenceye el atılması güvencenin ruhuna aykırıdır²⁹⁵.

10. Adli kontrol tedbirlerinin neler olacağını belirlerken tutuklama nedenlerin daima göz önünde bulundurulması gereklidir. 2002 CMUK tasarısının 119. maddesinin kamu düzenini bozma, suçlara son verme, suçun yinelenmesini engelleme hallerinde de tutuklama nedeni olarak yer verildiği; taşıt kullanmama, silah bulundurmama, suç mağdurunun haklarını güvence altına alma, aile yükümlülüklerini yerine getirme ve nafaka ödeme gibi yükümlülüklerinin koruma tedbirleri olarak değerlendirmenin zor olduğu, bu çalışmanın diğer bölümlerinde de yer verilmişti. Bu tedbirlerin muhakemeyi yakın bir tehlikeden korumak suretiyle onun sağlıklı bir şekilde yapılabilmesini veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak amacına hizmet eden tedbirler olarak değerlendirilemeyeceği, bu tedbirlerin daha çok suçun işlenmesini önleyici suçtan doğan zararları giderici oldukları ve cezai nitelik taşıdıkları, dolayısıyla adli kontrol tedbirleri olamayacakları doktrinde eleştiri konusu yapılmıştır. Gerçekten, 5271 sayılı CMK'nın temel aldığı 2002 CMUK tasarısında adli kontrol tedbirine ilişkin yükümlülükler belirlenirken, bunların da birer koruma tedbiri olduğu ve dolayısıyla koruma tedbirlerine ait özelliklerin ve önkoşulların bunlar için de aranacağı hususlarına dikkat edilmemiştir. Bu nedenle, taşıt kullanamama, silah bulundurmama, çek keşide edememe, suç mağdurunun haklarını güvenceye alma, aile yükümlülüklerini yerine getirme ve nafakayı ödeme gibi yükümlülükleri, koruma tedbiri olarak nitelendirmek zordur. Zira bu tedbirler muhakemeyi yakın bir tehlikeden korumak suretiyle onun sağlıklı bir şekilde yapılabilmesini veya hükmün yerine getirilebilmesini sağlamak amacına hizmet eden tedbirler olarak değerlendirilemez. Bunlar daha çok suçun işlenmesini önleyici, suçtan doğan zararları giderici ve cezai nitelik taşımaktadırlar. 5271 sayılı Kanun yasalaşmadan önce tasarı aşamasında, adli kontrol kurumu, Fransız Ceza Muhakemesi Yasası'ndaki "*adli denetim*" tedbirlerinin aynen alınması suretiyle oluşturulmuştur. Tasarı yasalaşma

²⁹⁵ Özgüven, s.335.

sürecinde kimi tedbirler Kanun'da yer almamış ve 16 tedbirden yalnızca 8 tanesine yer verilmiştir. Fransız Ceza Muhakemesi Yasası'nda tutuklama ve dolayısıyla adli denetim amaçları arasında suçu engellemek, tekrarını önlemek olduğu için bu amaçlar belirlenen tedbirlere de yansımıştır. Böylece Fransız modelinde bu amaçlar doğrultusunda yer verilen adli denetim tedbirlerinin bazılarının hukukumuzdaki tutuklama koruma tedbiri ile bağdaşmadığı görülmektedir²⁹⁶. Dolayısıyla bu tedbirler, ceza muhakemesinde koruma tedbirlerinden beklenen amacı gerçekleştirmeye elverişli olmadıkları için, adli kontrol tedbiri olarak konulamazlar. Hiç şüphesiz bu gibi tedbirler, başka bir çerçevede, hukuk sistemimize dâhil edilebilirler²⁹⁷.

11. Bir başka problem de CMK'da adli kontrolün sona ermesiyle ilgili sarıh bir düzenlememe olamamasıdır. Bu durum, sanık veya şüpheliyi gereken hukuki güvenceden yoksun kılmaktadır. CMK'da tutuklama için nasıl bir üst süre belirlendiyse adli kontrol için de aynı şekilde üst bir sürenin belirlenmesi uygun olacaktır²⁹⁸.

Adli kontrol koruma tedbiri ile ilgili olarak uygulayıcılarımıza büyük görevler düşmektedir. Tezimizin önceki bölümlerinde belirttiğimiz gibi uygulayıcıların geçmişten kalma alışkanlıkları devam ettirerek adli kontrole öncelik verme yerine halen tutuklama yoluna gitmesi bu kurumun ceza hukukumuzda girmesinin ana nedeni olan kişi özgürlüğünün asgari düzeyde kısıtlanması ilkesine ters düşmektedir.

AİHM'de Türkiye'nin mahkûm olduğu birçok davada mahkûmiyet sebebinin mevzuatımızdan ziyade uygulayıcıların tutum, davranış ve eylemleri olduğu düşünülürse kamu görevlilerine ve yargılama makamlarına adli kontrol koruma tedbirinin uygulanmasında ne kadar büyük görevler düştüğü anlaşılabacaktır.

²⁹⁶ Özgüven, s. 329.

²⁹⁷ Koca, s. 134.

²⁹⁸ Karakurt, s. 15.

KAYNAKÇA

- AKÇADIRCI, Yahya, (2005), “Genel Hükümler Koruma Tedbirleri Soruşturma Evresi”, **14 Şubat 2005 Tarihli Tebliğ**, <http://www.cecyan.adalet.gov.tr> (01.02.2007).
- AYDINER, Ömer Faruk, (2007), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama,” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya, <http://www.tez2.yok.gov.tr> (22.06.2009).
- BİNİCİ, Hüsamettin, “Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu”, <http://www.yayin.adalet.gov.tr> (20.08.2009).
- CENTEL, Nur, (1999), **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama**, Beta, İstanbul.
- CENTEL, Nur ve ZAFER, Hamide, (2008), **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta, İstanbul.
- ÇAKIN, Akın, “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Adli Kontrol”, http://www.yayin.adalet.gov.tr/30_sayi/htm., (01.08.2009).
- ÇAKMANUS, Ömer, “Denetimli Serbestlik ve Dayanışma”, http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr/duyuru/baskanlik/rize_cisenti.pdf (11.11.2008).
- ÇOLAK, Haluk ve TAŞKIN, Mustafa, (2005), **Açıklamalı – Karşılaştırmalı– Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu**, Seçkin, Ankara.
- DOĞRU, Osman, (2003), **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayını, Cilt: 1, 2. Bası, Ankara.
- DONAY, Süheyl, (1982), **İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku**, İÜHF Yayını, İstanbul.
- DÖNMEZER, Sulhi ve ERMAN, Sahir, (1999), **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, İstanbul.
- FEYZİOĞLU, Metin, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, <http://www.law.ankara.edu.tr> (11.11.2008).
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz ve GÖZÜBÜYÜK, Şeref, (2002), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, Ankara.

- GÜLER, Hüseyin, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Mevzuatı”, http://www.yayin.adalet.gov.tr/20_sayi (21.08.2009).
- HACIOĞLU, Caner, (2005), "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:1-2, Cilt: IX, Erzincan.
- HAKERİ, Hakan ve ÜNVER, Yener, (2008), **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Adalet, Ankara.
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, (2001), **Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Ölçülülük İlkesi**, Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Doğum Günü Armağanı, Cilt: II, Beta, İstanbul.
- İNCE, Hüseyin, (2007), **Türk Ceza Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Yaptırımlar**, Seçkin, Ankara.
- İNCİ, Zekiye Özen, (2008), “Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir, <http://www.tez2.yok.gov.tr> (22.06.2009).
- KABOĞLU, İbrahim, (1993), **Özgürlükler Hukuku**, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme, Ankara.
- KAHRAMAN, Mehmet, (2007), “Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum, <http://www.tez2.yok.gov.tr> (15.03.2009).
- KARA, Mehmet Ali, “Toplum İçin, Toplumla El Ele, Yeni Ceza Adaleti Anlayışı İçinde Çağdaş İnfaz Anlayışı “Denetimli Serbestlik”, <http://www.adalet.gov.tr> (11.11.2008).
- KARAKURT, Ahu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri”, <http://www.turkhukuksitesi.com/makale374htm> (22.10.2008).
- KOCA, Mahmut, “Tutuklamada Oranlılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının ‘Adli Kontrol Tedbirinin’ Değerlendirilmesi”, <http://www.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/dergim252/ppf/koca4.pdf>, (19.07.2008).

- KOPARAN, Mehmet Yaşar, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, <http://www.adalet.gov.tr> (11.07.2008).
- KUNTER, Nurullah ve YENİSEY, Feridun, (2006), **Muhakeme Hukuku Dahı Olarak Ceza Hukuku**, İstanbul.
- MALKOÇ, İsmail ve YÜKSEKTEPE, Mert, (2005), **Açıklamalar ve Yorumlarla 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu**, Malkoç Kitabevi, Ankara.
- NURSAL, Necati ve ATAÇ, Selcen, (2007), **Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi**, Yetkin, Ankara.
- OCAK, Ümit, (2007), “İnsan Hakları Açısından Ceza Muhakemesinde Kişi Özgürlüğü Hakkını Sınırlayan Koruma Tedbirleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya, <http://www.tez2.yok.gov.tr> (15.03.2009).
- ÖZBEK, Mustafa, (2005), **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma**, Arıkan, İstanbul.
- ÖZBEK, Veli Özer, (2005), **Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı**, Seçkin Yayınevi, Ankara,
- ÖZBEK, Veli Özer, KANBUR, Nihat, BACAKSIZ, Pınar ve DOĞAN, Koray, (2008), **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin, Ankara.
- ÖZBUDUN, Ergun, (1998), **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara.
- ÖZDEMİR, Y. Metin, (1998), “Anayasa Hukukunda Seyahat Özgürlüğü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir, <http://www.tez2.yok.gov.tr> (15.03.2009).
- ÖZEN, Murat, (2008), “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında İç Hukukta Tutuklama ve Adli Kontrol”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, <http://www.tez2.yok.gov.tr> (15.03.2009).
- ÖZEN, Murat, “Adli Kontrol”, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/32> (01.08.2009).
- ÖZGENÇ, İzzet, (2006), **Türk Ceza Hukuku Gazi Şerhi**, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- ÖZGÜVEN, A. Duygu, (2009), Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde “Adli Kontrol”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı.81, Ankara.
- ÖZTÜRK, Bahri ve ERDEM, Mustafa Ruhan, (2006), **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin, Ankara.

- ÖZTÜRK, Sezai, Adli Kontrol, http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr/duyuru/baskanlik/rize_cisenti.pdf (11.11.2008).
- ÖZYURT, Gülnur, (2006), “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Açısından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İç Hukukumuza Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Isparta. <http://www.tez2.yok.gov.tr> (22.06.2009).
- SOYASLAN, Doğan, (2006), **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- ŞAHİN, İlyas, (2004), **Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma**, Ankara.
- ŞENTUNA, Mustafa Tarık, (2007), **5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama ve Adli Kontrol**, Ankara.
- TEZCAN, Durmuş, (1989), **Türk Hukukunda Haksız Yakalama ve Tutuklama**, Ankara.
- TEZCAN, Durmuş, ERDEM, Mustafa Ruhan, SANCAKDAR, Oğuz ve ÖNOK, Rıfat Murat, (2006), **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin, Ankara.
- UÇDU, İlker, (2007), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Yayınlanmamış Doktora Tezi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir, <http://www.tez2.yok.gov.tr> (15.03.2009).
- ÜNVER, Yener, Doç Dr. “Avrupa Biyo-Hukuk Sözleşmesinin Türk Hukukuna Etkileri” <http://www.turkhukusitesi.com> (22.05.2008).
- YEŞİLKAYA, Adem, (2008), “İnsan Hakları Açısından Ceza Muhakemesinde Şahsi Hürriyeti Bağlayıcı Koruma Tedbirleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, <http://www.tez2.yok.gov.tr> (01.08.2009).
- YILMAZ, Zekeriya, (2005), **Notlu- Gerekçeli- Genel Açıklamalı- Karşılaştırmalı ve Tutanaklı Ceza Muhakemesi Kanunu ve İlgili Mevzuat**, Seçkin, Ankara.
- YURTCAN, Erdener, (2005), **Ceza Yargılaması Hukuku**, Vedat Yayıncılık, İstanbul.
- YURTCAN, Erdener, (2005), **Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yorumu**, Vedat Yayıncılık, İstanbul.

DİZİN

-A-

Adli Kontrol Kararı, 8, 27, 30, 32, 39,
40, 41, 44, 51, 52, 68, 74, 78, 79, 80,
85, 87, 89, 90, 93, 97
Adli Para Cezası, 87
Ağır Ceza Mahkemesi, 78, 79
AİHM, 9, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 50, 57,
96, 101
AİHS, 8, 14, 28, 29, 31, 33, 45, 50, 55,
80
Aile Yükümlülükleri, 43, 54, 64, 65, 85,
100
Akıl Hastalığı, 50, 51
Alkol, 21, 26, 50, 51, 81, 85, 86, 98
Alternatif Tedbirler, 66, 67, 96
Anayasa, 8, 43, 44, 45, 57, 104
Anayasa Mahkemesi, 57
Ateşli Silah, 36
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 66
Avusturya Ceza Muhakemesi, 21

-B-

Birleşmiş Milletler, 94

-C-

Ceza İnfaz Kurumu, 30
Cinsel İstismar, 36
CMK, 4, 8, 11, 12, 13, 14, 16, 25, 26,
27, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38,
39, 40, 41, 42, 43, 49, 51, 54, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 68, 69,
70, 72, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 87,
89, 90, 91, 93, 95, 97, 98, 99, 100
CMUK, 7, 8, 14, 16, 17, 42, 55, 56, 72,
98, 99, 100, 103

-Ç-

Çocuk Hâkimi, 67, 69, 71

Çocuk Koruma Kanunu, 37, 53, 66, 67,
68, 69, 71, 89
Çocuk Mahkemesi, 88
Çocuk Suçlu, 66

-D-

Delil, 4, 34, 42
Denetimli Serbestlik, 2, 13, 42, 44, 45,
47, 49, 50, 53, 66, 70, 72, 73, 74, 76,
81, 84, 85, 86, 88, 91, 92, 93

-E-

Ehliyet, 48, 49

-F-

Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu, 17,
18

-G-

Gıyabi Tutuklama, 29, 40
Gözaltı, 11, 14, 31, 79
Güvence, 6, 7, 22, 26, 28, 33, 37, 43,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64,
65, 67, 80, 85, 94, 99, 100

-H-

Haberleşme Hürriyeti, 7
Hapis Cezası, 13, 18, 22, 25, 36, 37, 43,
54, 81, 83, 87, 90, 91, 97
Havana Kuralları, 67
Hukuk Devleti, 6, 10

-İ-

İnsan Hakları, 5, 7, 8, 9, 13, 15, 17, 29,
30, 31, 50, 57, 94, 95
İtalyan Ceza Muhakemesi, 22
İtiraz, 19, 22, 39, 40, 69, 78, 79, 80

İtiraz Merci, 40, 78, 79

-K-

Kaçma Şüphesi, 20, 33, 72
 Kanun Yolu, 29, 40, 41, 78, 79
 Kayyım, 69
 Kefaletle Salıverme, 55, 56
 Kişi Özgürlüğü, 1, 7, 8, 13, 14, 15, 28, 29, 30, 34, 40, 50, 80, 95, 96, 101
 Kişisel Güvence, 26, 43, 63, 64, 85
 Kolluk, 10, 46, 49, 51, 62, 65, 67, 72, 75, 86
 Konut Dokunulmazlığı, 7
 Kuvvetli Şüphe, 27, 30, 32, 34, 35, 38, 62, 82, 98

-M-

Madde Bağımlılığı, 43, 51
 Mahsup, 25, 81
 Masumiyet Karinesi, 98
 Muayene Tedbiri, 50, 51, 52
 Müdahil, 38
 Müşteki, 38

-N-

Nafaka, 19, 55, 56, 58, 59, 65, 69, 100

-O-

Orantılılık, 7, 8, 9, 10, 29, 89

-Ö-

Ölçülülük, 7, 8, 9, 13, 18, 44, 45
 Özel Hayatın Gizliliği, 7, 72, 75, 76

-P-

Pekin Kuralları, 66

-R-

Rehabilite, 50
 Ruhsat, 48

-S-

Seyahat Özgürlüğü, 7, 43, 44, 45
 Silah, 18, 36, 43, 61, 62, 85, 100
 Sivil Toplum Kuruluşları, 67
 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 67, 69, 70
 Sosyal İnceleme Raporu, 69
 Suç Şüphesi, 6, 27, 28, 30, 31, 32, 40, 41, 92

-T-

Temel Hak ve Özgürlükler, 1, 4, 5, 6, 7, 8, 10
 Teminatla Salıverme, 8, 55, 99
 Tutukevi, 27
 Tutuklama, 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 48, 50, 52, 55, 57, 61, 62, 65, 68, 80, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101
 Türk Medeni Kanunu, 64

-U-

Uluslararası Hukuk, 94
 Uyarıcı Madde, 36, 51, 52, 98
 Uyuşturucu Madde, 50, 86

-V-

Vasıta Olma, 15
 Velayet, 69
 Vesayet, 69

-Y-

Yaptırım, 61, 94, 95
 Yurt Dışına Çıkamama, 42, 43, 44, 85